

Dossier "demontage" J.H. Holwerda

File document 10, dated February 15, 2019:

Request for retraction of all scientific articles by J.H. Holwerda

Under the motto "Oderint dum metuant," I would like to request the Board of Directors and the Supervisory Board of the National Museum of Antiquities in Leiden to retract all writings by their former director J.H. Holwerda ("son H."). This means that all articles that have appeared or will appear in print and online will include a message along the lines of:

Recent and previous research has shown that many of J.H. Holwerda's interpretations of the research results have proven to be completely erroneous. The National Museum of Antiquities hereby retracts these writings and requests that anyone citing the results critically review them and include a warning like this. It has also been demonstrated that J.H. Holwerda deliberately applied at least one falsifying text to an object, so that a similar action could also have been carried out on other objects.

Briefly summarize the most important results of the "Naonderzoekingen van Paul Theelen":

- The research results of son H.'s 1899 dissertation almost certainly originate largely from his father, A.E.J. Holwerda ("father H."). See File 7 of the "demontage" file of J.H. Holwerda.
- The accelerated promotion of son H. to curator, deputy director, and director (and thus as father H.'s successor) on March 18, 1904, March 11, 1910, and January 1, 1919, respectively, is a particularly brazen case of extreme nepotism. Incidentally, son H. was intended to succeed his father on January 1, 1913, but the Giffen case prevented this.
- Research results as published in journals and books were quickly identified as erroneous. Due to the popularization of many of son H.'s writings, these doubts and refutations have been little noticed, but are therefore demonstrable in abundance. For examples, see File 8.
- The inscription "STABLESIA VI" on the so-called Golden Helmet or Peel Helmet, found in 1910 during peat cutting in the peat bogs near Helenaveen, was almost certainly applied by son H. around early 1911. A.E. van Giffen, who later became world-famous, noticed this after taking office on January 1, 1912, and raised the issue at the highest levels, including the Minister of the Interior, where he was fully vindicated. File 5 and 6.
- The turnover of senior staff under the leadership of father and son H. was very high. For example, the author of the article about the Peel Helmet, M.A. Evelein, left 14 days after its publication (mid-May 1911). This must have been related to the forged inscription. Despite the personal difficulties with father and son H., Van Giffen continued to work at the museum and was even given additional facilities, such as workspaces and staff. This was mandated by the minister. Father H. was later reprimanded by the minister for allegedly denying Van Giffen access to other rooms and people. Van Giffen was therefore under the minister's personal protection. This protection became public even later. See, for example, File Document 6.
- Father H. concealed from everyone that the Helenaveen Treasure (the Peel helmet and other finds) was not owned by the museum or the Dutch government, but by a private individual from Warmond. Only the minister and a few high-ranking officials were informed of this later (February 1911). Just like Van Giffen's accusations a year later, this information disappeared into a secret drawer. See Dossier 5.
- Two years ago, I raised the (then allegedly) forged inscription with the museum, but consciously refrained from criticizing the museum in 2018 due to its bicentennial. Although the museum's response, as always, was subpar, it nevertheless commissioned "scientific" research (through Cultural Heritage) on the inscription behind my back by a Taiwanese student from the Faculty of Humanities (Ghost Sciences?) of the University of Amsterdam. The section concerning the Peel helmet is truly substandard, and I have filed a complaint about this with the faculty and the Minister of Education, Culture and Science, requesting them to investigate how this research came about.
- The correspondence between museum officials between 1906 and 1923 has recently become available online (at archieven.rmo.nl), and most of the allegations and accusations are based on this correspondence. The current staff members are very helpful in accessing the correspondence; no complaints whatsoever!

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Renewal of the Management and Supervisory Board

- Furthermore, I would like to suggest once again that the members of the Supervisory Board of such a Rijksmuseum should perhaps come from all over the country and Flanders, rather than from a small circle of Leiden residents. Next year, two

The members from Maastricht, Groningen, or Middelburg could replace two current members, and two more in 2021. Furthermore, the director's term of office should be limited to eight years, as is the case with the Supervisory Board. This would allow new scientific and, especially, societal insights to be addressed more quickly. Given the justifiably fierce reactions to (for example) #MeToo and accusations of forgery in magazines both at home and abroad, a rejuvenation seems appropriate.

- The so-called "provenance" of objects is also receiving attention these days. I myself have conducted research into the events surrounding the discovery of the Helenaveen Treasure. The museum professes research in words, but in practice, they don't accept much from "amateurs." In addition to the Peel helmet, I have also provided a conclusive explanation for the large cameo that the museum now calls Gemma Constantiniana. Contrary to what the museum reports, this stone was not made in connection with Constantine's victory over Maxentius in 312, but is an ancient "wedding photo" of Constantine the Great with his second wife, Fausta, from 307. Crispus, his son from his previous marriage, is also depicted. Both Crispus and Fausta fell victim to the whims of their father and husband in 326. Surprisingly, the Helenaveen Treasure seems directly linked to this. Due to the dating and wear of the coins found there, we must date the hiding of the Helenaveen Treasure to this same period, and the treasure has a direct connection to Crispus, who at that time governed the Roman Empire in our region from Trier. And why is it in the peat? It clearly has to do with the active conversion policy that Constantine pursued from the very beginning in 306, in which Crispus was unwilling to cooperate generously. Kind regards,

Paul Theelen

Mailing list

National Museum of Antiquities:

V. Baan v.baan@rmo.nl and S. van den Eijnden, I. Sluiter, M. Asscher, E. Kortlang, and M. van den Tweel; W. Weijland w.weijland@rmo.nl; P. ter Keurs p.terkeurs@rmo.nl; G. Waals g.waals@rmo.nl

Cultural Heritage: S. Lammers and A. de Zeeuw p.a. info@cultureelerfgoed.nl

Director of the Heritage Inspectorate S.E.B. Siregar p.a. info@erfgoedinspectie.nl
m.a.valkenburcht@erfgoedinspectie.nl

Regarding the "research" of the Taiwanese student

Dean and Faculty of Humanities of the University of Amsterdam, Mr. F. Weerman and Ms. M. Wilts secretariaat-bureau-fgw@uva.nl, f.p.weerman@uva.nl

Regarding <http://scriptiesonline.uba.uva.nl/cgi/b/bib/bib-idx?sid=c965c2fd650bb9b4c14ae9add36f5037;c=uvascript;type=simple;rgn1=keyword;q1=authenticity;sort=publicationyear;cc=uvascript;view=reslist;fmt=long;page=reslist;start=5;size=1>

File document 9 February 8, 2019:

The further life of son Holwerda

A brief biography can be found at https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Hendrik_Holwerda. The German version is surprisingly much more extensive. You can read about the man elsewhere as well, but it is clear that people were unaware of the details, for example, regarding Van Giffen. Archaeologist/author Leo Verhart has also written about son H., for example, regarding the alleged Vikings on the Meuse River near Asselt.

I have adopted the CONCLUDING REMARKS from Verhart's article, which can be found at https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/32994/APL40_01_Verhart.pdf?sequence=25:

It is clear that J.H. Holwerda was a man who stood on his dignity, taking for granted that authority came with the position of national archaeologist. That is obvious not only from this history of the three-age system, but from other issues and fields as

well. That this kind of attitude, perceived as arrogance, was the sole factor deciding his position in scientific matters, leading to charges of prejudice from his opponents, is a point that needs some qualification. Holwerda appears to have been greatly influenced by his predecessors in Leiden, Reuvsen and Janssen. It is likely that Holwerda's notions about the backwardness of certain regions, that allowed old customs to be preserved for so long, originated with Reuvsen. In his notes of his trips through Drenthe in 1833, Reuvsen had expressed thoughts almost identical to what Holwerda would commit to paper 75 years later (Brongers 1973, RA 31, leaf 13). The notebooks of Holwerda's study trips and his letters provide us with an idea of the private man and his development as an archaeologist, and it is remarkable that many of his archaeological views sprang into existence very early and quickly when he first entered Dutch archeology and were partly not to evolve noticeably in subsequent years. His notes and records, however, reveal an original mind, someone who did not indiscriminately adopt the views that were assumed to be valid for all of Europe at that time. This is an attitude current

ly highly valued in modern scholars, but the dangers are great. Unorthodox ideas that later are proven to be correct, provide fame and glory; but fallacies often lead to derision. The common remark that Holwerda rejected the existence of the Bronze and Iron Ages, causing him to be considered an archaeologist advancing dissenting theses without any substantiation, does not do him justice. In his opinion, beyond the Netherlands there most certainly was a sequence in time from Bronze to Iron Age. Bronze and iron had been used in the Netherlands as well, but on a scale that to him pointed more to a cultural stage than to a period in time. It was this plus the prolonged use of stone tools that made him doubt the existence of a Bronze and Iron Age in the Netherlands. In his earliest publications Holwerda had inveighed against groups of archaeologists who advanced theories and then made their finds fit without critical examination of the data or adjustment of their theories. He pretended to be averse to the practice himself, but of course he acted in the same way. He too had his pet theories and turned a deaf ear to the building criticism.

Holwerda now appears in a less than positive light and he deserves to have his merits and qualities mentioned as well. He had a facile, journalistic pen. His excavations were published within a year, with numerous illustrations and, as mentioned before, he was the first to take up Stone Age research in a scientific manner. For instance, he undertook the first excavations of a Stone Age settlement in the Netherlands at the Uddelermeer, and his excavations of the megaliths in Drouwen and Emmen were the first scientific studies of megalithic monuments in the Netherlands (Holwerda 1912; 1913a; 1913b; 1914). With these investigations, he broke new ground and earned international renown for Dutch research as well. Impressive is also the fact that Holwerda managed to reconstruct and restore dozens of pots from the thousands of sherds, within a single year.

As a keeper, Holwerda insisted on promoting the interests of the National Museum of Antiquities on all fronts. In this he was very strict and clear, to the annoyance of others who wanted a part of the action as well, or felt their position was threatened. This caused a lot of vexation and lack of understanding, creating an image of Holwerda as the stubborn, tenacious and arrogant archaeologist from Leiden. This he usually was, as in fact diplomacy was not his strong suit. Nevertheless, for his museum activities he deserves great credit. His enormous energy led to new expositions and guides. For the first time Dutch archaeology was introduced to a wide audience, not only by his exhibitions, but also by his popular publications and his numerous articles and lectures. In this sense his successors owe a lot to his pioneering activities in the field. He provided a framework for a general and growing public interest in archaeology that still benefits the current generation of archaeologists and which they themselves attempt to expand.

[...]

Dossierstuk 10, d.d. 15 februari 2019:

Verzoek tot intrekking van alle wetenschappelijke artikelen van J.H. Holwerda

Onder het motto "Oderint dum metuant" wil ik Directie en de Raad van Toezicht van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden verzoeken alle geschriften van hun vroegere directeur J.H. Holwerda ("zoon H.") in te trekken, d.w.z. dat bij alle artikelen die op papier en op Internet verschenen zijn en zullen verschijnen een melding komt als: Uit recent en vroeger onderzoek is gebleken dat veel interpretaties van J.H. Holwerda betreffende de onderzoeksresultaten volledig foutief zijn gebleken. Het Rijksmuseum

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

van Oudheden trekt hierbij deze geschriften in en verzoekt ieder bij het aanhalen van de resultaten deze kritisch te bekijken en een waarschuwing zoals deze op te nemen. Tevens is gebleken dat J.H. Holwerda bewust tenminste één vervalsende tekst heeft aangebracht op een voorwerp, zodat een dergelijke handeling ook op andere voorwerpen kan zijn uitgevoerd.

In het kort de belangrijkste resultaten van de "Naspeuringen van Paul Theelen":

- De onderzoeksresultaten van het proefschrift uit 1899 van zoon H. zijn bijna zeker grotendeels afkomstig van de vader A.E.J. Holwerda ("vader H."). Zie Dossierstuk 7 van het Dossier "demontage" J.H. Holwerda.
- De versnelde promotie van zoon H. als conservator, onderdirecteur en directeur (en dus als opvolger van vader H.) op respectievelijk 18 maart 1904, 11 maart 1910 en 1 januari 1919 is een wel zeer brutaal geval van extreem nepotisme. Het was overigens de bedoeling dat zoon H. al op 1 januari 1913 zijn vader zou opvolgen, maar de zaak van Giffen verhinderde dat.
- Onderzoeksresultaten zoals die in tijdschriften en boeken zijn opgenomen werden al zeer snel als foutief aangemerkt. Vanwege de popularisatie van veel geschriften van zoon H. zijn deze twijfels en weerleggingen weinig opgevallen, maar dus in overvloed aantoonbaar. Zie voor voorbeelden Dossierstuk 8.
- De inscriptie STABLESIA VI op de zogenaamde Gouden Helm of Peelhelm die in 1910 bij het turfsteken in de venen bij Helenaveen is gevonden, is bijna zeker door zoon H. aangebracht rond begin 1911. De later (wél) wereldberoemd geworden A.E. van Giffen heeft dit na zijn in dienst treden op 1 januari 1912 opgemerkt en tot op het allerhoogste niveau bij de minister van Binnenlandsche Zaken, aangekaart en volledig gelijk gekregen. Dossierstuk 5 en 6.
- Het verloop van hoger personeel onder de leiding van vader en zoon H. was heel groot. Zo is de auteur van het artikel over de Peelhelm M.A. Evelein, 14 dagen na het verschijnen, weggegaan (medio mei 1911). Dit moet te maken hebben met de vervalste inscriptie.

Van Giffen bleef ondanks de persoonlijke moeilijkheden met vader en zoon H. op het museum werken en kreeg zelfs extra faciliteiten, in de vorm van werkruimten en personeel. Zo was dit door de minister opgelegd. Vader H. krijgt later een reprimande van de minister omdat hij van Giffen de toegang tot andere ruimten en personen verboden zou hebben. Van Giffen stond dus onder persoonlijke bescherming van de minister. Nog later is deze bescherming in de openbaarheid gekomen. Zie bijvoorbeeld Dossierstuk 6.

- Vader H. hield voor iedereen verborgen dat het eigendom van de Helenaveenschat (de Peelhelm met verdere vondsten) niet bij het museum of de Nederlandse overheid lag, maar bij een particulier uit Warmond. Alleen de minister en enige hoge ambtenaren werden hiervan later (februari 1911) op de hoogte gesteld. Net als een jaar later de beschuldigingen van van Giffen verdween deze informatie in een geheime lade. Zie Dossierstuk 5.

- Ik heb twee jaren geleden de (toen vermeende) vervalste inscriptie bij het museum aangekaart, maar mij bewust in 2018 onthouden van kritiek op het museum vanwege het 200-jarige bestaan. Hoewel de reactie van het museum zoals altijd beneden alle peil was, heeft het achter mijn rug toch "wetenschappelijk" onderzoek laten doen (via Cultureel Erfgoed) naar de inscriptie door een Taiwanese student van de faculteit Geesteswetenschappen (Spookwetenschappen?) van de Universiteit van Amsterdam. Het deel betreffende de Peelhelm is echt ondermaats, en hierover heb ik bij de faculteit en bij de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een klacht ingediend, met het verzoek uit te vinden hoe het tot stand komen van dit onderzoek heeft plaats gevonden.

- De correspondentie van de functionarissen van het museum tussen 1906 en 1923 is sinds kort op Internet in te zien (op archieven.rmo.nl) en de meeste beweringen en beschuldigingen zijn gebaseerd op deze correspondentie. De behulpzaamheid van de huidige functionarissen bij de ontsluiting van de correspondentie is groot, geen enkel verwijt dienaangaande!

Vernieuwing van de directie en Raad van Toezicht

- Bovendien wil ik u nogmaals voorleggen dat de leden van de Raad van Toezicht van een dergelijk Rijksmuseum uit het gehele land en Vlaanderen wellicht zouden moeten komen en niet uit een kleine kring van Leidenaren. Volgend jaar zouden dan twee personen uit Maastricht, Groningen of Middelburg twee huidige leden kunnen vervangen en in 2021 weer twee anderen. Bovendien zou de zittingsperiode van de directeur beperkt moeten worden tot acht jaar, net als bij de Raad van Toezicht. Nieuwe wetenschappelijke en vooral maatschappelijke inzichten komen dan sneller aan bod.

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Gezien de gerechtvaardigd felle reacties op (bijvoorbeeld) #MeToo en vervalsingsbeschuldigingen bij tijdschriften in binnen- en buitenland lijkt een verjonging op zijn plaats.

- In de huidige tijd ook staat ook de zogenaamde "provenance" van voorwerpen in de belangstelling. Ikzelf heb onderzoek gedaan naar de gebeurtenissen rond de vondst van de Helenaveenschat. Met woorden belijdt het museum wel onderzoek, maar in de praktijk neemt men van "amateurs" niet zoveel aan. Naast de Peelhelm heb ik ook een sluitende verklaring gegeven over de grote camee die door het museum nu Gemma Constantiniana genoemd wordt. Anders dan het museum meldt is deze steen niet vervaardigd in verband met de overwinning van Constantijn op Maxentius in 312, maar is het een antieke "trouwfoto" van Constantijn de Grote met zijn tweede vrouw Fausta uit 307. Zoontje Crispus uit zijn vorig huwelijk staat hierop ook afgebeeld. Beiden, Crispus en Fausta, zijn in 326 het slachtoffer geworden van de grillen van vader en echtgenoot. Verwonderlijk is dat de Helenaveenschat hiermee rechtstreeks in verband lijkt te staan. Door de datering en slijtage der daar gevonden muntjes moeten we het verstoppen van de Helenaveenschat dateren in deze zelfde periode en heeft de schat een rechtstreekse verbinding met Crispus die in die tijd vanuit Trier het Romeinse Rijk in onze regionen bestuurd. En waarom komt het dan in het veen: het heeft duidelijk te maken met de actieve bekeringspolitiek die Constantijn vanaf het allereerste begin in 306 gevoerd heeft en waaraan Crispus niet ruimhartig wilde meewerken.

met vriendelijke groeten,
Paul Theelen

Verzendlijst

Rijksmuseum van Oudheden:

V. Baan v.baan@rmo.nl en S. van den Eijnden, I. Sluiter, M. Asscher, E. Kortlang en M. van den Tweel; W. Weijland w.weijland@rmo.nl; P. ter Keurs p.terkeurs@rmo.nl; G. Waals g.waals@rmo.nl

Cultureel Erfgoed: S. Lammers en A. de Zeeuw p.a. info@cultureelerfgoed.nl

Directeur van de Erfgoedinspectie S.E.B. Siregar p.a. info@erfgoedinspectie.nl
m.a.valkenburcht@erfgoedinspectie.nl

Betreffende het "onderzoek" van de Taiwanese studente

Decaan en faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, mijnheer F. Weerman en mevrouw M. Wilts secretariaat-bureau-fgw@uva.nl, f.p.weerman@uva.nl betreft <http://scriptiesonline.uba.uva.nl/cgi/b/bib/bib-idx?sid=c965c2fd650bb9b4c14ae9add36f5037;c=uvascript;type=simple;rgn1=keyword;q1=authenticity;sort=publicationyear;cc=uvascript;view=reslist;fmt=long;page=reslist;start=5;size=1>

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 9, d.d. 8 februari 2019:

Het verdere leven van zoon Holwerda

Een beknopte levensbeschrijving is te vinden op

https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Hendrik_Holwerda. De Duitstalige versie is verrassenderwijs aanmerkelijk uitgebreider. Ook elders kun je over de man lezen, maar duidelijk is dat men niet op de hoogte is geweest van details, bijvoorbeeld in verband met van Giffen. De archeoloog/auteur Leo Verhart heeft ook over zoon H. geschreven, bijvoorbeeld in verband over de vermeende Vikingen op de Maas bij Asselt. Van het artikel van Verhart te vinden op https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/32994/APL40_01_Verhart.pdf?sequence=25 neem ik de CONCLUDING REMARKS over:

It is clear that J.H. Holwerda was a man who stood on his dignity, taking for granted that authority came with the position of national archaeologist. That is obvious not only from this history of the three-age system, but from other issues and fields as well. That this kind of attitude, perceived as arrogance, was the sole factor deciding his position in scientific matters, leading to charges of prejudice from his opponents, is a point that needs some qualification. Holwerda appears to have been greatly influenced by his predecessors in Leiden, Reuvsen and Janssen. It is likely that Holwerda's notions about the backwardness of certain regions, that allowed old customs to be preserved for so long, originated with Reuvsen. In his notes of his trips through Drenthe in 1833, Reuvsen had expressed thoughts almost identical to what Holwerda would commit to paper 75 years later (Brongers 1973, RA 31, leaf 13). The notebooks of Holwerda's study trips and his letters provide us with an idea of the private man and his development as an archaeologist, and it is remarkable that many of his archaeological views sprang into existence very early and quickly when he first entered Dutch archaeology and were partly not to evolve noticeably in subsequent years. His notes and records, however, reveal an original mind, someone who did not indiscriminately adopt the views that were assumed to be valid for all of Europe at that time. This is an attitude currently highly valued in modern scholars, but the dangers are great. Unorthodox ideas that later are proven to be correct, provide fame and glory; but fallacies often lead to derision. The common remark that Holwerda rejected the existence of the Bronze and Iron Ages, causing him to be considered an archaeologist advancing dissenting theses without any substantiation, does not do him justice. In his opinion, beyond the Netherlands there most certainly was a sequence in time from Bronze to Iron Age. Bronze and iron had been used in the Netherlands as well, but on a scale that to him pointed more to a cultural stage than to a period in time. It was this plus the prolonged use of stone tools that made him doubt the existence of a Bronze and Iron Age in the Netherlands. In his earliest publications Holwerda had inveighed against groups of archaeologists who advanced theories and then made their finds fit without critical examination of the data or adjustment of their theories. He pretended to be averse to the practice himself, but of course he acted in the same way. He too had his pet theories and turned a deaf ear to the building criticism.

Holwerda now appears in a less than positive light and he deserves to have his merits and qualities mentioned as well. He had a facile, journalistic pen. His excavations were published within a year, with numerous illustrations and, as mentioned before, he was the first to take up Stone Age research in a scientific manner. For instance, he undertook the first excavations of a Stone Age settlement in the Netherlands at the Uddelermeer, and his excavations of the megaliths in Drouwen and Emmen were the first scientific studies of megalithic monuments in the Netherlands (Holwerda 1912; 1913a; 1913b; 1914). With these investigations, he broke new ground and earned international renown for Dutch research as well. Impressive is also the fact that Holwerda managed to reconstruct and restore dozens of pots from the thousands of sherds, within a single year.

As a keeper, Holwerda insisted on promoting the interests of the National Museum of Antiquities on all fronts. In this he was very strict and clear, to the annoyance of others who wanted a part of the action as well, or felt their position was threatened. This caused a lot of vexation and lack of understanding, creating an image of Holwerda as the stubborn, tenacious and arrogant archaeologist from Leiden. This he usually was, as in fact diplomacy was not his strong suit. Nevertheless, for his museum activities he deserves great credit. His enormous energy led to new expositions and guides. For the first time Dutch archaeology was introduced to a wide audience, not only by his exhibitions, but also by his popular publications and his numerous articles and lectures. In this sense his successors owe a lot to his pioneering activities in the field. He provided a framework for a general and growing

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

public interest in archaeology that still benefits the current generation of archaeologists and which they themselves attempt to expand.

Het huwelijk met Petronella Nicolette Jentink is kinderloos. Na de dood van zijn vrouw in 1932 krijgt hij een relatie met één van de nieuwe medewerkers van het museum. Maria den Boesterd was gastvrouw en hoewel ze later "pleegdochter" wordt genoemd, mogen we aannemen dat beiden een relatie hadden als echtpaar. Getrouwd zijn ze niet. Na een bezoek aan Nijmegen verhuizen beiden naar Nijmegen waar zoon H. de leiding over het museum Kam overneemt. Ze komen te wonen in een huisje op Eversweg 9. Zoon H. had met vele mensen ruzie, het lijkt erop dat dat ook het geval was met Evelein, de vorige directeur van het museum te Nijmegen. Deze Evelein heeft de wetenschappelijke rapportage over de Peelhelm geschreven in 1910/1911, maar nam direct na de uitgave ervan ontslag, weer een persoon van de wetenschappelijke staf weg. Het lijkt wel zeker dat de inscriptie STABLESIA hieraan ten grondslag lag. Dat het niet boterde tussen zoon H. en Evelein blijkt uit In dezen geest heb ik nu gezorgd dat aan Z. Exc. een advies werd uitgebracht. Dit gaat tegen den wensch van de departements-autoriteiten in die blijkbaar door vrienden van Evelein zijn opgewarmd.

Vader H. geeft een eigen interpretatie, zeg maar draai, aan de bovengenoemde rapportage op naam van Evelein:

De Heer M. A. Evelein in de tweede plaats te noemen heeft gelijk wederom uit de Oudheidkundige Mededeelingen blijkt, eerst een paar jaar met Dr Holwerda samengewerkt en diens publicaties van dat werk medeonderteekend. De opgravingen van Riethoven en Valkenswaard, waarbij Dr Holwerda eenigen tijd aanwezig was om hem ter bereiking van zijn doel op weg te helpen werden verder zelfstandig door hem uitgevoerd en zelfs op diens instigatie geheel als eigen werk gepubliceerd.

Toen Dr Holwerda met groote inspanning de beroemde gouden helm van Deurne verworven had, heeft hij omdat de publicatie van zulk een sterk voor een jong mensch veel waarde heeft, deze publicatie, waarop hij door die verwerving natuurlijk het recht had aan zijn jongeren medewerker afgestaan, gelijk als weder uit de Oudheidkundige Mededeelingen te zien is. Dit echter niet alleen. Toen aan Dr Holwerda persoonlijk door een buitenlandsch vaktijdschrift het verzoek gericht werd die helm te publiceeren, heeft hij ook die buitenlander naar Dr Evelein verwezen. Ik durf verklaren dat slechts zeer weinig geleerden op zoo onbaatzuchtige wijze een zoo belangrijke gelukvondst aan jongeren zouden hebben overgedragen. Toen Dr Evelein naar zijne tegenwoordige betrekking solliciteerde, verzekerde hij ons, dat hij die natuurlijk gaarne hebben wilde, doch dat hij als dat niet gelukte, met zeer veel genoegen ook aan ons museum blijven zou.

Het is overduidelijk dat zoon H. door collega-archeologen niet serieus werd genomen, juist in tegenstelling met dat door het publiek die zijn publicaties kochten. Het zal niet gemakkelijk geweest zijn voor zo'n persoon als zoon H. de wetenschappelijke kritiek te moeten aanhoren. Als hij met Maria den Boesterd in Nijmegen woont, is dit al grotendeels achter de rug, en lijkt hij gelukkiger en milder te zijn. Maar dan dienen de problemen zich aan die betrekking hebben op het museum en de moeilijkheden ten gevolge van de Tweede Wereldoorlog.

Al met al moeten we toch concluderen dat zijn ongebreidelde publicatiedrift, promotie in de rangen van het museum door het reinste nepotisme, (vermeende) promotie met een ondermaats proefschrift, en in het bijzonder de zeer sterke verdenking van vervalsingen op de Peelhelm en bij de rapportage over de opgravingen van Arentsburg, in de huidige tijd volstrekt onaanvaardbaar zouden zijn.

Juist de laatste tijd komen artikelen met verzonnen inhoud boven water, en het gevolg is dat deze artikelen worden ingetrokken.

Dat nu, intrekking van alle wetenschappelijke artikelen, lijkt me zeer gewenst.

Paul Theelen

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 8, d.d. 1 februari 2019:

Arentsburg en de beweringen van zoon Holwerda

De opgravingen van Arentsburg vonden plaats onder leiding van zoon H. tussen 1908 en 1915. Dat verklaart ook het feit dat zoon H. zich niet kon verdiepen in de Helenaveenschat en het klaarblijkelijk ook niet aan een collega wilde delegeren. Pas in 1923 kwam het verslag van de opgravingen uit, duizenden scherven e.d. worden beschreven, maar ik twijfel of er veel mensen in geïnteresseerd zijn geweest. Ik kon het tamelijk kostbare boek zeer gemakkelijk tweedehands kopen, er zijn exemplaren te over. Hoofdstuk IV bevat interessante informatie, nl. de uitleg van gevonden sporen. Zoon H. schrijft in 1923 dat het een vlootbasis is geweest, maar al snel kwam er zware kritiek op dit verzinsel.

Het verslag ademt wel veel geleerdheid uit, en de feitelijke uitleg van de verbindingen tussen Brittannië en het vasteland schijnen inderdaad te kloppen. Verwijzingen, hoofdzakelijk naar de Engelstalige Wikipedia-artikelen bevestigen de uitleg, maar als het om interpretatie gaat, dan slaat zoon H. de plank weer mis. Van de hand van Kroon kwam een volstrekt andere uitleg en ook daarna, bijvoorbeeld door Bogaers, is de uitleg van zoon H. volledig ondergeschoffeld. Zie ook Dossierstuk 4.

De beweringen van zoon H. hebben veel reacties opgewekt, nl. dat zijn beweringen niet kunnen kloppen. Ik heb deze reacties, met verwijzingen naar de artikelen op Internet, hieronder opgenomen. Ongetwijfeld kan het aantal artikelen nog enorm worden uitgebreid.

Ik heb de moeite genomen om de twee genoemde artikelen eigenhandig over te nemen!

Paul Theelen

Artikelen m.b.t. de beweringen van zoon H.

De oorsprong van het 'eigene'. Nederlands vroegste verleden, archeologie en nationaal-socialisme https://pure.eerste.uva.nl/ws/files/3449320/30381_UBA002000974_06.pdf

De opgravingen rond het kerkje van Asselt door J.H. Holwerda in de jaren 1928-1929: een kritische analyse

https://www.academia.edu/34663718/De_opgravingen_rond_het_kerkje_van_Asselt_door_J.H._Holwerda_in_de_jaren_1928-1929_een_kritische_analyse

Waar zijn de Noormannen <https://www.elsloo.info/historie-maaskant/2501-waar-zijn-de-noormannen>

Ascloa is niet Asselt, maar Hasnon. <http://www.noviomagus.info/ascloa.htm>

Beweringen van J.H. Holwerda <http://noviomagus.info/voetnoot/holwerda.htm>

Archeologische vondsten op de Tichelakker

<http://www.tiggelen.net/nl/artikelen/artikelen/familie/archeologische-vondsten-op-de-tichelakker/all-pages>

De Burg te Wassenaar http://www.oudleiden.nl/pdf1/1918_07.pdf

Uit het RAMS-depot <http://vobow.be/Data/WAK/PDF's/WAK%2095.pdf>

Ulpia Noviomagus Batavorum https://nl.wikipedia.org/wiki/Ulpia_Noviomagus_Batavorum

Holwerda, Jan Hendrik (1873-1951)

<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn/BWN/lemmata/bwn1/holwerda>

TRAP ER NIET IN! <https://skepsis.nl/mainsite/inhoud/uploads/2015/09/sn11-12.pdf>

VOORBURG-ARENTSBURG: FORUM HADRIANI

https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/26485/26485_.PDF

Vicus van Ockenburgh https://nl.wikipedia.org/wiki/Vicus_van_Ockenburgh

Hunneschans Uddel <https://www.absolutefacts.nl/kastelen/data/hunneschans-uddel.htm>

Het Rijengrafveld van Wageningen

<https://rjh.ub.rug.nl/Palaeohistoria/article/viewFile/25043/22503>

NOORD-BRABANT IN DE ROMEINSE TIJD. <http://cultuurtijdschriften.nl/download?type=document&docid=460687>

Romeinse tijd in Limburg

https://www.limburg.nl/publish/pages/1061/romeinse_tijd_in_limburg.pdf

In Oss werd 25 jaar geleden een bronzen grafurn gevonden

http://www.stadsarchiefoss.nl/OssData/documents/Doorlopendeleerlijn_Archeologie_bron1_inOsswerd25jaargeledeneenbronzengrafurngevonden.pdf

Leidsch Jaarboekje <https://www.oudleiden.nl/pdf/1914.PDF>

ARCHAEOLOGIE TEGENOVER HISTORIE https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/oudheidkundig_jaarboek1921/0200/image

https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/oudheidkundig_jaarboek1921/0200/image

Erop of eronder: de strijd om het bodemarchief in drie Vinexlocaties

https://pure.uva.nl/ws/files/1286309/96129_05.pdf

Duizend jaar bouwen in Nederland

https://www.dbnl.org/tekst/fock001duiz01_01/fock001duiz01_01_0017.php

Vergeten Bandkeramiek <https://www.scribd.com/document/245830968/9789088902246-Van-Wijk-Et-Al-2014-Vergeten-Bandkeramiek-eBook>

Het Valkhof en Oud Nijmegen

https://archive.org/stream/HetValkhofEnOudNijmegenThKuijper/het%20valkhof%20en%20oud-nijmegen%20th%20kuijper_djvu.txt

Vereniging Oud Valkenburg http://www.oudvalkenburgzh.nl/vov_J35/index.php/mensen-en-hun-verhaal/92-professor-van-giffen

Het ontstaan van het Vorstendom Vlaanderen https://www.persee.fr/doc/rbph_0035-0818_1941_num_20_3_1622

De Romeinse helm van de Peel <https://www.bureaupubliciteit.nl/Peelhelm.htm>

De nederzetting te Naaldwijk II <http://www.archeologie.nl/kennisbank-kennis/publicaties/de-nederzetting-te-naaldwijk-ii.html>

De vicus te Naaldwijk <http://www.thesis.net/naaldwijk/Naaldwijk.pdf>

NEDERLAND IN DE ROMEINSE TIJD www.theologienet.nl/.../Byvanck,%20Dr.%20A.W.%20NEDERLAND%20IN%20DE...

IV. DATEERING EN GESCHIEDENIS. (afb.110).

Zoo lag hier dus aan de tegenwoordige Vliet bij Voorburg een Romeinsch castellum, tevens station van de vloot; de bedding van den haven, welke hier in verbinding met die Vliet werd weergevonden, de pannen met stempels van de Romeinsche vloot hier voor den dag gekomen, sluiten aller twijfel uit. Reeds vaker heb ik er den nadruk op gelegd hoe de aanwezigheid van dit vlootstation een der krachtigste bewijzen is voor de oude meening, dat de Vliet de oude gracht van Corbulo moet zijn geweest, omstreeks het midden van de 1ste eeuw na Chr. gegraven. In zijn opstel over de fossa Corbulonis heeft de heer BEEKMAN (Tijdschrift v. h. Kon. Ned. Aarde. Gen. 1916) het laatst deze meening uitvoerig uitgewerkt. Twijfel aan de juistheid daarvan lijkt me reeds nauwelijks meer mogelijk.

Deze gracht van Corbulo werd gegraven, gelijk TACITUS ons verhaalt, "ut incerta maris vitarentur" d.w.z. om de ongewisse zee te vermijden, om dus zooveel mogelijk binnendoor te kunnen varen; waarheen, lijkt niet twijfelachtig.

"Vier plaatsen zijn er, vanwaar men gewoonlijk vanaf het vaste land naar Brittannië oversteekt; van de monden van den Rijn, de Seine, de Loire en de Garonne. Maar zij, die vanaf de streken van den Rijn zee kiezen, gaan niet uit vanuit de monden zelf, doch van de Morini, die bij de Menapiërs wonen" (dat dit den Scheldemond beteekent, daarover zal wel geen twijfel bestaan). Aldus verhaalt ons STRABO IV, 5, 2. Hier zien we duidelijk het doel voor ons, zoowel van het graven van CORBULO'S gracht, als van de oprichting van onze vesting. Beiden zijn klaarblijkelijk gericht op het militaire verkeer van den Rijn met Engeland. Een bevestiging hiervan vinden we in vele stukken aardewerk, welke niet van Rijsche afkomst zijn, doch ten nauwste verwant zijn met vormen, welke speciaal in Engeland in gebruik waren (vgl. in het bijzonder II, A 3 en verschillende soorten sub II D). Deze bewijzen althans een zeer nauw verband tusschen ons Arentsburg en het Romeinsche Engeland in die dagen.

Wat nu den tijd aangaat, waarop hier aan deze gracht onze vlootstelling heeft bestaan, ook daaromtrent laten onze vondsten ons niet in het onzekere. Uit onze overzichten van de terra sigillata en van het ander aardewerk is het duidelijk dat dit zoo verbazend rijke ceramische materiaal, op enkele vroege uitzonderingen na, eerst met den iets lateren Flavische tijd aanvangt. Vroeg-Frankische stukken, zooals b.v. de bekende sigillatavormen Drag. 29 komen nog niet, of zeer zeldzaam, voor. Ook de munten spreken ons van denzelfden aanvangstijd. Immers VESPASIANUS is de eerste keizer, van wien een grooter aantal munten zijn gevonden en met wien de aaneengesloten reeks van munten aanvangt. Neemt men daarbij in aanmerking, dat zulke munten nog wel eenigen tijd na hun ontstaan in gebruik zijn geweest, dan wijst ook dit materiaal op een aanvang onder dezelfde keizer of zijn opvolger.

Misschien nog welsprekender zijn de vondsten van tegelstempels. Het eerste grootere aantal in onze tijd vormen de stempels van de Legio X welke, gelijk bekend, eerst met den Batavenopstand van 70 in ons land is gekomen en omstreeks 105 weer is vertrokken. Het was het legioen welke groote garnizoensvesting wij in Nijmegen op den Hunerberg hebben weergevonden en dat dus blijkbaar een detachement naar dit castellum heeft afgezonden. Onze legioenstempels vergunnen ons echter een nog meer preciese dateering. Ze schijnen te bewijzen dat de bouw van het castellum nog vóór het jaar 89

heeft plaats gehad. Immers we lezen hier slechts de enkele namen van het legioen: "X Gemina"; de toevoeging "pia fidelis Domitiana" welke het in het jaar 89 ontving als belooning voor zijn trouw bij den opstand van Saturninus en waarvan het althans de eerste beide praedicaten "p. f." sedert heeft behouden, komt slechts op één tegula voor (vgl. RITTERLING "de legione X Gemina" en Westdeutsche Zeitschr. XII 20). Nu hooren we dat juist in deze jaren de onderwerping van Brittannië door de Romeinen werd volvoerd en dat daarbij ook militaire transporten uit onze streken een rol hebben gespeeld (vgl. TACITUS' verhaal, over de expeditie van Agricola, 36)), Cohorten van Bataven en Tungri hebben voor hem op een bepaald oogenblik in het jaar 84 zelfs de situatie gered. Deze aanzienlijke troepenmacht, van de oevers van onzen Rijn afkomstig, moet dus van hier naar Brittannië zijn overgestoken en het ligt, na het bovenstaande, dus voor de hand aan te nemen, dat ten behoeve van deze Britsche expedities, waaraan een goede tien jaren na den Batavenopstand ook vanuit ons land zulk een werkzaam aandeel moest worden genomen, onze vloothaven van Arentsburg werd gebouwd.

Nog een ander feit komt dit bevestigen. Steeds waar het mogelijk was de oudste bouwperiode van de vesting van de andere te onderscheiden, bleek het dat Bataafsche aardewerk (en het Tungrische is daar waarschijnlijk niet van te onderscheiden) bij de eerste bouwers van onze vesting, algemeen in gebruik is geweest. Reeds aan het begin van het werk al heb ik als mijn meening geuit, dat het Bataafsche cohorten moeten geweest zijn, welke onze vesting hebben gebouwd. Thans kunnen we dunkt me wel zeggen, dat waarschijnlijk de Bataafsche cohorten, die daar in 84 in Brittannië zulke belangrijke kriegsverrichtingen hebben gepresenteerd, hier hun etappehaven bouwden. Gelijk zoowel munten, als vooral ook de aardewerkserie's bewijzen, heeft deze etappehaven voor de militaire verbinding van den Rijn met Brittannië onafgebroken dienst gedaan tot vrij kort vóór het midden van de 3de eeuw. Dat hij in dien tijd zoo nu en dan voor grootere militaire transporten noodig zal zijn geweest, blijkt een enkel maal ook uit de schriftelijke overlevering. In den tijd toen keizer HADRIANUS aan de regeering kwam, moeten er blijkens SPARTIANUS (Vita Hadriani) en FRONTO ("de bello Parthico") hevige oorlogen in Brittannië zijn gevoerd. We weten daaromtrent al heel weinig. Alleen kennen we een inscriptie (vgl. Riese Inscr. no 499) betreffende een persoon, die onder keizer HADRIANUS verschillende posten heeft vervuld, en vóór dien tijd "tribunus militum" was "legionis VI victricis cum qua ex Germania in Britanniam translit". We hebben hier dus het transport vermeld van een geheel legioen uit Germanië naar Brittannië in het begin van HADRIANUS' regeering, toen er in dat land zoo fel werd gevochten en het ligt voor de hand, dat hierbij ook onze etappehaven dienst heeft gedaan.

Hoe weinig we verder ook van de Britsche geschiedenis weten, meerder malen worden ons toch nog Bataafsche en andere hulptroepen uit Germanië genoemd. Een buitengewoon zware periode van strijd in Brittannië begint weer in den tijd van ANTONINUS PIUS, wiens wal in Schotland getuigt van een uitgebreide verovering (vgl. MACDONALD The Roman wall in Scotland), "Antoninus Pius per legatos plurima bella gessit; nam et Brittones per Lollium Urbicum vicit legatum, alio muro summotis barbaris ductor", heet het in de "vita A. Pii" (5, 4). Door inscriptie's in die Piuswal in he Noorden vastgesteld, zelfs komt in die inscriptie's de naam van LOLLIUS URBICUS voor (C. I. L. VII 1083-1141 speciaal 1125). Ook tegen de Briganten ten Zuiden van den Antoninuswal werd gevochten. Aan dezen strijd is de naam van JULIUS VERUS verbonden, van wien vele inscriptie's in dit gedeelte van Engeland zijn gevonden (vgl. HAVERFELD "Julius Verus"). Deze actie is blijkens de inscriptie's in het jaar 158 te stellen. Van bizonder belang is voor ons een inscriptie, door MACDONALD 1. 1. blz. 9 geciteerd, waarin troepdeelen worden genoemd van het 2de, het 6de en het 20ste legioen, welke uit de beide Germaniën onder JULIUS VERUS naar Brittannië zijn gedetacheerd, tot hulp in den strijd. We kunnen ons voorstellen hoe in dat jaar onze etappehaven aan den Rijnmond zeer bizonder in werking moet zijn gesteld, nu blijkbaar uit Germanië van allerlei kanten de troepen tot hulp aan Brittannië toesnelden. Het lijkt me zeer waarschijnlijk dat we hier de gebeurtenissen voor ons zien, die ook in onze overblijfselen van Arentsburg hun sporen achterlieten. Immers dat er voor dat groote troepentransport ook in de etappehaven herstellingen en nieuwe aanbouw noodig zullen zijn geweest, lijkt op zichzelf zeer waarschijnlijk. En juist in dezen tijd, kort na het midden van de 2de eeuw, constateerden we immers op verschillende punten van de vesting een nieuwen bouw. Zoo is in dezen tijd juist de groote dubbele poort, gebouwd in den langen westelijken zijmuur, de nieuwe afscheiding tusschen haven en vestinggedeelte, welke met die poort verband houdt, is eveneens uit deze jaren, en op verschillende plaatsen van de kazernen, zoowel van die van het voetvolk als van de ruitery, konden we omstreeks dezen tijd allebei herstellingen waarnemen. Ook in de steenen gebouwen welke REUVENS ontgroef zal waarschijnlijk wel zulk een

tweede bouwperiode te herkennen zijn. Althans ook de pannen met stempels spreken ons van een belangrijken bouw in de tweede eeuw, al is de eeuw daarvan niet nauw te omschrijven. In de eerste plaats moeten we opmerken dat, in tegenstelling met de latere bouwmaterialen, de hier gevonden baksteen en van het 10de legioen, d. w. z. dus die uit den eersten tijd van aanleg van de vesting, uitsluitend dakpannen zijn. Bouwmaterialen uit fundamente en of hypocausta zijn hier van dit legioen niet aanwezig. Het lijkt me dus waarschijnlijk, dat we in deze eerste bouwperiode, in het laatste van de eerste eeuw, ook bij de hoofdgebouwen nog uitsluitend leembouw hebben gehad alleen maar met steenen pannen gedekt.

D. e. t. zijn de oudste hypocaustategels, materiaal dus uit den bouw elf afkomstig, die van de legio I Min en de legio XXX Ulpia Victrix. Een zóó preciese dateering dezer stempels als bij die van de legio X is niet mogelijk. We weten echter dat beide legioenen kort vóór 120 naar Neder-Germanië zijn gekomen en dat de eerste tot den tijd van M. AURELIUS, de tweede tot het laatste toe hier in deze streken bleef. (Vgl. SCHILLING "de leg. Rom. I Min et XXX Ulpia", zie ook Bonn Jahrb. 111/112, 296).

Aan de nieuwe bouwperiode, omstreeks het jaar 158, welke we boven meenden te mogen aannemen, zullen dus waarschijnlijk ook deze tegels en steenen zijn toe te schrijven, welke REUVENS vooral in zijn gebouwen I en III gebruikt vond (villa en praetorium). Het lijkt me dus waarschijnlijk dat toen ook eerst de groote hoofdgebouwen als werkelijke steenen gebouwen zijn verzezen.

Zoo zien we dus omstreeks dien tijd een zeer ingrijpenden herbouw van onze vesting; de groote poort, de hoofdgebouwen waarschijnlijk, en zeker verscheidene kazernesgebouwen werden toen vernieuwd en het ligt, gelijk we reeds zagen, voor de hand de oorzaak hiervoor te zoeken in het zoo uitgebreide transport van troepen uit drie legioenen, hetwelk toen van den Rijn naar Brittannië moet hebben plaats gegrepen.

Uit onze pannen schijnt het wel mij echter wel mogelijk nog van een derde bouwperiode van onze vesting te spreken. Verreweg de grootste massa daarvan is n.l. die met de stempels van den Exercitus Germ. inferioris of de Vexillationes daarvan. Nu weten we (vgl. Bonn Jahrbuch 111/112, 296) dat deze stempel gebruikelijk was in de pannebakkerijen, welke voor de legio I en de legio XXX beiden, in het laatste van de 2de en het begin van de 3de eeuw, waarschijnlijk ergens in ons land zelf, de bouwmaterialen vervaardigden. Precies dateerbaar zijn deze stempels niet, ze behooren echter in het algemeen tot deze late periode; aan het feit dat ze de laatste zijn is natuurlijk ook het overwegen van hun aantal toe te schrijven. En nu schijnt het mij zeer waarschijnlijk dat ook onder keizer SEPTIMIUS SEVERUS een sterk gebruik van deze etappehavens zal zijn gemaakt. Immers ook in dat laatste gedeelte van de 2de eeuw, den tijd, waaruit ook verder op Arentsburg de vondsten zeer overvloedig zijn, zijn er in Engeland voortdurend oorlogen geweest. (Vita M. Aur. in de Hist. Aug. VIII, 7). In 175 vernemen we weer van troepentransporten van de Donau naar Engeland (Dio. XXI, 16) en het lijkt niet onwaarschijnlijk dat die langs den Rijn en over onze haven zullen hebben plaats gehad. Verder is er voortdurend sprake van gevechten in N. Engeland om den wal, dien ANTONINIUS Pius in Schotland had gebouwd. (Dio XXI 8, XXII 9). Vooral ook onder SEPTIMIUS SEVERUS waren deze oorlogen zeer hevig en schijnen zelfs daarmee te zijn geëindigd, dat deze keizer zich uit het N. van Brittannië terugtrok en op de plaats van den vroegeren wal van TRAJANUS een nieuwen steenen verdedigingsmuur bouwde (vgl. Dio XXVI 12 en 5 Vita Severi, Hist. Aug. 18, 2. Zie Bonn Jahrb. C X bl. 30) In dit verband lijkt me nog een andere zaak merkwaardig. We hebben boven gezien dat reeds REUVENS op het terreingedeelte, dat we thans aan den haven mogen toeschrijven, één of meer steenen gebouwen heeft ontgraven (II), waarin met natuurlijk het leifst gebouwen voor de vloot bestemd, fabrieken of arsenalen, zou willen zien; ook wijst reeds REUVENS op de waarschijnlijkheid dat ze uit een vrij late periode zouden stammen. Nu heb ik reeds vroeger mijn meening uitgesproken over eenige

inscriptiesteenen, thans op het slot Duivenvoorde te Voorschoten bewaard, welke bij de vroegere schrijvers nu eens hier, dan weer dáár gevonden heeten te zijn. Ik vermoedde, dat ze waarschijnlijk zouden stammen uit de eenige Romeinsche ruïne, welke we in Zuid-Holland kennen, uit Arentsburg (vgl. Ber. d. R. G. Komm. IV 8 en CIL XIII suppl.). Deze inscripties behooren allen tot den tijd van SEPTIMIUS SEVERUS en zijn opvolgers en één ervan luidt: (Riese Inscr. 171): "Imp. Caes. L. Septimius Severus Aug. bet M. Aurelius Antoninus Caes. Coh. XV Vol. armamentarium vetustate collabsum restituerunt sub Val. Pudente leg. Aug. pr. pr. Curante Caecil. Batone praefecto". Zou er nu geen verband te zoeken zijn tusschen deze vrij late havengebouwen en het arsenaal door SEPTIMIUS SEVERUS herbouwd? Zoo ja, dan hebben we ook hier nog een bouwwerkzaamheid in Arentsburg in een tijd toen deze haven als etappeplaats naar Engeland nog weer duchtig dienst zal hebben gedaan.

Over de nu volgende historische perioden zwijgt de overlevering geheel. Noch van deze

streken noch uit Engeland is ons feitelijk iets bekend. Voor den laatsten bestaanstijd van Arentsburg zijn we dus geheel op de vondsten aangewezen. Om den tijd te bepalen tot welken de vesting heeft bestaan zij door feze ook volkomen voldoende. De laatste soorten van versierde reliëf-terra sigillata, uit het begin van de 3de eeuw, komen zeer zeker op Arentsburg nog voor. Ze zijn echter niet zoo veelvuldig meer als die, welke er vlak aan vooraf gaan. Evenzoo vinden we nog vrij wat ander aardewerk uit het eerste derde gedeelte van die eeuw, al is de eerste 30 à 40 jaren van de derde eeuw Arentsburg nog bezet geweest, al was het niet zóó dicht als dit in de tweede eeuw het geval was. Daarna breekt echter het aardewerk plotseling af. Voor onze dateering van het grootste belang is het feit dat de laatste soorten van aardewerk, welke we b.v. in [Niederbieber](#) vinden, dat immers omstreeks het jaar 260 werd opgegeven (vgl. OELMANN Keramik Niederbieber), hier niet, of nog slechts zeer zeldzaam voorkomen. Het staat daardoor vast, dat Arentsburg enkele tientallen van jaren eerder is opgegeven dan [Niederbieber](#).

Ook de muntvondsten stemmen hiermee volkomen overeen. Tot en met [CARACALLA](#) zien we onze onafgebroken reeks regelmatig doorloopen met steeds een vrijwel gelijkmatig aantal munten. Dan beginnen ook de munten zeldzamer te worden, uit de jaren, waaruit het aardewerk slechts van een geringe bezetting sprak en met GORDIANUS (238) breekt eindelijk de doorlopende reeks geheel af. We zullen dus zeker niet ver mis zijn als we dit jaar voor den einddatum van de eigenlijke vesting houden.

Slechts zeer enkele stukken aardewerk kunnen uit een iets lateren tijd zijn; dwingende gegevens zijn er in dit opzicht niet. Wel echter wijst onze muntserie mogelijk op een, zij het onbeduidende, herleving omstreeks het jaar 270. We hebben boven gezien hoe er volgens REUVENS' gegevens, op één plaats in onze vesting, die klaarblijkelijk toen reeds voor een groot deel in puin lag, ten deele met gebruikmaking van fragmenten uit dit puin afkomstig, een enkele ruiterkazerne (REUVENS' gebouw IV) uit steen is gebouwd, in afwijking van alle andere kazernegebouwen uit een vroegere periode. Het lijkt me waarschijnlijk dat we deze verschijnselen zullen moeten combineeren en aannemen dat de muren van de reeds vervallen vesting omstreeks het jaar 270 nog eens een Romeinsche ruiterbende tot tijdelijke verblijfplaats hebben gediend. De ééne enkele munt van keizer CONSTANTINUS heeft natuurlijk op zichzelf geen beteekenis. Ongetwijfeld was onder dezen keizer onze vlootvesting in het Germaansche land reeds lang voorgoed ten onder gegaan. Vóórdat echter deze vesting op deze plaats verrees heeft hier, gelijk we zagen, nog een andere aanleg gelegen. Reeds vóór het begin van onze opgravingen had ik de aanwezigheid van zulk een voorlooper vermoed. De enkele pan van het XVIe legioen, hetwelk immers in het jaar 70 voorgoed is opgeheven, die mij tot dit vermoeden aanleiding gaf, is echter zóódanig een op zichzelf staand verschijnsel gebleven, dat ik haar thans feitelijk geen dateerende beteekenis durf toeschrijven.

De vele grondsporen, onder die van onze vesting zelf gevonden, laten evenwel geen twijfel aan het bestaan van zulk een vóórperiode. Een eigenlijke vesting was het niet, welke toen hier stond, waarschijnlijk slechts een gebouw door een palissadeering omgeven. Dateeren kunnen we dit gebouw niet, omdat ook hier, meer nog dan bij de 1ste vestingperiode, in het aardewerk het niet zoo precies dateerbare inheemsche geheel overheerscht. Het lijkt intusschen ontwijfelbaar dat een aantal zeer vroege stukken onder onze vondsten, een paar munten, een stukje milleforiglas en aardewerkfragmenten in de beschrijvende lijst voldoende aangeduid, aan deze oudste periode zijn toe te schrijven. Al is hun aantal te gering om met zekerheid eenige dateering toe te laten, omdat men bij zulk een klein getalstukken steeds met een mogelijk toevallig voortleven van enkele bepaalde voorwerpen te rekenen heeft, toch kunnen we met groote waarschijnlijkheid aannemen, dat hier de eerste vestiging reeds in de eerste jaren onzer jaartelling, zoo niet nog enkele jaren vroeger, bestaan heeft. In alle geval staat het vast dat hier geruimen tijd vóór den Batavenopstand reeds een Romeinsche nederzetting moet zijn geweest; dit leeren ons de grondsporen alleen reeds met volkomen zekerheid.

Thans nog een enkel woord over den naam. We hebben vroeger reeds vaker uiteengezet waarom we meenden hier mogelijk het Praetorium Agrippinae van de Peutinger kaart voor ons te hebben (vgl. afb. 110). Immers deze kaart teekent juist op het midden van Zuid-Holland tusschen Maas en Rijn dicht bij elkaar twee plaatsen van beteekenis: [Lugdunum Batavorum](#) en slechts enkele mijlen landwaarts in [Praetorium Agrippinae](#). Aan de teekening of de maten, der kaart eenig gegeven te ontleenen, lijkt met niet wel mogelijk, daartoe zijn deze te onbetrouwbaar. Wanneer we echter zien hoe onze Voorburgsche ruïne aan den uitersten Oostrand van het zand van de Hollandsche kuststreek ligt, en dat westelijk onder de duinen op meerdere plaatsen nederzettingen bekend zijn, dan lijkt de waarschijnlijkheid groot, dat we hier bij Voorburg de oostelijke van die beide plaatsen hebben te zoeken, en dat Lugdunum ergens onder de

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

hollandsche duinen liggen moet.

Van belang lijkt me ook het feit dat het teekeningetje, waarmee op die kaart Praetorium Agrippinae is aangegeven, een vierkant gebouwtje met blauw gekleurd vakje in het midden, hetzelfde is als wat we vaak op die kaart ontmoeten voor plaatsen, welke aan water gelegen zijn. Ook dit zou misschien pleiten voor identificering van dit Praetorium met onze vloothaven. Zekerheid omtrent den naam is overigens niet te verkrijgen, de verwachting dat de opgravingen die mogelijk zouden brengen is niet vervuld. Meende ik vroeger dat Claudius' gemalin Agrippina hier mogelijk de naamgeefster zou zijn geweest, het niet onbelangrijk aantal voorwerpen uit een nog vroegeren tijd hier gevonden, zou ons thans mogelijk eerder nog aan de oude Agrippina kunnen doen denken.

Eén ding is in dit opzicht wel zekerheid geworden dat n.l. onze vesting niet is, wat men vroeger steeds meende: het Forum Hadriani van de Peutinger kaart. Immers in de eerste plaats is het geen forum geweest doch een vloothaven, en in de tweede plaats bestond deze reeds lang vóór keizer HADRIANUS er zijn naam aan had kunnen geven.

List of Roman legions https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Roman_legions

DE BETEKENIS VAN HET CASTELLUM BIJ ARENTSBURG

DOOR F. KROON

Zie ook [https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?](https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?identifier=MMKB07%3A000885001%3A00121&query=arentsburg+vlootstation&coll=dts&sortfield=date&page=2)

[identifier=MMKB07%3A000885001%3A00121&query=arentsburg+vlootstation&coll=dts&sortfield=date&page=2](https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?identifier=MMKB07%3A000885001%3A00121&query=arentsburg+vlootstation&coll=dts&sortfield=date&page=2)

Op grond van de vele en belangrijke vondsten ter plaatse heeft Dr. Holwerda in zijne publicatie "Arentsburg" 1) een zeer nauw verband gelegd tusschen het castellum bij Voorburg en de gebeurtenissen in Britannië. Hij meent er de groote beteekenis van den Rijn voor de Romeinsche oorlogspolitiek ten opzichte van Britannië in te herkennen en leest als het ware de geschiedenis van het castellum af op de gebeurtenissen in dat land. De aanwezigheid van ceramiek van waarschijnlijk Britschen oorsprong dient hem daarbij tot steun.

Een nauwgezette bestudeering van deze kwestie heeft mij echter tot een geheel ander inzicht gebracht en tot een afwijkende opvatting gevoerd omtrent de militaire beteekenis van genoemd castellum met vlootstation. Om deze opvatting uiteen te zetten is het noodig eerst in het kort weer te geven op welke wijze Dr. Holwerda de vondsten rangschikt en dateert:

- a. Hij komt tot het besluit dat de herbouw in steen van een oudere vestiging en de aanleg van het vlootstation hebben plaats gehad vóór het jaar 89. In een ander geschrift 2) preciseert hij dit nader door aan te geven rond 85, zijnde de oudste scherven uit den tijd van Domitianus.
- b. Verder constateert hij op verschillende punten van het castellum belangrijke nieuwe bouwsels, welke hij kort na het midden van de 2de eeuw plaatst.
- c. Dan meent hij nog de mogelijkheid van een vernieuwing

1) Arentsburg, een Romeinsch militair vlootstation bij Voorburg (1923).

2) Nederland's vroegste geschiedenis (tweede druk, 1925).

te onderkennen omtrent het einde van de 2de eeuw of het begin van de 3de eeuw.

d. Vervolgens oppert hij de mogelijkheid van den bouw van arsenalen omstreeks 210.

e. Uit de vondsten concludeert hij verder, dat het castellum omstreeks 238 werd verlaten, doch omstreeks het jaar 270 nog weer eens tijdelijk werd bezet.

f. Een vrij groote hoeveelheid ceramiek van waarschijnlijk Britschen oorsprong dient hem ten slotte om te wijzen op het verband met Britannië.

Om mijne bezwaren tegen het door Dr. Holwerda gelegde zoo zeer nauwe verband tusschen de geschiedenis van het castellum en die van Britannië in het licht te stellen is het noodig de bovengenoemde gevallen één voor één te behandelen:

ad a. Dr. Holwerda brengt den herbouw in steen en den aanleg van de haven in verband met Agricola's veldtochten in Britannië en met de zijns inziens in die jaren gewijzigde Romeinsche oorlogspolitiek ten aanzien van dat land. Zooals we zagen zijn de oudste Romeinsche scherven uit den tijd van Domitianus, die in 81 aan het bewind kwam. Nu stelt Dr. Holwerda de dateering op rond 85. Desgewenscht kan men die nog wat vroeger stellen, maar naar het mij voorkomt toch niet vóór 82. Laat ons dus dit jaar vasthouden en de gebeurtenissen in Britannië bezien.

Sedert den opstand van Boudicea waren daar vier legioenen gelegerd. In 67 kon Nero er een van wegnemen (Leg. XIV), waardoor het bezettingsleger weer op drie legioenen werd teruggebracht. In 71 werd er echter weder een agressieve periode ingezet, toen

Cerealis, na het onderdrukken van den opstand der Bataven, met Leg. II Adiutrix derwaarts vertrok. Na drie jaren van succesvol optreden werd Cerealis in 74 vervangen door Frontinus, die het veroveringswerk krachtig voortzette. Toen diens ambtsperiode was verstreken, werd hij in 77 opgevolgd door Agricola. Deze ondernam elk jaar een veldtocht, hetgeen hem steeds verder Noordwaarts voerde, tot hij in den nazomer van 82 de Caledoniërs, de meest Noordelijke stammen, beslissend versloeg. De verovering van geheel Britannië scheen een feit geworden. Doch het was Agricola's laatste veldtocht geweest; in 83 werd hij teruggeroepen. Nu moge de voorstelling, door Tacitus 1) gegeven, zeer overdreven en sterk subjectief zijn, men mag toch wel als zeker aannemen dat Domitianus, om welke redenen dan ook, zich om Brittannië verder niet bekommerde en dat Agricola met groote spijtigheid moest aanzien, dat zijn prachtige werk niet werd geconsolideerd en het door hem bereikte door het achterwege blijven van de volledige pacificatie van Caledonië in de waagschaal werd gesteld 2). In elk geval staat het vast, dat er na 83 van een militaire actie in Britannië voor geruimen tijd geen sprake meer was. Integendeel, omstreeks 86 werd Leg. II Adiutrix naar de Donau gezonden, waardoor het bezettingsleger weder op drie legioenen werd teruggebracht.

Mag men nu den herbouw in steen van ons castellum te Arentsburg in, – zooals we zagen op zijn allervroegst het jaar 82, – in zoo nauw verband brengen met een actie in Britannië, welke reeds jaren gaande was, doch juist in dat jaar werd beëindigd? Het lijkt mij waarlijk niet verantwoord.

En indien men met Dr. Holwerda zou willen spreken van een wijziging in de Romeinsche oorlogspolitiek ten opzichte van Britannië, dan zal dit moeten zijn in tegengestelden zin als deze het doet. Domitianus keerde zich immers juist van Britannië af en richtte zich tegen Germanië. Want hoezeer deze keizer ook, door hem slecht gezinde auteurs, is belasterd en belachelijk gemaakt naar aanleiding van zijne overwinningen op de Germanen, de spade heeft hem ten slotte recht doen wedervaren 3). Zijn werk aan Rijn en Donau is van groote beteekenis geweest.

Schakelt men, wat mij noodzakelijk lijkt, de gebeurtenissen in Britannië uit, dan zijn er voor den herbouw in steen en den aanleg (ev. vernieuwing) van de haven twee mogelijkheden: òf zij stonden in verband met andere militaire maatregelen, òf zij waren incidenteel. Het komt mij voor, dat de gebeurtenissen aan den Rijn in de eerste jaren van Domitianus' regeeringsperiode tot de eerste opvatting dwingen. Immers in 83 had de veldtocht tegen de Chatten plaats, welke eindigde met hunne onderwerping en de bezetting van hun gebied. Hierna werd begonnen met den aanleg van de eerste Limes.

1) Agricola.

2) Collingwood and Myzes, *Roman Britain and the English settlements* (Oxford, 1936), bladz. 113 e.v.

3) F. Koepp, *Die Römer in Deutschland* (1926), bladz. 52 e.v.

Is het nu niet veel natuurlijker de vernieuwingen te Arentsburg te vatten in het kader van die gebeurtenissen dan te zoeken naar een, zooals werd aangetoond, zeer moeilijk te aanvaarden verband met een op haar einde loopende actie in Britannië? Het is zeer wel mogelijk, dat de verbetering van het castellum noodig werd geoordeeld, om de Bataven en Caninefaten, van wie er velen nog getuige waren geweest van den opstand in 69, van onberaden handelingen te weerhouden tijdens de actie tegen de stamverwante Chatten. Afscheiden hiervan is het duidelijk, dat die actie vele transporten op den Rijn noodig maakte. De beveiliging van die transporten en een in het algemeen versterkt militair-politioneel toezicht op de waterwegen moeten uiteraard een grooter werkzaamheid en waarschijnlijk ook wel uitbreiding van de Rijnvloot geëischt hebben. De aanleg (ev. verbetering) van het havengedeelte is in dit verband volkomen logisch. Dat men toen tevens het castellum vernieuwde en sterker maakte, ligt in den aard van de zaak. Acht men het jaar 83 te vroeg, dan is er nog de aanleg van de Limes en de zoo gevaarlijke opstand onder Ant. Saturninus in 88. Neen werkelijk, er is in die jaren genoeg aan den Rijn zelf gebeurd om de verbeteringen te Arentsburg te verklaren.

ad b. De dateering van de volgende, zeer belangrijke, nieuwe bouwsels kon door Dr. Holwerda niet zoo scherp worden begrensd als de vorige. Niettemin meent hij haar toch ten slotte op omstreeks 158 te kunnen stellen. Hij laat zich daarbij feitelijk geheel leiden door het door hem aangenomen nauwe verband met Britannië. Hetwelk echter, zooals we hierboven zagen, minstens zeer dubieus moet worden geacht.

Deze dateering dan is gegrond op de vondst van hypocaustategels met de stempels van Leg. Minervia en van Leg. XXX Ulpia Victrix, welke tegels hoofdzakelijk behoorden bij een tweetal groote gebouwen, door Dr. Holwerda aangeduid als villa en praetorium. Nu kwam het eerstgenoemde legioen reeds omstreeks het jaar 83 aan den beneden-Rijn,

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

ging ongeveer 100 naar de Donau en keerde omstreeks 105 weer in zijn legerplaats te Bonn terug: In 162 nam het deel aan den veldtocht tegen de Daciërs, maar keerde ook daarna naar zijn oude garnizoen terug, waar het verder verbleef. Wat den tijd betreft, zouden de tegels van dit legioen dus reeds van af 83 kunnen dateeren en zeer zeker vanaf 105, toen Leg. X Gemina, dat ook een detachement te Voorburg had, voorgeed uit deze landen vertrok en er aldaar dus waarschijnlijk een detachement van Leg. I Minervia gelegerd werd. Echter moeten wij op gezag van Dr. Holwerda aannemen, dat de bouwsels van een lateren tijd zijn.

Leg. XXX Ulpia Victrix kwam omstreeks het jaar 119 aan den beneden-Rijn en verbleef er tot het einde van de Romeinsche bezetting. Voor de tegels van dit legioen kan men dus rekenen van af ongeveer 120. Als men nu aanneemt, dat de nieuwe bouw bestemd was voor detachementen van de beide genoemde legioenen samen, dan komt men dus tot een mogelijke periode van af 120 tot aan het tijdstip waarop de stempels Exc. Germ. Inf. voor die beide legioenen gezamenlijk werden ingevoerd. Dit tijdstip is niet met juistheid bekend, doch valt waarschijnlijk in het begin van de tweede helft van de 2de eeuw. Er is dus een speling van ongeveer 40 jaren.

Behalve de zooeven vermelde groote gebouwen zijn er nog geconstateerd: een nieuw zwaar poortgebouw in de Westelijke muur, een nieuwe afscheiding tusschen het vesting- en het havengedeelte en verschillende vernieuwingen aan enkele kazernesgebouwen. Voortwerkende op zijne hypothese, dat het ontstaan en de verdere geschiedenis van het steenen castellum met vlootstation ten nauwste samenhangt met den loop der gebeurtenissen in Britannië en in verband met het zeker vaststaande feit, dat er tijdens Antoninus Pius daar hevig werd gestreden, hetgeen het zenden van versterkingen van den Rijn overzee noodig maakte, oppert Dr. Holwerda de onderstelling, dat men ook in deze bouwsels de geschiedenis van Britannië weerspiegeld ziet en dat zij verband hielden met dietransporten.

Hierin zit voor mij, als oud-officier, iets onbevredigends. Ook al wil men aannemen dat die transporten over Arentsburg gingen (wat wel mogelijk, maar niet zeker is) en daar eenige dagen verbleven om voor het begin van de zeereis nog eens de beenen te kunnen strekken, dan zou men toch eerder den bouw van een aantal tijdelijke barakken verwachten dan dien van paleizen met centrale verwarming en luxueuse badgelegenheid. Ook het groote poortgebouw en de nieuwe afscheiding tusschen vesting- en haven-gedeelte zijn in dat verband moeilijk te verklaren. Het eenige wat m.i. in dit beeld zou kunnen passen, zijn de verbeteringen aan de bestaande kazernes, indien die tenminste tevens uitbreidingen beteekenden. Maar wat die overige bouwsels betreft, kan ik werkelijk geen houvast vinden. Vooral het praetorium en de villa wijzen meer op de aanstaande komst van een groot heer dan van passeerende troepen. Stelt men zich nu de vraag welk groot heer er na 120 verwacht kon worden, dan denkt men wel onmiddellijk aan Hadrianus, die na de Rijn-grens te hebben geïnspecteerd in 121 naar Britannië overstak.

Onwillekeurig vraagt men zich dan af, of het castellum te Arentsburg dan toch vereenzelvigd zou moeten worden met Forum Hadriani van de Tabula Peutingeriana. Dr. Holwerda is van oordeel, dat dit niet het geval is. Immers, zoo zegt hij, in de eerste plaats was het geen forum (in den zin van marktplaats, bedoelt hij) doch een vloothaven en in de tweede plaats bestond deze reeds lang voor keizer Hadrianus er zijn naam aan had kunnen geven.

Hiertegen dient te worden opgemerkt, dat forum niet uitsluitend marktplaats beteekent. Het is m.i. zeer wel mogelijk, dat Hadrianus van zijn verblijf hier gebruik maakte, om verschillende hangende kwesties persoonlijk te regelen; dit toch lag geheel in zijn aard. Ter herinnering aan deze belangrijke gebeurtenis kan het castellum toen zijn omgedoopt.

Terugkeerende tot de kern van ons onderwerp, zij er op gewezen, dat het bekend is, hoe Hadrianus op zijne reizen persoonlijk zijne aanwijzingen gaf voor aan de versterkingen aan te brengen verbeteringen, soms zelfs wel order gaf voor de verplaatsing ervan. Er zou dan ook veel voor te zeggen zijn om de overige verbouwingen op rekening van zijne bemoeiingen te stellen. Voor de vernieuwingen aan verschillende kazernes en de nieuwe afscheiding tusschen het vesting- en het haven-gedeelte lijkt mij dit zeer goed aanvaardbaar, maar voor de groote poort moet een uitzondering worden gemaakt.

Dr. Holwerda toch deelt mede, dat voor den bouw van deze poort de bestaande gracht gedeeltelijk moest worden opgevuld en dat in het daarvoor gebruikte materiaal scherven werden gevonden, welker dateering het noodig maakt den bouw van die poort althans te stellen op omstreeks 160. Maar in Dr. Holwerda's publicaties heb ik niets kunnen ontdekken, dat het noodig maakt ook die andere bouwsels in denzelfden tijd te stellen, zooals hij doet.

Het komt mij dan ook voor, dat het wenschelijk is de bouwsels, welke door Dr.

Holwerda allen in één groep omstreeks 158 zijn geplaatst, te splitsen, en wel als volgt:

- a. Het paleis en de villa: kort vóór de komst van Hadrianus, dus 120-121.
- b. De verbeteringen aan de kazernes en aan de afscheiding tusschen het vesting- en het haven-gedeelte: na zijn vertrek, dus 121-122.
- c. De groote poort in de Westelijke muur: ± 160.

Over deze poort dient nog te worden opgemerkt, dat ook daarvoor het verband met gebeurtenissen in Britannië mij zeer dubieus voorkomt. Weliswaar werd daar tijdens Antoninus Pius hevig gestreden en gingen er ontegenzeggelijk omstreeks 155 transporten van den Rijn naar Britannië, maar het blijft toch een beetje raadselachtig, waarom dit te Arentsburg den bouw van een zwaardere poort noodig kan hebben gemaakt. Veeleer zou men aan een incidenteele verbetering willen denken. Mocht men echter toch verband willen zoeken met gebeurtenissen elders, dan zal men ook voor dit geval liever het oog naar den Rijn wenden. Onder den pas genoemden keizer werd er niet alleen in Britannië gestreden, maar ook het geheele bewakingssysteem tegen de Germanen werd omstreeks 160 verbeterd. In dit beeld past een vernieuwing van ons castellum heel wat beter, naar het mij voorkomt.

ad c. Dr. Holwerda meent de mogelijkheid van een volgende vernieuwing te vinden omtrent het einde van de 2de of het begin van de 3de eeuw. Dit berust op de vondst van pannen met het stempel van Excercitus Germ. Inf. Zooals we reeds zagen, zijn die pannen niet nauwkeurig te dateeren, maar zij moeten toch wel van na omstreeks 160 zijn. Ook voor deze mogelijke vernieuwing grijpt hij naar de geschiedenis van Britannië. Hij wijst er op, dat er omstreeks 175 weer troepentransporten plaats hadden en dat er tijdens Septimus Severus (193-211) weer hevig werd gestreden. Zeer overtuigend lijkt dit niet. Afgescheiden van het feit, dat een vernieuwing van pannen ook wel eens noodig is, zonder dat er bijzondere gebeurtenissen aan ten grondslag liggen, kan men, als men er de voorkeur aan geeft aan een meer algemeene vernieuwing van het castellum te denken, ook hiervoor weer veel beter naar den Rijn zien dan naar Britannië. Onder Commodus (180-192) toch hadden er weer talrijke wijzigingen en verbeteringen aan de Germaansche Limes plaats (bijv. de stichting van het groote castellum te Niederbieber). Ook zijn er weer oorlogen tegen de Chatten en de Chauken geweest. Het is waarlijk niet noodig, om naar de overzijde van de Noordzee te zien, om een verklaring te vinden voor werkzaamheden aan ons castellum.

ad d. Dr. Holwerda wijst op de beteekenis van eenige inscriptie-steenen, welke naar zijn gevoelen uit Arentsburg afkomstig zijn. Hij citeert één der inscripties, waaruit blijkt, dat er tijdens Septimus Severus (193-211) en zijn opvolger Caracalla (198-217) aan de arsenalen werd gewerkt. Hij vraagt, of er geen verband zou kunnen bestaan tusschen de door Revius ontgraven steenen gebouwen op het thans als haven-gedeelte erkende terrein en de in de inscriptie vermelde arsenalen. Hij zegt verder: "Zoo ja, dan hebben we ook hier nog een bouwwerkzaamheid te Arentsburg in een tijd toen deze haven als etappehaven naar Engeland nog weer duchtig dienst zal hebben gedaan". Zooals men ziet, blijft hij tot het einde toe gevangen in het denkbeeld van een door hem gezocht verband, waarvan echter de grondslag krijgsgeschiedkundig moeilijk houdbaar is.

Laat ons aannemen, dat de inscriptie-steenen werkelijk van Arentsburg afkomstig zijn en dat erop vermelde magazijnen inderdaad de door Revius gevonden gebouwen waren. Is er dan één reden, om het oog naar Britannië te wenden? Aan den Rijn is er in die jaren ook heel wat voorgevallen. Zoo bereidde Septimus Severus plannen voor ter onderwerping van de Germanen. In zulke plannen past toch zeer zeker de herbouw of de bouw van arsenalen. Onder zijn opvolger Caracalla werden er oorlogen gevoerd tegen de Chauken en de Saksen, dat wil zeggen nabij onze streken. Ook hierin ligt verklaring genoeg voor een herbouw van magazijnen te Arentsburg. Zonder eenigen schroom durf ik dan ook zeggen: zoek het dichterbij huis.

ad e. De geconstateerde herbezetting van het castellum in 270 is tactisch zeer eenvoudig te verklaren. In dat jaar werd immers de Limes definitief opgegeven, waarna Donau en Rijn de grens zouden vormen. De werkzaamheden en verplaatsingen, aan deze reorganisatie verbonden, zullen zeker heel wat transporten op den Rijn noodig hebben gemaakt. Een tijdelijke bewaking van de Rijnmonding tot dekking van die transporten is niet slechts als aannemelijk, maar als tactisch bepaald noodzakelijk te beschouwen. Het castellum te Arentsburg lag voor dit doel alleszins gunstig.

ad f. Ik ben er mij volkomen van bewust, dat ik mij met een bespreking van het ceramiek van waarschijnlijk Britschen oorsprong op zeer glad ijs zou kunnen begeven. En toch mag ik er niet geheel over zwijgen, daar het feitelijk het eenige punt is, dat ontegenzeggelijk wijst op verband met Engeland. Maar het zal een leekenpraatje moeten blijven.

Het opmerkelijke van dit ceramiek is, dat het te Arentsburg in vrij groote

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

hoeveelheid is gevonden, doch, zooals Dr. Holwerda mededeelt, elders aan den Rijn niet is geconstateerd. Het is dus blijkbaar niet verder gekomen dan ons castellum. Men zou kunnen denken, dat het een partij geweest is welke als handelswaar werd geïmporteerd en waaraan de importeur een strop heeft gehad, omdat het hier niet gewild bleek. Maar er is een andere oplossing, die, mij althans, beter voldoet. Omstreeks het jaar 150 zijn er zeer waarschijnlijk door de Romeinen eenige Britsche stammen in hun geheel van hun land overgebracht naar de Limes in het Wurtembergsche. Als dit waar is, dan zou daarin wellicht de verklaring van de aanwezigheid van dit caramiek van Britschen oorsprong te Arentsburg zijn te vinden. Een ieder, die wel eens in werkelijkheid of op een nieuwsfilmpje of op een foto de inscheping van Javaansche emigranten, bestemd voor de buitengewesten, heeft gezien zal mij onmiddellijk begrijpen. De zorgzame vrouwen brachten natuurlijk hun potten mede, niet alleen uit voorzorg omdat men niet kon weten, hoe het daarin den vreemde zou zijn, maar ook om onderweg voedsel en drinkwater te hebben. Indien nu zulk een groep Britsche kolonisten eenigen tijd te Arentsburg heeft moeten verblijven, om op verder transport te wachten, dan is het denkbaar dat de vrouwen bemerkten, dat hier beter of mooier aardewerk te krijgen was. Vrouwen zijn vrouwen, zij gaven de voorkeur aan het vreemde aardewerk en lieten hun oude potten achter. Ik geef onmiddellijk toe, dat dit een zeer huiselijke verklaring is, maar juist daarom is zij wellicht niet zoo ver van de waarheid.

Résumé. Het is krijgsgeschiedkundig niet aanvaardbaar den herbouw in steen van het castellum te Arentsburg onder Domitianus in verband te brengen met de toen juist beëindigde oorlogshandelingen van Agricola in Britannië. Meer reden is er dien te zien in samenhang met den veldtocht tegen de Chatten, de blijvende bezetting van hun land en de inrichting van de eerste Limes.

De bouw van een praetorium en villa is moeilijk in verband te brengen met het passeeren van troepentransporten, bestemd voor Engeland, doch wijst meer op de aanstaande komst van een voornaam persoon, hetgeen op Hadrianus zou kunnen duiden. Enkele der andere vernieuwingen aan het castellum zouden aan de wenschen van Hadrianus kunnen worden toegeschreven.

De overige kunnen eenvoudiger in verband worden gebracht met de gebeurtenissen aan den Rijn en in onze streken dan met die in Britannië, voorzover zij althans niet incidenteel zijn geweest.

Conclusie. De Romeinsche versterking te Arentsburg was een gewoon versterkt station van de Rijnvloot en had geen andere beteekenis dan de overige stations van de Classis Germanica langs den Rijn.

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 7, d.d. 25 januari 2019:

Heeft vader Holwerda (aan) het proefschrift van zijn zoon (mee) geschreven?

Eindhoven, 25 januari 2019

verzendljst: mevrouw Baan, directiesecretaresse van Cultureel Erfgoed, directie en Raad van Toezicht van het Rijksmuseum van Oudheden, vier mij bekende geïnteresseerden

Het proefschrift van vader H. uit 1878 heeft de aansprekende titel
DISPUTATIO DE DISPOSITIONE VERBORUM IN LINGUA GRECA, IN LINGUA LATINA ET APUD
PLUTARCHUM. ACCEDUNT COMMENTARIOLO AD LIBROS DE ISIDE ET OSIRIDE ET DE GENIO
SOCRATIS.

De titel van de Duitstalige versie van het proefschrift van zoon H. is
DIE ATTISCHEN GRÄBER DER BLÜTHEZEIT. STUDIEN ÜBER DIE ATTISCHEN GRABRELIEFS
Om het gehele proefschrift te kunnen lezen, moet het eindgetal tussen streepjes
veranderd worden in bijvoorbeeld -100-. Range 1 tot en met 105.

We constateren dat de opbouw grote overeenkomsten vertoont, de verdeling in
paragrafen bijvoorbeeld, zodat het een versnipperde inhoud bezit, waarin talloze
onderwerpen ter sprake komen. Er schijnt een Latijnse versie te zijn van het
proefschrift van zoon H., maar ik heb alleen de Duitse versie, de "handelseditie",
tweedehands op de kop kunnen tikken.

Het lijkt erop dat vader H. zijn zoon met raad en daad terzijde heeft gestaan bij het
schrijven van een proefschrift in twee talen en in zeer korte tijd.

Het kon wel eens zijn dat vader H. de Latijnse versie al (gedeeltelijk) had
klaarliggen en dat zoon H. het Latijn in het Duits heeft vertaald.

Het proefschrift van zoon H. is overigens volstrekt onbruikbaar, want het bevat
honderden verwijzingen naar boeken met afbeeldingen van de grafteksten. Als je deze
boeken niet bij de hand hebt dan is het een raadsel waarover de paragraaf precies
gaat.

Een eerder artikel van mijn hand dienaangaande is nog altijd te lezen op

<http://www.constantinus.nl/Power%20and%20Glory/%5B20170924%5D%20J.H.%20Holwerda.pdf>

Kortom: We zouden dus kunnen denken dat de Latijnse tekst van het proefschrift
geschreven is door vader H. en zoon H. dat vertaald heeft. Het pover aantal
afbeeldingen doet vermoeden dat daaraan zeer weinig aandacht is geschonken. Want het
proefschrift is volledig onbruikbaar omdat honderden malen wordt verwezen naar boeken
waar wél een afbeelding te zien is.

Paul Theelen

Bijlagen bij dossierstuk 7

Betreft:

Antonie Ewoud Jan Holwerda (Gorichem, 21 juli 1845-Leiden, 29 augustus 1922)

Jan Hendrik Holwerda (Schiedam, 3 december 1873-Nijmegen, 3 maart 1951)

Holwerda en de Nederlandse archeologie

De naam Holwerda is onlosmakelijk verbonden met de Nederlandse archeologie, hoewel
vader daarin geen opleiding had genoten, en zoon door de opgravingen deze vooral in
de dagelijkse praktijk heeft geleerd. Maar van Jan Hendrik wordt overigens wel
geschreven dat hijzelf nooit een schop in de hand zou hebben gehad.

Vader Holwerda was duidelijk een kamergeleerde die promoveerde
op een (waarschijnlijk) degelijk maar zeer onopvallend proefschrift getiteld
DISPUTATIO DE Dipositione verborum in lingua Graeca, in lingua Latina ET APUD
PLUTARCHUM.

ACCEDUNT COMMENTARIOLO AD LIBROS DE ISIDE ET OSIRIDE ET DE GENIO SOCRAITIS.

Overigens heet hij dan ANTONIUS EWALDUS JANUS HOLWERDA.

Ter datering wordt opgegeven Scriebam Schiedami anno MDCCCLXXVIII mense Aprili.
Het proefschrift valt uiteen in een groot gedeelte zoals boven beschreven en heeft
twee commentaren over het boek van Isis en Osiris, en van Socrates. Omvang 156
pagina's inclusief de 24 stellingen in het Latijn.

Merk op dat het hierbij niet om inscripties o.i.d. gaat maar om grammaticale
eigenaardigheden in klassieke geschriften. Grappig is dat soms in de tekst een

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Nederlands zinnetje als voorbeeld te zien is, zoals op p. 57:
heden/rood // morgen/dood.

ein alter Mann/ein junges Weib // gewisse Kinder;
beter/een half ei, dan een ledige dop.

De Moralia van Plutarchus vormen klaarblijkelijk de basis van een groot aantal paragrafen, aangegeven met §. 92 Paragrafen op precies 100 bladzijden.

Overduidelijk een proefschrift voor specialisten, maar weinigen zullen m.i. het proefschrift over de behandelde grammaticale eigenaardigheden gelezen hebben. Het was praktisch zeer moeilijk een afdruk op Internet te vinden, en het gevonden exemplaar komt uit Toronto.

In het kort: vader Holwerda was duidelijk een kamergeleerde met een uitmuntende kennis van Grieks en Latijn.

Als de reeks opgravingen in Griekenland beginnen door teams uit verschillende landen volgt vader de resultaten op de voet. In De Gids vinden we zeer lange verhandelingen over Olympia in 1881, Schliemann's Troje in 1882, Het Attische volk en de kunst van Phidias in 1884, Vóór-Hellensche Koningsburchten in 1887. Uit de geschiedenis der klassiek philologie in 1888, 1889 en 1890, Bibliographie in 1901. Na 1901 artikelen over o.a. het geestelijk leven, de beeldende kunst en de opvoeding onzer academische jeugd. In 1885 schrijft hij een boek over de Cyprische kunst.

Alle artikelen bevatten een overdaad aan informatie, zoveel dat je je als lezer verloren voelt en stopt met lezen. De beschrijving over Olympia zou je moeten doen geloven dat je door het vroegere Olympia loopt en fantastische gebeurtenissen waarneemt. Maar de schrijver is dan zelf niet in Olympia geweest, en verzint klaarblijkelijk de gebeurtenissen uit de hem ter beschikking staande wetenschappelijke literatuur over de opgravingen en uit de klassieke literatuur. Als voorbeeld een alinea hieruit:

Des avonds echter staat de maan steeds voller aan den hemel. Eindelijk dan is men nog slechts zes of zeven dagen van de volle maan verwijderd en staat het feest aan te vangen. Reeds zijn de vooroefeningen in het Gymnasium van Elis afgelopen. De Hellanodiken zijn in het Plethrion, een renbaan van dat Gymnasium, om den optocht der kampvechters uit de stad naar het heiligdom te organiseren. Zij, die in leeftijd overeenkomen of in de vooroefeningen ten naastenbij elkaars gelijken geweest zijn, worden nevens elkander gesteld. Thans is het zeer de moeite waard eens naar de kampvechters te gaan zien; zij staan hier alle geschaard in rotten. Hoe zeer bewondert men die kloeke mannen met die fiere, vrije houding, in het volle gevoel van hunne kracht; de uitgelezenen uit de honderdduizenden van een geheelen gymnastiseerenden volksstam. Men monstert de lieden ook met kenners welbehagen. Die krachtige man daar, bijzonder ontwikkeld van borst en handen, doch iets minder, wat de overige lichaamsdeelen aangaat, is een 'leeuw-athleet'; die andere, wiens beenen wat spil zijn vergeleken bij het geweldige, ontzag inboezemende bovenlijf, heet een 'adelaar-athleet.' Ontegenzeglijk zijn er onder al die lieden ook 'beer-athleten' te vinden, krachtig gebouwde personen, eenigszins gedrongen, niet groot, min of meer vierkant; ja het is te verwachten, dat men onder zulk een uitgelezen keurbende de sprekendste vertegenwoordigers van ieder soort aan kan wijzen. Thans zet de stoet zich in beweging. Men volgt natuurlijk de groote heirbaan, 'den heiligen weg'. Ook de theoria's zullen wel aan dezen officieelen tocht naar de Altiss hebben deel genomen. Tal van feestelingen volgen, anderen gaan langs den weg door het gebergte. Elis loopt thans geheel leeg.

Wat leren we hieruit? Een verstrooide kamergeleerde, met de nodige fantasie, die zijn intellect graag gebruikt voor artikelen in tijdschriften, maar geen praktische kennis heeft van opgravingen, niet in Nederland en niet in de antieke wereld.

Vele jaren later, op 5 december 1898 lezen we een zeer uitgebreid en dit keer zeer leesbaar artikel in de Staatscourant met als titel:

VERSLAG van dr. A. E. J. Holwerda, betreffende de wetenschappelijke reis naar Italië en Griekenland.

Het betreft hier dus een reis van vader en zoon samen.

Vader H. is rond 8 april 1896 benoemd als hoogleraar in Leiden om onderwijs te geven in de archeologie:

8 april 1896 Bij kon. besluit is dr. A. E. J. Holwerda leeraar aan de hogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Leiden, benoemd tot hoogleeraar in de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan de Rijks-universiteit te Leiden, om onderwijs te geven in archaeologie en oude geschiedenis.

Eigenaardig is dan de volgende melding:

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

7 juli 1898 Bij kon. besluit: is de hoogleraar in de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan de rijks-universiteit te Leiden dr J. van Leeuwen jr., ontheven van onderwijs in de Grieksche oudheden, en is de hoogleeraar in de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan die universiteit dr A. E. J. Holwerda, alsnog belast met het onderwijs in de Grieksche oudheden.

De reis naar Griekenland heeft duidelijk te maken met deze benoeming, maar waarom J. van Leeuwen op non-actief is gesteld is onbekend.

Wel werd dienaangaande op 11 april 1884 gemeld dat J. van Leeuwen zich heeft gemeld als dichter der Adolescentis meditatio:

De secretaris deelt verder mede dat de heer J. Van Leeuwen, te Amsterdam, zich als dichter der Adolescentis meditatio heeft bekend gemaakt, en dat het rustend lid Holwerda, eene korte annotatio critica in Philonis librum de posteritate Caini heeft ingezonden, die, volgens advies der commissie van redactie, in een volgend stuk der Verslagen en Mededeelingen zal opgenomen worden.

Zie hierover https://fr.wikipedia.org/wiki/Certamen_poeticum_Hoeufftianum

Zeer verwarrend maar de genoemde Holwerda is weer een ander persoon. Het betreft hier dan de Koninklijke Academie van Wetenschappen, waarin een Jan Hendrik Holwerda slapend lid is. Deze man had exact dezelfde naam als zoon H., die zelf nooit lid is geweest van de Academie.

Vader Holwerda heeft ook belangstelling voor het onderwijs, zoals blijkt uit een artikel in het Soerabaijasch handelsblad van 7 maart 1888: 7 maart 1888 Dr. Holwerda bespreekt in de Ned. Spectator den ongunstigen uitslag van de examens ter verkrijging van de acte middelbaar onderwijs, vooral in de geschiedenis. Van de 40 examinandi, welke in dit jaar zich aan het examen onderwierpen, slaagden er slechts vijf. Toch ontbrak het hun niet aan ijver; integendeel, de heer Holwerda erkent zelf, dat zij dikwijls hunne gezondheid in de waagschaal brengen om aan de eischen te kunnen voldoen. Maar 't is de methode van voorbereiding die niet deugt. Men leert boeken nagenoeg van buiten, het eene boek na het andere wordt verslonden door hen die zich voor het examen gereed maken, maar de meesten nemen de geschiedenis niet in zich op. Zij moeten veel weten, omdat er op de examens veel gevraagd wordt en onmogelijk vooraf kan worden gegist, welke vragen hun zullen worden voorgelegd.

De heer Holwerda wenscht nu eene andere methode van voorbereiding; hij wil naar een onzer hoogeschole de wetenschappelijke acte-examens overbrengen. Een voorbereidend eenvoudig examen, tot toelating waarvan de schrijver de eischen stelt, zou moeten voorafgaan en dan twee jaar de colleges moeten worden gevolgd of, zoo men daartoe geen gelegenheid heeft, zou men met de professoren een programma van studie kunnen opmaken.

De heer Holwerda zal zeker over deze methode rijp hebben nagedacht; aan ons en zeker aan velen, die minder in de zaak zijn doorgedrongen, komt het denkbeeld zeer aantrekkelijk voor; want er zou een einde worden gemaakt aan het onzinnig stelsel van examineeren, dat thans ook voor het middelbaar onderwijs wordt gevolgd en dat door den schrijver zoo terecht wordt afgekeurd. De examens zijn de kanker van het onderwijs.

Vader H. wordt op 8 mei 1893 lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen: 9 mei 1893 8 Mei. In de heden gehouden vergadering van de Koninklijke Academie van Wetenschappen is medegedeeld, dat de minister van binnenlandsche zaken de benoeming heeft bekrachtigd van de hh. A. E. J. Holwerda, P. A. van der Lith, H. T. Karsten tot binnenlandsche leden en G. Maspers te Parijs, Ed. Lieven te Halle en J. Legge te Oxford tot buitenlandsche leden.

En vader H. houdt in de Academie een lezing over Eleusis:

12 januari 1895 In de vergadering der afdeeling taal- en letterkunde, te houden op Maandag e.k., zal door den heer dr. A. E. J. Holwerda eene bijdrage worden geleverd over Het Heilig en de mysteriën van Eleusis [Eleusis].

En op 30 april 1896 wordt vader H. hoogleraar met de rede de Historische wetenschappen, in het bijzonder die der klassieke oudheid; hare zelfstandigheid en beteekenis.

Het volgende cryptische bericht vinden we op 17 oktober 1896:

De opvolgers van Doyer, Treub en Land werden herdacht en begroet, en de oprichting van den leerstoel voor archaeologie vermeld, door dr. Holwerda bezet, al beweren booze tongen, dat men voor hem in de Tweede Kamer nog een valstrik gereed zou hebben gehouden of een net, door welks mazen hij slechts bij toeval was heengeslopen; intusschen, "beati possidenten!"

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Zoon H. slaagt voor zijn doctoraal examen klassieke letteren op 1 oktober 1897: LEIDEN. Candidaats-examen godgeleerdheid tweede gedeelte A. C. de Regt en H. van Assendelft; candidaats-examen rechten A. B. van der Laan; tweede natuurkundig examen J. P. Gogarn en J. A. Audier; doctoraal examen klassieke letteren J. H. Holwerda. Zoon H. is dan 23 jaar oud, we zouden dit bij de huidige studies een tamelijk normale leeftijd vinden, vijf jaar na je 18de. Duidelijk geen echt briljante leerling, maar ongetwijfeld wel intelligent.

Vader en zoon Slechts enkele maanden na zijn studie mag zoon H. met zijn vader op studiereis naar Italië, Griekenland en Turkije.

In het bovengenoemde [verslag](#) in de Staatscourant wordt de reis tussen 22 december 1897 en 4 mei 1898 van vader Holwerda beschreven, die zijn zoon mag meenemen op kosten van het Leidse fonds van Vollenhoven. Hier trekken vader en zoon dus samen op. Gedurende bijna 2 maanden zijn ze in Griekenland op Attica, van 7 februari tot 2 april. Vanaf 2 april bezoeken ze enkele weken bezienswaardigheden op de Peleponnesos, tenslotte Constantinopel/Istanboel, en met de trein via Wenen naar Leiden waar ze op 4 mei 1898 weer aankomen.

Uit het verslag is op te maken dat er een aantal papierafdrukken van bekende Attische inscripties zijn gemaakt, en bovendien 700 foto's van de gehele reis. Waarschijnlijk vormen deze documenten de basis van het proefschrift van zoon Holwerda.

Over het fonds Vollenhoven vinden we op 19 november 1890:

Gelijk bekend is, heeft wijlen Mr. H. Vollenhoven, die in 1889 te 's-Gravenhage overleed, aan de Universiteit te Leiden een fonds nagelaten, uit de rente waarvan aan uitstekende studenten dier universiteit toelagen zullen worden toegekend, ten einde hen in staat te stellen zich door binnen- of buitenlandsche reizen verder te ontwikkelen.

De curatoren der Leidsche Universiteit roepen diensvolgens de studenten, die voor eene zoodanige toelage in aanmerking wenschen te komen – onverschillig tot welke faculteit zij behooren – op, om zich daartoe aan te melden bij gezegeld verzoekschrift, vóór 1 Januari 1891 toe te zenden aan den secretaris van curatoren. Het bedrag der toelage, als zijnde afhankelijk van den aard der reis, zal later bepaald worden.

Want zoon Holwerda promoveert 16 maanden na terugkomst op 25 september 1899 op het proefschrift Quaestiones de re sepulcrali apud Atticon [of Atticos, atticos]. Veel verdere aandacht verdient of krijgt deze Latijnse versie niet, er is in het geheel geen verwijzing gevonden. De Duitse {handels?}editie wordt nu en dan wel genoemd, maar meer als verkoopobject voor particulieren. De titel is dan DIE ATTISCHEN GRÄBER DER BLÜTHEZEIT. Studien über die attischen Grabreliefs. En dient zich dus iets eigenaardigs aan: de promotiedatum is wel zeer kort na het bezoek aan Griekenland, ruim 16 maanden na thuiskomst. Dat lijkt wel zeer kort bemeten voor het opzetten van een dissertatie waarvan de Duitse versie ruim 200 pagina's omvat. Immers: uitrusten van een zware reis, het beschrijven van de foto's, het drukken van het proefschrift beperken de effectieve werktijd tot 12 maanden, en dat voor de Latijnse en Duitse versies. Daarbij is de promovendus nog maar 25 jaar.

Het lijkt onwaarschijnlijk dat een gedegen proefschrift – hier afgesloten met cum laude – in zo'n korte tijd door zo'n jeugdige persoon alleen kan zijn geschreven. Daarbij komt dat niet gebleken is dat hij vóór de reis zich al jaren verdiept had in deze materie. Maar zijn vader had wel de kennis om in korte tijd een proefschrift – volledig of gedeeltelijk – te schrijven.

Merk overigens op dat zoon H. nooit toegelaten is tot de Koninklijke Academie van Wetenschappen; een ouder persoon met exact dezelfde naam als de zoon was wel actief lid van de Academie tot circa 1880.

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 6, d.d. 18 januari 2019:

"Provenance" van de Helenaveenschat - vervolg

Eindhoven, 18 januari 2019

verzendlijst: mevrouw Baan, directiesecretaresse van Cultureel Erfgoed, directie en Raad van Toezicht van het Rijksmuseum van Oudheden, vier mij bekende geïnteresseerden
Toegevoegd eenmalig: Erfgoedinspectie

Als we de inscriptie STABLESIA dateren op 1 januari 1911, dan zien we dat in augustus daarna de tekenaar Herman Martin wordt aangenomen en A.E. van Giffen op 1 januari 1912. Beiden hebben dan al een behoorlijke kennis van de inventaris van het museum. Ze moeten dan ook al snel bemerkt hebben dat de inscriptie op de Peelhelm kort daarvoor is aangebracht, en zullen wel her en der nagevraagd hebben hoe dat zat. Een persoon als van Giffen heeft dit direct herkend als een zwaarwegend vergrijp, dat niet ongestraft kan blijven. Hij meldt het, samen met onregelmatigheden bij de opgravingen van Arentsburg, aan de curatoren van de universiteit van Leiden en hogerop aan de minister van Binnenlandse zaken.

Net als de betaling van f3000 worden de beschuldigingen van van Giffen weer in het geheim archief verzameld, zodat buitenstaanders maar moeten gissen waarover het gaat. De beschuldigingen van van Giffen die in de herfst van 1912 naar voren worden gebracht zijn eigenlijk drieërlei: vervalsingen bij de verslagen over de opgravingen Arentsburg, een beschuldiging over het "museumbeheer" - wat naar mijn oordeel de vervalste inscriptie is - en de bejegening van junior personeel. Dat laatste is inderdaad het geval want een persoon als Evelein verliet in mei 1911 het museum toen daartoe een gelegenheid zich voordeed.

Deze zaken werden door vader en zoon H. later verschillende malen in correspondentie met anderen gemeld, zodat we mogen aannemen dat buitenstaanders op de hoogte waren van ernstige problemen maar door de geheimzinnigheid eromheen het naadje van de kous niet hebben geweten. Zelfs als de tweede beschuldiging geen betrekking zou hebben op de vervalste inscriptie, maar op een ander voorwerp, dan is de zaak toch duidelijk: zoon H. verzong en vervalste zaken en buitenstaanders wisten dat, maar door de steun van zijn vader kon hij zijn gang gaan. Wel ging zijn promotie als directeur als opvolger van zijn vader in 1913 door al deze commotie niet door. Ongeveer 5 jaren werd zijn benoeming alsnog goedgekeurd door de Universiteit.

Voor degene die wat meer zou willen weten, zou moeten proberen de volgende correspondentie te doorgronden. Overduidelijk is dat zoon H. door zakelijke contacten gewantrouwd werd, zeker op wetenschappelijk gebied en ook als persoon.

Volgende week gaan we ons waarschijnlijk verdiepen in de proefschriften van vader en zoon Holwerda in 1878 en 1899 en zien verbluffende overeenkomsten.

Paul Theelen

Bijlagen bij dossierstuk 6

359. 29 Juni 10

28 Juni 1910 No 1794; K en W.

vondsten onder Deurne

Bericht van den Burgemeester

Reeds lang vóór de Heer Burgemeester van Deurne der Regeering van de vondst in zijne gemeente kennis gaf, hadden wij er bericht van door onze agenten. Wij bezitten van die voorwerpen afbeelding, gevaar dat zij over de grenzen gaan is uitgesloten en ter gelegener tijd hopen wij in overleg met den Directeur van het Koninklijk Prentenkabinet de zaak tot een goed einde te brengen. Indien ik daartoe de hulp der Regeering noodig mocht hebben, zal ik mij tot Haar wenden, anders zal ik deze zaak zóó behandelen, als in overeenstemming met de zienswijze der Regeering dergelijke zaken altijd door mij behandeld worden. Ik vertrouw dat de Regeering het hiermede eens is.

Het verdient zeker waardeering dat genoemde Burgemeester zich tot de Regeering gewend heeft. Blijkbaar was hij onkundig van de Ministerieele Aanschrijving van 2 Mei 1887 No 878; afd. K W, anders zou hij die mededeeling tot mij gericht hebben. Naar aanleiding van de berichten onzer agenten hadden wij ook dien Burgemeester enkele dagen geleden om inlichtingen verzocht.

De Hoogleraar Directeur van het Rijksmuseum van Oudheden

A. E. J. Holwerda.

Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche zaken

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Rolduc, 4 Juli 1910

[...] U hebt zeker vernomen van de interessante vondst te Meyel. Eerst meende ik dat het een verzinzel was, maar naderhand vernam ik uit goede bron, dat het werkelijk eene importante oudheidkundige gebeurtenis was. Ik hoop, dat gij slagen zult in het aankopen der stukken.

[...] W. Goossens

DEURNE, 27 Aug 1910

Hooggeachte Heer!

Naar aanleiding van Uw schrijven deel ik U mede, dat het altijd in het plan ligt van Smolenaars om de helm in Sept naar het Rijksmuseum over te brengen. Ook de Gemeente zou liefst zien het museum in het bezit van de vondst geraakt.

S. zou echter vóór dien tijd gaarne weten, hoeveel het museum zou kunnen besteden. Dat hij de prijs wetend, misbruik zou maken, om alles aan een Franck of Gildemeester te verkoopen, betwijfel ik, indien althans het Rijk de vondst op prijs stelt.

Daar S. niet gaarne alleen naar L. wil gaan zal ik hem waarschijnlijk vergezellen

Hoogachtend Uw dr ??? Burg

DEURNE, 21 December 1910

Bij Uwen brief van 20 dezer hebben wij ontvangen een bankbiljet van f1000 BD10, benevens het bewust koopcontact in dubbel van de oudheden alhier in de veenderij gevonden welk laatstgenoemde stuk hierbij teruggaat na door ons te zijn ondertekend. De Burgemeester en Wethouders van Deurne ca

??? De Secretariss JLJanssens

Aan de Administrateur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden

Giesen 12 Aug 1912 567a Zeer geachte Heer,
Zooals ik wel vermoedde zijn wij - u zoowel als ik - de dupe geworden van bedriegerij. Op de mij aangewezen plaats is geen urnenveld, wel een kleine aanleg, waarin eenmaal eenige urnen hebben gezeten. Ze zijn er echter uitgehaald; door wien laat zich gemakkelijk gissen. [...]

7 Oct. '12 Zeer geachte collega,
Vergun mij nog een kort schriftelijk woord te mogen toevoegen aan den brief, dien van Giffen u heden zou toezenden en waarvan ik kennis nam.

Van de zaak heb ik, ook door inzage in de gewisselde schrifturen, thans een voldoende overzicht, om de meening te mogen uitspreken, dat meer misverstand dan werkelijke misdraging heeft geheerscht. En voorts - en daarop komt het toch hoofdzakelijk aan - dat van Giffen ten onrechte wordt gewantrouwd. [...] Waar dit nu zoo is, waar het hier gaat om voor uw wetenschap een beduidende kracht te winnen en een zoo zeldzaam aangetroffen echte belangstelling in wetenschap levendig te houden - daar heb ik het volste vertrouwen, dat uw rechtvaardigheidszin en de herinnering aan de hartelijke verstandhouding die, blijkens de gewisselde brieven, tusschen u, alsmede uw zoon, en van Giffen geheerscht heeft, dat een en ander u zal kunnen brengen tot het besluit hem de vaste aanstelling, die hij zoo vurig begeert, te geven.

10 Oct. 12 Zeer geachte collega,
Ik ben een verklaring schuldig van mijn bezoek aan uw zoon. Hem vroeg ik, of hij samenwerking met v. Giffen aandorst en in dat geval, met het oog op zijn waarschijnlijke positie in de toekomst op het museum als opvolger, de verantwoordelijkheid eener vaste aanstelling wilde dragen, hetgeen u wellicht tot inwilliging van het verzoek van v. G. zou kunnen leiden.
Ik moest op die vraag een ontkennend antwoord in ontvangst nemen.

11 Oct. 12 Zeer geachte collega,
Zou er nu misverstand ook tusschen ons moeten komen? Ik hoop het niet. De zaak is deze, dat de onderdirecteur den Heer v. Giffen aan u voor vaste aanstelling had aanbevolen en wel nà het gebeurde in den afgelopen zomer. Waar uw zoon nu van zulk een welwillende houding had blijk gegeven en hij naar alle waarschijnlijkheid voor den gang van zaken op het museum zal hebben te dragen, bestond er alle reden hem de gestelde vraag te doen, bij bevestigende beantwoording waarvan het u m.i. gemakkelijk zou zijn gevallen het verlangen van den Heer v.G. in te willigen. Uw zoon bleek van inzicht te zijn veranderd. [...]

[11 oktober 1912] Sinds de faculteit haar vorig advies heeft uitgebracht zijn bezwaren tegen Dr Holwerda te harer kennis gekomen, zoowel door de stukken, welke

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Zijne Excellentie haar ad informandum heeft toegezonden, als door mededeelingen welke haar door eenige harer leeden zijn verstrekt.

Deze bezwaren zijn van tweeërlei aard:

1° Door hetgeen in zake Arentsburg is voorgevallen, wordt de wetenschappelijke ernst en het besef van behoorlijkheid van Dr Holwerda aangevallen.

2° Het tweede bezwaar, tegen Dr. Holwerda ingebracht, is in het oog der faculteit nog ernstiger. Het komt hierop neer, dat Dr. Holwerda aan jonge geleerden, die als ambtenaren aan het Museum worden geplaatst, allen zelfstandigen wetenschappelijken arbeid en daardoor het blijven onmogelijk zou maken, zoodra blijkt, dat zij niet in alles zijne meeningen en opvattingen volgen en steunen.

De faculteit is van oordeel dat, indien een ernstig onderzoek haar de gegrondheid van deze bezwaren mocht doen blijken, de benoeming van Dr. Holwerda tot directeur van het Museum van Oudheden beslist zou moeten worden ontraden.

[Ontwerp voor correspondentie met de president curator Jhr Mr W. H. de Savornin Lohman betreffende de zaak van Giffen]

1 den Haag 24 Oct. 1912

2 Leiden 22 oct 1912

2 Na het gesprek met den President Curator

3 De geheele zaak heb ik nu van zelf

4 Hij wil eene onafhankelijke positie in het museum en wil die

5 hem dat zijn wij zeer lang geweest

6 die poging met die ons

7 beschouwen. Mocht u na hen inneming der stukken

8 zijn tijd voor zijne natuurhistorische dissertatie.

9 die opgravingen voorwerp in het museum

10 aan het werk stelt. In de laatste vijf jaren

11 de dagelijksche leiding had, kwam

12 on?enschte waar ik in de nota

13

14 de heer van Giffen bij zijn bezoek

15 ik de beloofde inlichtingen heb, de zaak verder te behandelen

16 Antwoord op de brief van 31 Oct

17 het al of niet tot dit inzicht komen

18 meldere: een jong mensch is voor een jaar

19 tijdelijke aanbevelen

20 weet, met eerlijke onbevangenheid.

21 Uw schrijven van gisteren

22 instructie zelf,

23 Mij dunkt dat hoe de natuurlijk uitweg is zich tot

24 heeft gewend, zou ik hem dus zeker niet willen

25 Leids gevoel niet te vergeefs zou zijn

26 Leiden 8 Nov. 1912

27 moeilijk maakte?

28 den president-curator der doorslag zou gegeven hebben.

29 bijzaak was

30 acht dit nog. Bemiddeling in te roepen nadat

31 Met alle eerbied

Dat onderhoud droeg een gansch ander karakter

32 Gij wijst op de publieke opinie

33 hoe mijn advies zoo gunstig mogelijk

Leiden 26 Nov. 1912 Amice collega

De belangstelling door u betoond en waarvoor ik U zeer erkentelijk ben, maakt dat ik U met een paar woorden wil mededeelen wat mijn besluit is.

Op al die lasteringen en kleineeringen heb ik, daar het in het geniep geschiedt, geen vat. Ik kan er dus den minister niet dan in de meest vage termen over spreken.

De eerlijkheid van mij en mijn zoon en ook de wetenschappelijke verdienste van den laatste stan? voor mij veel te hoog om ons in die opzichten zoo maar eens te gaan rechtvaardigen zonder dat men openlijk met een beschuldiging is voor de dag gekomen.

Leiden, 28 Nov. 1912 Amice collega,

Al kan ik er naar mijne overtuiging niet mede naar de Minister te gaan toch ben ik u dank verschuldigd voor uw mededeeling. Immers ik weet op het oogenblik niet hoe door de wenschelijkheid zou zich kunnen voordoen dan er op een andere wijze gebruik van te maken. Nu meen ik verstaan te hebben dat ik uw naam niet mocht noemen. Dat zal wel

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

verkeerd verstaan zijn. Wat kunt gij daarop tegen hebben? Mag ik dus als ik het wenschelijk acht zeggen collega Blok heeft mij verteld dat iemand (ik dus) vriend van den Heer van Giffen aan hem dit en dat gehoord [?] heeft en heeft medegedeeld.

Leiden, 28 November 1912 Weledelgeboren Heer,
Van mijn collega Blok vernam ik dat er iemand bij hem zeer ernstige beschuldigingen tegen mij en den onderdirecteur Dr Holwerda heeft geuit.
Ik sommeer U die openlijk tegen over ons te herhalen.

Leiden 23 Dec 1912 Hoogedelgestreng Heer
Een nieuw enorm feit in de zaak van Giffen is aan het licht gekomen. Wij hebben een aspirant een teekenaar de Heer H. Martin die als teekenaar diensten kan verrichten en dien wij zien wilden of hij ook iets meer kan leeren. Hij en de Heer van Giffen gingen mee naar Arentsburg. Beiden kennen nog wel niets van eenig belang van Romeinsche archaeologie doch de onderdirecteur kon dan hun het werk eens mee laten doen om te zien in hoe verre zij het opgraven leeren kennen. De Heer Martin bleek er ongeschikt voor te zijn de Heer van Giffen niet.

Ik heb den Heer Martin voor een jaar als assistent voorgedragen, waarin hij dan werk kan doen waar hij wel geschikt voor is. Ik hield hem voor een fatsoenlijke jongen man,

Tegen den Heer van Giffen moest ik om karaktereigenschappen en opvattingen zeer beslist adviseeren.

Nu krijgt de onderdirecteur van de Vereeniging Arentsburch ?t ter advies houdende een aanklacht van de Heer van Giffen, - den leerling N.B., - dat Dr Holwerda, zijn leermeester, het werk niet goed doet.

In dat stuk vermeldt de Heer van Giffen ook dat hij met den Heer Martin over diezelfde zaak in eene nota aan den President-Curator heeft gericht gesproken heeft, in welke nota ook over "onnoem toestanden" geklaagd wordt.

Nu heb ik den Heer Lohman een uitvoerig dossier betreffende der Heer van Giffen ter hand gesteld. In het gesprek over de zaak bracht de Heer Lohman nagenoeg geen enkel punt uit dat dossier ter sprake. Van wat er tegen ons is ingebracht hoorde ik noch toen noch later iets. Dus heeft de president-curator van een op proef genomen museumambtenaar een aanklacht tegen mijn museumbeheer aangenomen zonder er mij iets van te zeggen en mij dus in staat te stellen mij te rechtvaardigen. Die op proef genomen ambtenaar was iemand die ik verklaarde dat het onverantwoordelijk zijn zou vast aan te stellen, eene meening die ik met een reeks van gegevens in het licht gesteld had.

Men begrijpt de toeleg de Heer van Giffen die zijn vak nog leeren moet, moet tegen ons in eene vaste positie in het museum verkrijgen.

Voor ons begint het eene zaak van verdedigen van eigen eer en waardigheid te worden. Dringend verzoek ik U dezen aan zijne Excellentie mede te deelen.

Hoe is het mogelijk den Heer van Giffen nog langer in het Museum te handhaven?

Ik hoop en vertrouw op de rechtvaardigheid der Regeering.

[brieven van prof Holwerda aan minister Kan over van Giffen]

Leiden 13 Januari 1913 Excellentie,

Het is ter mijner kennis gekomen, dat dezer dagen eene vergadering van Heeren Curatoren heeft plaats gehad, waarin onder meer de bestaande moeilijkheden het Museum van Oudheden betreffende besproken werden.

Tot mijn leedwezen ben ik niet ontboden om op die vergadering te verschijnen. Ik betreur dit ten eerste, omdat allicht door gezamenlijke besprekingen de zaak tot klaarheid te brengen ware. Nu is er wel geen twijfel aan, dat in verband met deze gansche kwestie ook beschuldigingen tegen mij als museum directeur bij Heeren Curatoren waren ingebracht. Mocht daarom onverhoopt na deze vergadering iets wat rechtstreeks of zijdelings op eene min gunstige beoordeeling van mijn museumbestuur wijzen zou, tot uwe Excellentie gebracht worden, dan meen ik te mogen vertrouwen, dat door Haar geenerlei beslissing ook maar eenigszins op zulk een ongunstig oordeel gegrond zal genomen worden, zonder dat ik vooraf zal gehoord zijn.

23 1 Mr J. B Kan

Hoogedelgestreng Heer

Werkelijk had Zijne Excellentie heden morgen de goedheid mij even te woord te staan. Ik sprak ook over de zaak van Giffen. Mag ik zoo vrij zijn die even ook voor U nog eens te preciseeren[?]

Omdat ~~de Heer van Giffen~~ die conservator op proef wantrouwend en onbetrouwbaar is, doch aan geen gezag onder af regel stoort, niet begrijpt dat werkzaamheden in het

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

museumbelang, dit in samenwerking met andere noodwendig is ontried ik ten stelligste de proef met hem voort te zetten.

Een gansch dossier bij Curatoren ingediend steunde die bewering. Dat de Heeren daar klaarblijkelijk geen notitie van genomen hebben is mijn schuld niet.

~~Nu komt de zaak Arentsburgh Heer Martin De ?slangen van den Heer van Buiten Uelleb De Heer van Giffen en zijn vrienden hebben [enzovoort ...]~~

[begin 1913] Zeer vertrouwelijk

Om niet telkens weer hetzelfde te behoeven te schrijven wil ik mijn vrienden op deze wijze in kennis stellen van de bijna ongelooflijke intriges waarvan ik de dupe geweest ben.

In September wilde mijn vader zijn ontslag als directeur van het museum (niet als professor, want beide betrekkingen zijn toch op den duur onvereinigbaar) aanvragen en solliciteerde ik als zijn opvolger. Mijn collega Boeser wilde zelf niet en steunde mij en de Litterarische faculteit bracht een voor mij zeer gunstig advies uit.

Ondertusschen was er bij ons een tijdelijk conservator aan het museum een jongmensch [=van Giffen] doctorandus in de Natuurlijke historie doch met veel ambitie voor mijn vak dat hij bij mij leeren zou. Hij maakte [...]

[maart 1913] Aan de Faculteit van Letteren en Wijsbegeerte der Rijksuniversiteit te Leiden. (maart 1913)

Vertrouwelijk

In de faculteitsvergadering van 4 Maart stelde de Heer van Leeuwen de vraag, hoe het komt, dat er nog geene benoeming van directeur van het Rijksmuseum van Oudheden geschied is. Ik kon toen slechts eenige voorloopige aanduidingen geven, doch de zaak trok blijkbaar zeer de aandacht, gelijk zij dat ookbuiten den kring van onze faculteit doet. Eenige nadere verklaring, zij het ook niet voor publiciteit bestemd, schijnt dus wenschelijk.

[in de marge] De decaan heeft begrepen dat hij deze aan de faculteit gerichte brief niet moest voorlezen om dat woord "vertrouwelijk".

Verleden jaar was als conservator op proef aangesteld een doctorandus in de natuurlijke historie, die als zoodanig van ons eene archaeologische opleiding noodig had, wilde hij werkelijk als conservator kunnen optreden. Van lieverlede echter begon ik steeds ernstiger te twijfelen wegens karaktereigenschappen die zich bij hem voordeden, of het wel geraten was de proef met hem voort te zetten en ik vond het noodzakelijk hem eens eene zeer precieze omschrijving van zijne positie en verhouding op het museum te geven. Ik deed dat (22 Oct) in een stuk dat ik aanbood met hem te bespreken; hetgeen hij afsloeg. Ik stelde hem den eisch omtrent deze zaak en nog een ander geval mij een paar vragen vóór 1 November te beantwoorden. [...]

[1 april 1913] Nota van den Hoogleraar-Directeur van het Rijksmuseum van Oudheden betreffende een schrijven van Heeren Curatoren aan de faculteit van Letteren en Wijsbegeerte.

Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken meende in Maart j.l. de Faculteit van Letteren en Wijsbegeerte een nieuw advies omtrent den persoon van een der onderdirecteuren van het Rijksmuseum van Oudheden te moeten vragen.

De Faculteit vroeg toen overlegging van het dossier van stukken, dat aan Curatoren bij het vormen van een oordeel over dien persoon, ten dienste gestaan had. Dit werd haar in den navolgenden brief geweigerd.

Curatoren der Rijksuniversiteit te Leiden.

Beiden 1 April 1913.

No. 309.

Bericht op schrijven van:

17 Maart 1913.

Onderwerp: Directoraat Museum van Oudheden.

In antwoord op uw nevensvermeld schrijven en daartoe door Z. E. den Minister gemachtigd, hebben wij de eer U het volgende te berichten.

De Minister verkeerde in de veronderstelling dat het aan Uwe faculteit niet onbekend zou zijn, dat sedert haar advies van 21 October 1912 tegen Dr. Holwerda bezwaren waren gerezen in verband met het museumbeheer.

Nu lag het niet in de bedoeling van den Minister uw oordeel te vernemen omtrent de feiten die in het onderzoek van de gerezen bezwaren bekend zijn geworden, hetgeen op verschillende moeilijkheden zou afstuiten. Hij meende echter dat wat uwe faculteit of hare leden wellicht omtrent den persoon van Dr. Holwerda reeds eerder bekend was of na haar bovenbedoeld advies is bekend geworden, voor uwe faculteit aanleiding kon

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

zijn om de gegeven omstandigheden haar advies omtrent de voorziening van het Directoraat van het Museum van Oudheden in nadere overweging te nemen. Hoewel, zooals uwe faculteit te recht opmerkt, de haar thans toegezonden stukken bepaaldelijk de zaak Arentsburgh betreffen, stelde de Minister er prijs op die ter uwer kennis te brengen, niet met de bedoeling dat uwe faculteit zich zou begeven in een onderzoek van de juistheid der daarin uitgesproken oordeelvellingen, doch alleen ad informandum.

Curatoren der Rijksuniversiteit te Leiden Geteekend door President en Secretaris.

Aan de faculteit van Letteren en Wijsbegeerte der Rijksuniversiteit te Leiden.

Dit stuk geeft tot de volgende opmerkingen aanleiding:

Bekend is dat door een ambtenaar op proef, den heer A.E. van Giffen, dien ik niet voor een verdere aanstelling aanbevelen zocht allerlei beschuldigingen mijn museum beheer en het werk en den persoon van een mijner onderdirecteuren betreffende allerwegen verspreid zijn. In den vorm van schriftelijke "inlichtingen" gelijk de Heer President Curator mij schreef, werden deze beschuldigingen ook tot Heeren Curatoren gebracht. Toen echter in Januari 1913 het verweer van dien onderdirecteur tegen beschuldigingen door dien heer van Giffen ook bij de commissie van Arentsburgh ingebracht (beschuldigingen ten deele overeenkomende met die neergelegd in die "inlichtingen") bekend was geworden schreven Curatoren 27 Jan. No. 18 aan dien Onderdirecteur een brief waarin zij opmerkten dat "voor zoover aan hen staat het nemen van eene beslissing in verband met hetgeen op Arentsburgh zou zijn voorgevallen, die beslissing niet genomen zal worden dan na onderzoek ter plaatse waar zulks behoort d.w.z. de zaak werd afhankelijk gemaakt van de uitspraak van de commissie van Arentsburgh.

Nadat die uitspraak in Februari gevolgd was werd in het schrijven van 1 April hierboven meegedeeld blijkens het slot die zaak Arentsburgh een van ondergeschikt belang. Waar het op aan kwam, was nu een onderzoek, buiten verband met de inmiddels laster gebleken Arentsburghbeschuldigingen, een onderzoek naar tegen dien onderdirecteur "in verband met het museumbeheer gerezen bezwaren" waar bij "feiten" aan het licht zouden gekomen zijn.

Welke die feiten waren kon der faculteit niet worden medegedeeld. Zij werd slechts verwezen naar datgene wat der "faculteit of hare leden wellicht omtrent den persoon van dien onderdirecteur" bekend geworden zou zijn, dat is naar die door den Heer van Giffen allerwege verspreide beschuldigingen.

Nu valt hier slechts te constateeren dat:

Of er heeft geen enkel onderzoek plaats gehad, in welk geval de tot de Faculteit gerichte mededeeling eene onjuistheid bevat, welke bij dit om advies gevraagde lichaam een volkomen onjuisten en ten onrechte ongunstigen indruk wekken moest. Of er heeft wel een dergelijk onderzoek plaats gehad, in dat geval zou er echter een onderzoek zijn ingesteld naar feiten mijn Museumbeheer en de gedragingen van een mijner onderdirecteuren betreffende zonder dat of ikzelf of die onderdirecteur daarbij gehoord zou zijn, zonder dat van een der andere vaste ambtenaren bijv. van den anderen onderdirecteur het getuigenis was gevraagd, ja zelfs zonder dat wij wisten, dat het plaats had, en zóó geheim, dat zelfs een officieel door de regeering tot adviseeren geroepen lichaam, de Faculteit der Letteren niet op de hoogte gesteld kon worden van de resultaten, de bekend geworden feiten.

Het behoeft geen betoog dat in beide gevallen zoowel mijn museumbeheer, dus ikzelf, als een mijner ambtenaren in eer en goeden naam zijn aangetast en nog wel in een officieel stuk door een college van Curatoren met machtiging van den Minister van Binnenlandsche Zaken tot eene faculteit gericht.

Leiden oct. 1913

onderteekening

Leiden 21 April 1913

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken

In gevolge van op zich begrijpelijke wensch zijner collegas heeft ondergeteekende de Vergadering van Letteren en Wijsbegeerte waarin omtrent uwe vraag betreffende Dr Holwerda gehandeld werd, niet bijgewoond. Van het antwoord der Faculteit aan uwe Excellentie kon hij echter kennis nemen.

Uit dat antwoord verneemt hij thans na zooveele maanden voor het eerst eenigszins officieel, welke bezwaren tegen den persoon van Dr Holwerda te berde gebracht worden. Wat de aanmerkingen op Dr Holwerda's wetenschappelijk werk op Arentsburg betreft, daarop zal de ondergeteekende niet ingaan. Het is voor den vakman zoo apert, dat in het stuk dat werk betreffende slechts leeken aan het woord zijn, dat hem dit geheel overbodig toeschijnt.

Het ander bezwaar als door Dr H. het werk van jonge geleerden aan het museum in den

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

weg staan, raakt direct ook het museumbeheer van Ondergeteekende als Directeur zelf. Gedurende den tijd dat Dr Holwerda in functie was zijn er slechts drie jongere wetenschappelijke medewerkers aan het museum verbonden geweest. Deze waren geen van drieën in de richting waarin hun museumarbeid loopen moest geschoold. [...]

Leiden 28 Apr. 1913

[...] Op Arentsburg zal dit jaar wel niet gegraven worden. Gebrek aan geld, maar vooral laster en kwaadsprekerij, die mij in den laatsten tijd het leven zuur trachten te maken zijn daar de oorzaak van. [...]

Weleerw Heer Ds Heldring Nijbroek bij Deventer

[benoemingen van A.E. van Giffen en andere beslissingen]

12 Maart 1912: leedwezen ...

14 November 1912: voorloopige beschikking waarmede niet gepraejudicieerd wordt

9 December 1912: Curatoren zien eenige ontstemming over de wijze waarop Uwe aanvraag om ontslag is behandeld. [...]

30 December 1912: 1 tot en met 31 Januari 1913

2 januari 1913: voorloopige beschikking waarmede niet gepraejudicieerd wordt

27 Januari 1913: 1 Februari tot en met 31 Maart 1913

27 Januari 1913. No.18. Bericht op schrijven:van: 7 Januari 1913.

27 Januari 1913: Curatoren ontvingen Uw schrijven van 7 dezer en tevens eene aan ieder hunner ter handgestelde gedrukte nota. [...]

30 Januari 1913; voorloopige beschikking waarmede niet gepraejudicieerd wordt

20 Maart 1913: 1 April tot en met 30 April 1913

26 April 1913: 1 Mei tot en met 31 December 1913

26 April 1913: aanvraag om ontslag als ongedaan zal worden beschouwd

30 April 1913: Aanstelling Conservator

Den Haag 26 Mei 1913.

Veronderstellende dat de onlangs van U ontvangen stukken, inhoudende oordeelvellingen van Duitsche geleerden voor uw persoon en uw werk, der Vereeniging niet zijn gezonden [?] vertrouwen dus onder het zegel van geheimhouding, deel ik u mede, dat ik dienovereenkomstig zal handelen, indien ik niet vóór Woensdag 28 Mei ?. k. te twaalf uur uwerzijds tegenbericht ontvang.

Namens ARENTSBURGH Vereeniging tot het doen van opgravingen in Nederland

SeerpGratama Voorz.

Rijks-Museum van Oudheden Leiden. Leiden, 4 November 1913.

Het lang uitblijven van de conservatorenbenoeming noopte mij op de audientie van 1 Nov. Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken eerbiedig om eenige bespoediging te verzoeken. Ik vernam toen van Zijne Excellentie dat hij van plan was den Heer van Giffen te handhaven,

Wel zou hij vooraf ook mij nog hooren.

Dat zulk een besluit van den Minister hoogst bedenkelijk zijn zou is duidelijk. Ik gevoel mij verplicht daarop nog even Uwe aandacht te vestigen.

1. De Heer van Giffen was op proef. Hij had recht te zeggen, dat het hem niet beviel en meermalen gaf hij ook te kennen, dat hij nog niet besloten was eene aanstelling te vragen. Natuurlijk echter had ik even goed het recht met hem niet verder te willen gaan. Hij was geheel vrij geen aanstelling te vragen, ik was geheel vrij hem niet voor te dragen. Naar het mij voorkomt vergeet men wel eens dat de heer van Giffen geen positie in het Museum heeft, dat het niet de vraag is hem er uit te zetten, maar wel of het raadzaam is hem er in te brengen.

2. De heer van Giffen is natuurhistoricus, in een archeologisch museum niet op zijne plaats, tenzij hij ook werk van archeologie ging maken. Ik maakte met hem een studieplan op dat hij zou volgen, zoodra hij met zijne dissertatie gereed was. Hij kreeg daarvoor steeds meer vrijen tijd. Na de groote vacantie van 1912 zou volgens afspraak de archeologische opleiding aanvangen. Hij hield echter eenvoudig zijn woord niet. Toen hij dat woord schond had ik nog niet geweigerd de proef met hem voort te zetten. Dat er later toen hij zoo fel vijandig tegen ons optrad geen sprake zijn kon van eene opleiding te geven spreekt vanzelf.

Hoe kan ik zoo iemand nu in een archeologisch museum gebruiken?

3. Stil werd buiten mijn weten door hem en door den zedelijk van hem afhankelijken Heer Martin des avonds op het museum de bekende valsche aanklacht tegen Dr Holwerda bij de commissie van Arentsburg samengesteld met behulp van kladteekeningen van Dr. Holwerda, die door dezen aan den Heer Martin in zijne hoedanigheid van ambtenaar waren toevertrouwd. Toen Dr. Boeser en ik den Heer Martin vroegen of hij wel wist dat

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

hij zulke in zijne ambtshoedanigheid hem toevertrouwde papieren op zoodanige wijze gebruikt had, zeide hij "ja, doch ik deed het op last van den Heer van Giffen". Die was ook zijn chef, verzekerde hij mij later. Aan eene buiten het museum staande commissie werd dus met zulk een groote schennis van ambtsplicht een aanklacht tegen de eigen chefs ingebracht.

Wat blijft er over van het beginsel van gezag als zulke personen gesteund worden?

4. Het staat vast dat de Heer van Giffen die aanmerkingen op Dr. Holwerda's werk op Arentsburg oorspronkelijk niet had. Eerst toen ik hem niet wilde voordragen voelde hij zich verplicht de Vereeniging Arentsburg tegen het ~~geknoei~~ zoogenaamde geknoei van Dr. Holwerda te waarschuwen.

5. De commissie van Arentsburg noemt tal van beschuldigingen van den Heer van Giffen of door hem niet bewezen, of door Dr. Holwerda weerlegd; deze zijn daarmee gequalificeerd als lasteringen. Ieder, die er den tijd voor over heeft zich op de hoogte te stellen zal moeten zien, dat dit oordeel juist is.

6. De Heer van Giffen verklaart zelf (zie de bekende brochure p. 7) dat hij met Dr. Holwerda niet kan samenwerken. Dus nu zou ik als Directeur Dr. Holwerda moeten bevelen met iemand zamen te werken, die zelf zegt, dat hij niet met hem samenwerken kan en van wien Dr. Holwerda de zekerheid heeft, dat hij hem, wanneer het in zijn kraam te pas komt, belasteren zal.

7. Niet te weerspreken feiten bewijzen, dat Dr. Holwerda gedaan heeft wat hij kan om den Heer van Giffen vooruit te helpen. De tegenovergestelde bewering is eene grove onwaarheid al heeft zij geloof gevonden.

Ik hoop, dat Uw college de middelen zal vinden om het gevaar dat onze instelling bedreigt af te wenden.

De Hoogleeraar Directeur

Aan Heeren Curatoren der Rijks Universiteit te Leiden.

[datum onbekend] In dank terug. Het stuk is onder niemands oogen geweest dan de mijne en zal ook verder als "vertrouwelijk" worden beschouwd.

Prof. J. Verdam

Leiden

Leiden, 19 September 1914.

Den Weled. Zeergel. Heer Dr. A.E. van Giffen.

Nu gedurende zes weken achtereen door meerdere personen, - twee, meistens drie, - aan de inrichting van Uw wetenschappelijk magazijn gearbeid is, is dat natuurlijk zoo in orde dat gij er zelf gemakkelijk alles uit voor den dag kunt halen wat voor studie noodig is. Daarmee is zulk een magazijn alles wat het wezen moet.

Met het oog op de veranderde toestanden meen ik de volgende regels te moeten treffen. 1e. Wat gij als museum ambtenaar te verrichten hebt, is eene beschrijving der voorwerpen te vervaardigen, natuurlijk alleen van die welke museum eigendom zijn. Dit is niets anders dan het maken van een lijst waarin de voorwerpen kort worden aangeduid, gelijk dan ook in artikel 21 van de U bekende ministerieele beschikking slechts van eene beschrijving sprake is in tegenstelling met het "wetenschappelijk beschrijven", waarvan in Art. 24 gewaagd word[t]. [...]

MINISTERIE VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

No 2661 Afdeeling K.W.

25 September 1914.

betreffende Conservator Dr. Van Giffen

Naar aanleiding van Uw telegram, dd. 23 September jl. werden door mij de Amanuenses Bytel en Koene gehoord.

Uit hun getuigenis is mij gebleken, dat onlangs, toen Dr. Van Giffen zich in het vertrek, in gebruik bij eerstgenoemden amanuensis, bevond, U aldaar zijt binnengekomen en Dr. Van Giffen gelast hebt zich te verwijderen. Uw telegram is dus in strijd met bovengenoemde getuigenis.

Ik acht voorts de wijze, waarop U aan een ambtenaar van het Museum den toegang tot het gebouw hebt ontzegd, zeer grievend en stellig niet verdedigbaar op den, naar ik meen, door U aangevoerden grond, dat Dr. Van Giffen in het genot van vacantie was. In verband met het bovenstaande heb ik de eer U te verzoeken Dr. Van Giffen Uwe verontschuldiging wegens de hem aangedane bejegening aan te bieden en tevens mij een ontwerp-instructie te doen toekomen, waarbij de wetenschappelijke arbeid van Dr. Van Giffen op behoorlijke wijze wordt geregeld. Dit concept benevens het bericht dat door U de bedoelde verontschuldiging is aangeboden zie ik binnen 8 dagen tegemoet.

Coll: W. v.d.L.

DE MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN Cort vd Linden

Aan Prof. Dr. A.E.J. Holwerda, Hoogleeraar-Directeur van het Rijksmuseum van Oudheden

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

te Leiden

Den Heer Dr Z W. Sneller 23 Apr 17

Zeer geachte Heer

Gaarne wil ik openhartig de zaak bespreken. Eigelijk was uw Encyclopedie nog te voren vrijwel onbekend. In ons gesprek werden echter door u een paar namen genoemd die mij het rondz? deden schijnen de zaak eerst eens nader te onderzoeken en nu blijkt het nog dus minder eigenlijk met/niet een boodschap gevonden heeft die niet geheel juist was.

Wel degelijk heeft men mijn vakken van begin af aan willen opnemen. Onder de lijst van vaste medewerkers zie ik den naam van Dr v Giffen. Dit jonge mensch, vroeger mijn assistent, heeft zich in de laatste jaren, nadat ik eerlijk verklaren moest niet met hem te kunnen werken, beijverd tegen mij en mijn werk op ongeloofelijke wijze te intrigeeren, daarin gesteund door eenige beschermers. Onder zijn vrienden is ook uw mederedacteur de heer Niermeier. [...]

1 November 1920

[...] Verder wilde ik u van het volgende in kennis stellen:

Het is u bekend dat de heer Kam zijn museum in Nijmegen aan het Rijk heeft gegeven en dat er een contract gemaakt is geheel buiten mij om. Thans hoor ik dat ze ook een museum-directeur willen benoemen en daarvoor een volledig tractement willen uittrekken en dat als candidaat daarvoor genoemd wordt op-

[doorgekrast en eroverheen getypt] ?. vrooi nr/m eioesiu?e ? [...]

op ons museum gespeeld U bekend is. Ik wil nu aan den eenen kant trachten te verhinderen dat het Kammuseum in Nijmegen eenvoudig een tweede Rijksmuseum wordt in concurrentie met het onze. [...]

In dezen geest heb ik nu gezorgd dat aan Z. Exc. een advies werd uitgebracht. Dit gaat tegen den wensch van de departements-autoriteiten in die blijkbaar door vrienden van Evelein zijn opgewarmd. [...]

11 Januar 1922 [...] Was Sie über den auch mir bekannten Prähistoriker schreiben, wundert mich gar nicht. Endlich wird dann wahrscheinlich Prof. v. B., sei es durch seinen Schwiegersohn, den Mann kennen lernen dessen Intrigen und Verleumdungen gegen mich er vor Jahren, ohne Zweifel in der Meinung richtig zu handeln und die Unschuld zu verteidigen, so kräftig unterstützt hat. [...]

462 [A. W. Nieuwenhuis, Rector]

3 December 1923 Amice!

Even wil ik nog op ons gesprek van gisteren, waarvan het onderwerp mij meer bezighoudt, terugkomen. - Ik wil niet gaarne, dat gij en andere leden der faculteit, op wier vriendschappelijke gevoelens ik prijs stel, de zaak anders zouden beschouwen dat zij is.

Wij spraken over de vele intrigues, waaraan ik vroeger bloot heb gestaan en waaraan destijds ook vele hoogleeraren ijverig deel hebben genomen mij en mijn werk op de leelijkste wijze zwart makende, om een bepaald doel te bereiken. Die pogingen zijn mislukt, de wind is gedraaid, maar ik ~~gevoel~~ weet zeer goed, hoe die geschiedenis in de meening van niet weinigen, speciaal in den Leidschen kring, iets achtergelaten heeft, dat mij den omgang daarmee niet aangenaam maakt en waardoor ook mijn particuliere leven een zekere wending heeft genomen, waarbij ik mij per slot van rekening zeer wel gevoel. [...]

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 5, d.d. 11 januari 2019:

"Provenance" van de Helenaveenschat

Het eigendomsrecht van de Peelhelm lag bij C.H. Krantz te Warmond!

92 14 Februari 11 301/447
uit Deurne

De in de maand Juni 1910 onder Deurne gevonden helm waarover ik Uwe Excellentie schreef in mijne missive van 14 Juli 1910 N 389, is op het oogenblik in het Museum opgesteld. Hij is het eigendom van den Heer C H Krantz fabrikant te Leiden. Het is den onderdirecteur Dr J H Holwerda na zeer veel moeite gelukt dit stuk in handen te krijgen. Een tijd lang was er gevaar dat dit voor ons land verloren zou gaan. Het is wel het mooiste antieke stuk dat in onze bodem gevonden werd. Voor f3000 werd het aangekocht. De Heer Krantz maakte het mogelijk de helm te bemachtigen om hem voor zijn kosten door ons te laten aankopen.

Zijn bedoeling daarbij was echter slechts het verwerven van dezen kunstschat voor het Rijk mogelijk te maken. Hij doet den helm weder aan het Rijk over voor juist dat wat die hem gekost heeft, f3000.

Dit bedrag van f3000 is juist dat wat door Uwe Excellentie bij Missive van 19 Juli 1910 N. 1965 Afd. K. W. voor dat doel beschikbaar werd gesteld.

Gaarne ontving ik van U hierop bericht met nadere aanwijzing van de begrootingspost ten laste waarvan de declaratie aan den Heer Krantz zal moeten gebracht worden. De pogingen om het stuk voor minder in handen te krijgen moesten, hoe ernstig ook aangewend, wel mislukken. De waarde, indien het bijv. op een markt aangekocht werd waar buitenlandsche musea mee konden bieden, is dan ook minstens het dubbele.

De Hoogleraar Directeur van het Rijksmuseum van Oudheden A. E. J. Holwerda Excellentie Minister van [...]enlandsche Zaken te 'sGravenhage.

Eindhoven, 11 januari 2019

verzendljst: mevrouw Baan, directiesecretaresse van Cultureel Erfgoed, directie en Raad van Toezicht van het Rijksmuseum van Oudheden, vier mij bekende geïnteresseerden

Bovenstaande correspondentie van directeur Holwerda met de minister van Binnenlandse Zaken lijkt tamelijk onschuldig, maar bij nadere beschouwing verklaart de toch wel zeer brisante inhoud wellicht de gebeurtenissen rond de Peelhelm. Dit briefje is zeer informatief maar verwijst weer naar een brief die in het "geheim cabinet" terecht is gekomen en waarvan de inhoud dus ook onbekend is. Al de informatie was overigens niet voor de buitenwereld bestemd, maar die buitenwereld zou toch niet zomaar inzicht kunnen krijgen in deze verzameling correspondentie van het museum.

Uitdrukkelijk wordt geschreven dat C.H. Krantz de eigenaar is. We mogen aannemen vanaf het allereerste begin. De vinder Smolenaars krijgt f1200 betaald die door zoon H. aan hem wordt gegeven, maar het bedrag is dus rechtstreeks afkomstig van Krantz. Hetzelfde moet dan ook gelden voor de f1000 van de gemeente Deurne en f800 voor het verveningsbedrijf. Daarmee was het door het Rijk gegarandeerde bedrag van f3000 op. Verdere aankopen zouden niet meer kunnen plaats vinden, hoewel het bekend was dat nogal wat voorwerpen bij A. Bos van de N.V. Maatschappij Helenaveen terecht gekomen waren.

Uit een latere correspondentie van 21 november 1922 zouden we kunnen opmaken dat zoon H. niet precies wist hoe de betalingen geregeld waren, maar dat lijkt onwaarschijnlijk.

Dan doet zich een volgend probleem voor: anderen, in casu bijvoorbeeld Keizer Wilhelm, zouden de Helenaveenschat kunnen opkopen voor een veel hoger bedrag, bijvoorbeeld f10.000. Op 20 oktober 1910 is daarover al een brief geschreven, maar waren de eigendomsverhoudingen nog niet juridisch vastgelegd. Vader H. heeft hierover eigenlijk niets te zeggen en stuurt de aanvraag terug naar de minister. Overigens had Krantz zeer goede connecties met Duitse kunstverzamelaars, zodat het zeer waarschijnlijk is dat hij met de hoogste Duitse hofkringen contact heeft opgenomen om te spreken over een verkoop aan de Keizer. Vader H. merkt op dat de waarde minstens het dubbele was van de f3000 die betaald was. Zeer hypocriet want elders en later betoogt hij dat de f1200 voor Smolenaars ruim betaald is...

Het lijkt er dus op dat vader H. en Krantz een (mondelinge?) overeenkomst hebben gemaakt over de aankoop door het museum ten bedrage van f3000 als het geld bijeengesprokkeld is. Maar je zou je kunnen indenken dat er ook een bepaling was geformuleerd dat de aankoop in een bepaalde periode moest gebeuren. Vader en/of zoon H. hebben zich ongetwijfeld afgevraagd hoe ze een op handen zijnde verkoop zouden kunnen tegenhouden of voorkomen.

Nu mijn theorie: door een inscriptie aan te brengen op de helm werd die praktisch

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

onverkoopbaar. Want een mogelijke koper zou de nieuwe inscriptie direct herkennen als "fake" en afzien van de aankoop. Toen heeft zoon H. wellicht met medeweten van zijn vader een gewiekst Latijns-aandoend woord erop gekrast, nadat de goudsmid een randje had platgeslagen. Er zijn twee rekeningen bekend, de tweede kon wel eens van deze handeling geweest zijn. Een teken inkrassen gaat wel zeer gemakkelijk bij deze materiaaldikte.

Maar de hooggeleerde heer had zich niet gerealiseerd dat juist deze nieuwe inscriptie daarna grote problemen zou opleveren.

Zeer waarschijnlijk gaan we in de volgende aflevering van 18 januari in op wat daarna gebeurt.

Paul Theelen

14 juli 1910 389 Brief a/d Min. v. B Z

Geheim Cabinet Geheim

voorloopig niet gecopieerd

Excellentie Minister van [...]enlandsche Zaken te 's Gravenhage.

595 23 November 10

22 November 1910

N3134 K. W.

Brief van Z. M. de Deutsche Keizer betreffende vondst te Deurne.

3. Zeer gaarne had ik Uwe Excellentie onmiddellijk op uw schrijven van 20 Octbr 1910 No 2791 afd. K.W. geantwoord.

Ik verkeerde echter geheel in het onzekere. Juist daarover echter ontving ik een telegram waaruit mij blijkt dat de vondsten van Deurne Rijkseigendom geworden zijn. De helm is echter in stukken gebroken, andere voorwerpen zijn in geheel ontreddende toestand. Lange tijd zal voor eene behoorlijke restauratie noodig zijn. Het zal ons een eer zijn, zoodra het maar eenigszins mogelijk is voor Zijne Majesteit de Keizer van Duitschland al het door hun verlangde in gereedheid te laten brengen. De door Uwe Excellentie mij toegezonden stukken gaan hiernevens terug.

De Hoogleeraar Directeur van het Rijksmuseum van Oudheden

(get) A. E. J. Holwerda

Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken s Gravenhage

DEURNE, 21 December 1910

Bij Uwen brief van 20 dezer hebben wij ontvangen een bankbiljet van f1000 BD10, benevens het bewust koopcontact in dubbel van de oudheden alhier in de veenderij gevonden welk laatstgenoemde stuk hierbij teruggaat na door ons te zijn onderteekend. De Burgemeester en Wethouders van Deurne ca

??? De Secretaris JIJanssens

Aan de Administrateur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden

Den Haag 22 Maart 1918

Den Weledelgestrenghe Heer Directeur v/h Rijksmuseum van Oudheden te Leiden

Weledelgestrenghe Heer,

De heer G. Smolenaars te Meyel wendt zich tot mij met de klacht dat hij in 1910 een verguld zilveren helm heeft opgegraven, welke aan Uw museum zijn afgestaan, doch waarvoor hij niet de helft der waarde, die hem als vinder toekwam, zoude hebben ontvangen, doch slechts f1200, terwijl de gemeente Deurne als grondeigenaar voor 1/4 f1000 had getoucheerd van de firma Steegh als pachter eveneens f1000 voor haar vierde deel. Aan Smolenaars zou nog f300 geboden zijn voor de munten en andere bijvondsten, welke dan hij echter niet heeft ontvangen.

Zoude ik U mogen verzoeken, mij omtrent deze geschiedenis eenigszins in te lichten?

Voor de te nemen moeite betuig ik U gaarne bij voorbaat mijn dank.

Met de meeste hoogachting

Ued dw Henri van Groenendael

lid v/d II Kamer van Meyel

21 November 1922

Hooggeachte Heer!

Bijgaande briefkaart, nog aan mijn vader gericht, werd mij toegezonden. En heeft mijn vader mij wel eens verteld, dat U Deutsche wetenschappelijke instellingen in hun moeilijkheden hielp en dat hij daarbij bemiddelaar was, doch ik weet niet recht, wat hij in dit opzicht heeft gedaan, noch hoever U hiermee gaan wilt. Wenscht U hiermee voort te gaan en kan ik U daarbij van dienst zijn, dan gaarne.

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Daarom zend ik U deze briefkaart ter kennisneming toe. - Ook voeg ik hierbij een circulaire, die ik dezer dagen ter verspreiding ontving van het bekende tijdschrift "Bonner Jahrbücher". Het zou natuurlijk zeer jammer zijn, als dit tijdschrift het op moest geven.

Met beleefde groeten

Hoogachtend uw dw.

Den Weled. Geb. Heer C.H. Krantz

W A R M O N D .

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 4, d.d. 4 januari 2019:

Eindhoven, 4 januari 2019

verzendljst: mevrouw Baan, directiesecretaresse van Cultureel Erfgoed, directie en Raad van Toezicht van het Rijksmuseum van Oudheden, vier mij bekende geïnteresseerden

Het is onbetwistbaar dat de combinatie vader en zoon Holwerda als respectievelijk directeur en onderdirecteur een wel zeer ongelukkig werkklimaat moet hebben doen ontstaan. Het grote verloop tussen 1910 en 1920 van de conservatoren en ander hoger personeel is daarvan een duidelijk bewijs. Het moet ook erg intimiderend geweest zijn: een klacht over de onderdirecteur bij diens vader moest wel weerstand van vader en zoon - beiden wel zeer arrogante Leidenaren - opleveren. In januari 1912 komt A.E. van Giffen in dienst van het museum, en hij zal wel geweten hebben dat openlijke kritiek op welk gebied dan ook niet op prijs gesteld zou worden. Maar voor het museum was hij mogelijk zeer waardevol als onderzoeker van terpen en hunebedden in Noord-Nederland.

Zoon H. is dan al enige tijd bezig met de opgravingen aan Arentsburg, dat uiteindelijk zal uitmonden in de uitgave van het boek Arentsburg. Een Romeinsch vlootstation bij Voorburg in 1923. Nu zullen er maar zeer weinigen deze uitleg willen verdedigen maar de fantasievolle Holwerda kon weer heel wat dure boeken verkopen. In 1971 schrijft J.E. Bogaers hierover een uitgebreid artikel waarvan het belangrijkste deel hieronder wordt opgenomen.

Van Giffen dus meldt al direct dat er vervalsingen bij de wetenschappelijke rapportage over Arentsburg hebben plaats gevonden. Dit was één deel van zijn beschuldigingen. Een ander deel moet betrekking hebben gehad op de vervalste inscriptie op de Peelhelm die zich sinds korte tijd in een vitrine in het museum bevond en in die korte tijd het topstuk was geworden. Een gevolg was dus dat daarna beschuldigingen van intimidatie jegens vader en zoon H. werden opgeworpen betreffende de bejegening van jonge wetenschappelijke onderzoekers.

Zoon H. typt een verdediging, zoals te lezen is in Dossierstuk 3. Vader H. krabbelt een uitgebreide verdediging die hieronder is opgenomen.

Opvallend is de - tot nu toe nog altijd bestaande - adembenemende arrogantie waarmee beide verdedigings- (=schots-) geschriften doordrenkt zijn. Een niet-Leidenaar zal wel zijn schouders hebben opgetrokken over de inhoud, en niets van de inhoud geloven.

Hieronder dus de beide genoemde artikelen. De lezer zal wel zijn conclusies trekken, dunkt me.

Tot slot nog een verwijzing naar De nederzetting te Naaldwijk II Terug naar de sporen van Holwerda, zie dare.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/15659/Derks%202008%20Naaldwijk.pdf?sequence=2&isAllowed=y waarin stom toevallig mijn eigen zeer geleerde dochter Mirjam een artikel heeft gepubliceerd.

Naar verwachting zal de volgende week een verrassend nieuw inzicht m.b.t. de betaling en de vervalste inscriptie worden gepresenteerd.

Paul Theelen

Vervolg Dossierstuk 4:

[maart 1913] Aan de Faculteit van Letteren en Wijsbegeerte der Rijksuniversiteit te Leiden. (maart 1913)

Vertrouwelijk

In de faculteitsvergadering van 4 Maart stelde de Heer van Leeuwen de vraag, hoe het komt, dat er nog geene benoeming van directeur van het Rijksmuseum van Oudheden geschied is. Ik kon toen slechts eenige voorloopige aanduidingen geven, doch de zaak trok blijkbaar zeer de aandacht, gelijk zij dat ook buiten den kring van onze faculteit doet. Eenige nadere verklaring, zij het ook niet voor publiciteit bestemd, schijnt dus wenschelijk.

[in de marge] De decaan heeft begrepen dat hij deze aan de faculteit gerichte brief niet moest voorlezen om dat woord "vertrouwelijk".

Verleden jaar was als conservator op proef aangesteld een doctorandus in de natuurlijke historie, die als zoodanig van ons eene archaeologische opleiding nodig had, wilde hij werkelijk als conservator kunnen optreden. Van lieverlede echter begon ik steeds ernstiger te twijfelen wegens karaktereigenschappen die zich bij hem voordeden, of het wel geraden was de proef met hem voort te zetten en ik vond het

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

noodzakelijk hem eens eene zeer precieze omschrijving van zijne positie en verhouding op het museum te geven. Ik deed dat (22 Oct) in een stuk dat ik aanbood met hem te bespreken; hetgeen hij afsloeg. Ik stelde hem den eisch omtrent deze zaak en nog een ander geval mij een paar vragen vóór 1 November te beantwoorden.

Inmiddels had reeds vroeger de vader van dat jonge mensch, predikant in Friesland, getracht pressie op mij uit te oefenen en was hij van mij gescheiden met de woorden: "U wilt dus niet, dan weet ik waar ik heen moet gaan". Verder had Prof. Krabbe alhier hetzelfde beproefd niet slechts bij mij doch ook bij de onderdirecteur Dr Holwerda, op wien hij een beroep deed als op mijn "vermoedelijken opvolger".

Gelijk U bekend is heb ik in September jl. mijn ontslag [pag. 2] als directeur aangevraagd na reeds in Februari daaraan voorafgaande, dus nu ruim een jaar geleden, Heeren Curatoren van mijn voornemen daartoe in kennis gesteld te hebben, teneinde hun allen tijd te geven om zich op de hoogte te stellen. Eenigszins zonderling was nu het bezwaar dat Heeren Curatoren toen (aanvang October) bij onze faculteit te berde brachten, alsof zij door de benoeming van een directeur gebonden zouden zijn denzelfden persoon later ook tot mijn opvolger als professor te benoemen. Zij beriepen zich daartoe op de correspondentie van 1903, alsof de faculteit toen een blijvende verbinding van professoraat en directeurschap had voorgestaan, ofschoon juist in die correspondentie door de faculteit het tegendeel betoogd was: verbinding der beide betrekkingen kon slechts in bepaalde gevallen wenschelijk zijn. Blijkbaar bestond er bij Heeren Curatoren zekere angst voor nepotisme. De faculteit weet echter hoezeer ik, vooral nu het museum zich zoo had uitgebreid zulk eene vereeniging ten hoogste onwenschelijk achtte en hoe de persoon die als directeur in aanmerking wenschte te komen daar even zoo over denkt.

Den 26e October was ik bij den president-curator ontboden, die zeide mij te willen spreken over "moeilijkheden die gerezen" zouden zijn tusschen den onderdirecteur en bedoelden tijdelijken ambtenaar. Op deze wijze werden dus voor Curatoren twee zaken, die absoluut niets met elkaar te maken hadden, mijn ontslagkwestie en de vraag of niet de karaktereigenschappen van dien ambtenaar verboden de proef met hem voort te zetten, aan elkaar gekoppeld. Het bleek mij dat die ambtenaar met het stuk betreffende zijne positie in het museum, dat hij geweigerd had met mij te bespreken, naar den president-curator was gelopen en om begrijpelijke redenen deze zaak tusschen hem en zijn directeur als eene tusschen hem en den onderdirecteur had voorgesteld.

[pag. 3] De president-curator nam niet alleen deze klachten aan, doch onthief hem, - zooals mij later bleek, - van de verplichting mij zijn chef ter bestemder tijd op mijne vragen te antwoorden. Toen de termijn verstreken was, ontving ik van de president-curator het verzoek hem niet aan die termijn te houden. Ook daarna ontving ik op mijne vragen geen antwoord.

Dat er in het museum bedenkelijke toestanden ontstaan zijn, zooals wij tot nog toe nooit gekend hadden, is begrijpelijk en zal uit straks te vermelden feiten nog begrijpelijk worden. Dat niet ik daarvoor de verantwoordelijkheid draag, behoeft wel geen betoog.

Inmiddels had naar de Heer president-curator mij schreef bedoelde tijdelijke ambtenaar "schriftelijke inlichtingen" voor hem bij één gebracht. Daarop had ik den 9e November een onderhoud met de president-curator waarvan men het karakter het beste leert kennen uit een gedeelte van een brief, dien ik onmiddellijk daarna tot den president-curator richtte.

"Nog even wil ik U herhalen, dat ik den Heer ... niet ken en niet mag aanbevelen ook niet voor eene vernieuwing der proef"

"Ik weet hoe gij daarover oordeelt, doch een menschenoordeel van wien ook mag niet gaan boven dat van het geweten. Als gij de oprechtheid mijner overtuiging in twijfel mocht willen trekken, moet ik dat langs mij heen laten gaan".

"Gij spreekt van zekere gevolgen en consequenties, die het uitspreken van mijn oordeel zou kunnen hebben. Ik weet niet wat gij daarmee bedoelt, doch het doet er voor mij niet toe. De gevolgen en consequenties mogen komen. Ik mag niet anders". Op dien brief ontving ik nooit eenig antwoord.

[pag. 4] Ik had dus de consequenties van een volgens mijn geweten uitgebracht advies af te wachten.

Niet lang daarna waarschuwde mij eene collega uit onze faculteit, dat er eene lastercampagne tegen ons op het touw gezet was. Een collega uit een andere faculteit, - hij noemde de naam niet, - was bij hem gekomen om te beproeven of het niet mogelijk zijn zou de faculteit der letteren op haar zeer gunstig advies betreffende Dr Holwerda te doen terug komen. Dr Holwerda was, verzekerde hij, zeer onbekwaam. Van hem en van mij werd allerlei leelijks verteld; het voornaamste was echter wel dat Dr Holwerda wetenschappelijke gegevens zou vervalscht hebben. Indien die collega uit

onze faculteit zich maar eenigszins geneigd tot medewerking betoonde, zou hij betreffende deze zaak een bezoek van den president-curator ontvangen. Naar ik verneem heeft diezelfde hoogleeraar zich met hetzelfde doel ook tot andere leden van de faculteit gewend.

Ik begon te vermoeden dat de lasterpraatjes van dien Hoogleeraar en de "inlichtingen", die de president-curator ontvangen had, identisch waren en gevoelde ook waar de consequenties van mijn advies in bestaan zouden. Een werk waaraan wij 10 jaren van ons leven besteed hadden zou in gevaar gebracht worden; de man zou opzij worden gedrongen door wiens onvermoeide werkzaamheid in de eerste plaats het museum tot de bloeiende instelling van thans geworden is, de man die ook het aan dat museum opgedragen archaeologisch bodemonderzoek tot eene groote hoogte heeft opgevoerd. Om gezondheidsredenen heb ik mij in de laatste jaren steeds meer moeten terugtrekken. De leiding van het inwendig museumbedrijf is daardoor geheel in zijne handen gekomen en alles gaat nu [pag. 5] uitstekend omdat de beambten den steun gevoelen van zijn goed doorzicht en krachtige hand; deze beambten kunnen het zich niet indenken dat zij onder een anderen chef zouden moeten werken. Aan dezen goeden gang van zaken zou een einde gemaakt worden. Dit alles als consequentie omdat ik niet tegen mijn geweten adviseeren wil.

Het is later gebleken dat ik het goed zag. Ik wist echter toen niet wat er in de curatorenvergadering van 4 December besloten was. Ook waren de lasterpraatjes in een zoo onbepaalde vorm tot ons gekomen, dat wij er geen vat op hadden. Op éénmaal echter kregen wij meer licht. Door een hem door de Vereeniging Arentsburgh toegezonden stuk, - een stuk dat van bedoelde ambtenaar geholpen door een ander was uitgegaan, - kreeg de onderdirecteur een geheel dossier van lasteringen in handen. Hij liet dit met zijn antwoord erop drukken en vergunde mij U een exemplaar daarvan, hoewel niet voor publicatie bestemd, toe te zenden.

Toen kwamen wij ook te weten, wat die voornaamste beschuldiging, die van vervalsching was, die bij Curatoren was ingebracht en door dien Hoogleeraar verbreid. Zij betreft Dr Holwerda's kaarten der opgravingen op Arentsburgh van 1910 en 1911, van welke kaarten doortrekjes waren overgelegd om te bewijzen, dat zij niet bij elkaar aansluiten en door knoeien waren bijéengevoegd. Deze beschuldiging echter was alleen mogelijk doordat de beschuldigers onder de eerste kaart de woorden "voorloopige kaart" hadden weggelaten en verzwegen hadden dat Dr Holwerda dit er opzettelijk onder gezet had omdat hij nog eene nadere controle in 1911 van zijn kaart noodig had gevonden en dat hij die toen ook uitgevoerd heeft.

[pag. 6] De aard der beschuldigingen zal U overigens uit het U toegezonden drukwerk verder duidelijk kunnen worden.

Ik sprak toen met zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche zaken. Op diens aanduidingen verklaarde ik mij bereid voorloopig mij met het directeurschap te blijven belasten om de instelling te redden en Zijne Excellentie de gelegenheid te geven tot onderzoek.

De onderdirecteur ging in het begin van Januari met het gedrukte stuk de Curatoren ieder afzonderlijk bezoeken. Thans liet zich ook vaststellen dat mijne vermoedens omtrent de wijze waarop Curatoren in dezen gehandeld hadden volkomen juist waren, dat de tot Heeren Curatoren gebrachte "inlichtingen" althans ten deel werkelijk met die lasterpraatjes identisch waren, ~~bleek niet slechts uit dat aan Arentsburgh gezonden stuk, maar eveneens uit een schrijven dat Curatoren d.d. 27 Jan. tot den onderdirecteur richtten.~~ Het staat ook vast dat die "inlichtingen", in het bijzonder die de beide kaarten betreffende een punt van overweging bij Heeren Curatoren hebben uitgemaakt. Evenzoo dat er beslissingen genomen werden tegen het advies der faculteit en wat dien tijdelijken ambtenaar betreft, tegen mijn advies in, ofschoon dit door een omvangrijke reeks van bewijsstukken gesteund was.

Ik heb hierbij aan te teekenen,

1e dat de president-curator mij in bovengenoemd onderhoud met geen enkel woord van den inhoud dier "inlichtingen" op de hoogte gebracht heeft

2e dat ik nooit door curatoren gehoord benoemingsbeleid

3e dat Dr Holwerda nooit over de tegen hem ingebrachte beschuldigingen gehoord is.

De 8e Januari hield het Curatorium wederom eene [pag. 7] vergadering. Prof Blok, de eenige Hoogleeraar uit onzen faculteit die met Dr Holwerda een openbaar verschil van mening gehad heeft (ik bedoel natuurlijk niet hiermede iets ten ongunste van onzen collega te zeggen) werd tot het geven van inlichtingen uitgenoodigd. Ik werd wederom niet gehoord. Het feit dat de onderdirecteur mijn zoon is schijnt mij tot het geven van adviezen de instelling waar ik boven gesteld betreffende, te disqualificeeren en den onderdirecteur zelf buiten elk ambtelijk rechtsverband te plaatsen. De laatste diende een stuk in, waarin hij verzocht gehoord te worden, indien er nog eenige twijfel aan zijn schuld mocht zijn blijven bestaan.

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Er wordt thans, naar ik verneem, op een uitspraak van de Vereeniging Arentsburg gewacht, die daartoe eene commissie heeft aangewezen (*). Op welken grond aan eene dergelijke commissie eenige rechtsmacht in Universiteitsaangelegenheden kan worden toegekend, weet ik niet. Als deskundige commissie in archaeologische zaken kan men haar toch moeilijk beschouwen. Beter der zakenkundigen zouden nog wel in onze faculteit te vinden zijn, ook al zal daarin niemand zich als opgravingsstechnicus opwerpen. Trouwens het geldt hier geen wetenschappelijk oordeel, doch een oordeel over eerlijkheid en goede trouw, dat ieder die van de beschuldiging en verdediging kennis wil nemen zich kan vormen.

[pag. 8] Uit het bovenstaande zal het U duidelijk zijn geworden van welke zaken de belangen der inrichting, die ook U ter harte gaan, afhankelijk zijn gemaakt. Vergunt mij de vraag of het niet op den weg der faculteit zou liggen voor die belangen op te komen. Eene instelling, die voor onze Universiteit van groote betekenis is en naar buiten meer en meer met groote eere bekend raakt, is in groot gevaar gebracht.

Leiden Maart 1913

A. E. J. Holwerda

[pag. 7] (*) Het doet hier minder terzake, dat deze commissie die zich eerst zes weken na het ontvangen van het drukwerk met de zaak bezig hield, zich hoogst vergramd betoonde omdat Dr H. Heeren Curatoren op deze wijze van de zaken in kennis gesteld had, maar des niet tegenstaande in een zeer uit de hoogte en in onaangename vorm gesteld stuk, dat het tegenovergestelde zou doen verwachten, alle kwesties van vervalschingen uitsluit en de verdere leiding der opgravingen wederom aan Dr Holwerda toevertrouwt.

[1971] J.E. Bogaers

VOORBURG-ARENDSBURG: FORUM HADRIANI

Oudheidkundige Mededelingen, Deel LII

Zie https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/26485/26485_.PDF?sequence=1

Reuvsen zelf was in 1829 van mening dat zijn opgraving op Arentsburg waarschijnlijk betrekking had op Forum Hadriani, maar uit aantekeningen van zijn hand in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden uit 1832 blijkt dat hij aarzelde het door hem gevondene te interpreteren "hetzij als Romeinsche vaste legerplaats, hetzij als Romeinschen binnenstad, hetzij als oude Batavierenstad door de Romeinen later opgesierd".

Holwerda heeft in het begin van zijn opgravingscampagnes het probleem van de verklaring van Reuvsen's vondsten zeer zuiver gesteld, wanneer men althans afziet van zijn opvatting dat de Romeinse nederzetting van Arentsburg ofwel Praetorium Agrippinae moest hebben geheten (en als zodanig een vesting moest zijn geweest) ofwel de naam Lugdunum gedragen moest hebben (voor het geval de plaats een stad was geweest). Als men kennis heeft genomen van de vele artikelen en bijdragen die Holwerda over Arentsburg heeft geschreven, en zich niet alleen tevreden heeft gesteld met het doorlezen van diens geheel aan Arentsburg gewijde, in 1923 verschenen boek, heeft men een boeiende, maar tegelijk teleurstellende tocht achter de rug, onder leiding van de man die in 1909 zijn onderzoekingen begon in "Een Romeinsche stad bij den Haag" en die in 1923 aan zijn boek over Arentsburg de ondertitel gaf: "Een Romeinsch militair vlotstation bij Voorburg". Veel, zo niet alles, van wat Holwerda ter verklaring van het door Reuvsen en hemzelf gevondene heeft geschreven, is thans weinig geloofwaardig of onaanvaardbaar.

Het is ondoenlijk binnen een klein bestek Holwerda's theorieën over "Arentsburg" alle recht te laten wedervaren en ze uitvoerig te bespreken en te weerleggen. Het lijkt daarom verkieslijker hier in een aantal punten de voornaamste argumenten te vermelden die er voor pleiten dat men Romeins Arentsburg dient te identificeren met de burgerlijke nederzetting Forum Hadriani.

a) De Romeinse nederzetting te Voorburg-Arentsburg had naar de mening van Holwerda een militair karakter. Zij was een rechthoekige, langwerpige, zich van n.n.w. naar z.z.o. uitstreckende aanleg ter grootte van ca. 400 bij 200 m. Deze was aan drie zijden omgeven door een muur en twee grachten en werd aan de vierde, de zuidelijke zijde begrensd door de Fossa Corbulonis-Vliet.

Het geheel bestond uit twee delen. De zuidelijke helft was de haven met het havenkwartier, de noordelijke zou een castellum zijn geweest van een cohors quingenaria equitata. De plattegrond van dit castellum is wel heel eigenaardig. De ruimte lijkt in ieder geval veel te groot voor een cohors quingenaria equitata. Ten aanzien van de barakken voor pedites en equites, die Holwerda zou hebben gevonden in het n.w. deel van het castellum, moet men constateren dat zijn uiteenzettingen

dienaangaande geenszins overtuigen en dat zijn plattegronden van barakken wel heel slecht te vergelijken zijn met welbekende Romeinse militaire gebouwen van deze aard. Hetzelfde geldt voor Holwerda's verklaring van de door Reuvens opgegraven gebouwen, zoals het praetorium (=principia), de villa van de commandant (=praetorium), enz. Enerzijds is het duidelijk dat er in de plattegrond van Arentsburg verschillende perioden onderscheiden moeten worden, anderzijds is het zeer vreemd dat Reuvens - in het oostelijk gedeelte van de nederzetting - alleen maar overblijfselen van stenen gebouwen heeft gevonden en dat Holwerda daarentegen alleen maar sporen van houten gebouwen aan het licht heeft gebracht. Men krijgt de onmiskenbare indruk dat op het door Reuvens onderzochte gedeelte geen sporen van houten gebouwen zijn gezien en dat op de plattegrond van Holwerda's opgravingsresultaten resten van stenen gebouwen ontbreken.

Een van de grootste raadsels die deze plattegrond biedt, is wel de z.g. afscheiding tussen het castellum en het havengedeelte. Dit zou een van west naar oost lopende droge greppel (of gracht) zijn geweest, die aan weerszijden door een schutting begrensd was. Deze dubbele schutting zou bovendien hebben aangesloten op het midden van een dubbele stenen poort aan de westelijke zijde van de ommuring, waarvan de ene doorgang toegang gegeven zou hebben tot de haven, de andere tot het castellum. Het valt te betreuren dat de plattegrond in menig opzicht wel een raadsel zal blijven. De voornaamste reden waarom volgens Holwerda Romeins Arentsburg een militair karakter gehad moest hebben, werd wel gevormd door de tot de vondsten behorende militaire dakpanstempels, verder door de ommuring en de twee grachten. Dat Arentsburg een militair vlootstation zou zijn geweest, berustte volgens de visie van Holwerda voornamelijk op de gevonden dakpanstempels van de Classis Germanica Pia Fidelis, alsmede op een oude bedding - binnen de ommuring, die aan de zuidzijde als een soort havenhoofd dienst gedaan zou hebben -, waarin bovendien nog sporen waren geconstateerd van van zuid naar noord lopende vaargeulen of kanalen, via welke schepen toegang gehad zouden hebben tot het aan de Fossa Corbulonis gelegen vlootstation. De oude bedding en de sporen van kanalen zouden zijn aangetoond door middel van boringen. Deze laatste zijn in 1911 uitgevoerd door A. E. van Giffen, die echter terecht ernstige bezwaren heeft geuit tegen Holwerda's interpretatie van bepaalde verschijnselen die de boringen aan het licht hebben gebracht. Op grond daarvan is Holwerda's opvatting aangaande de haven en de kanalen niet te handhaven. [... over C.G.P.F.-stempels]

b) Het "Romeinsche militaire vlootstation" heeft, afgezien van de militaire dakpanstempels, wel bijzonder weinig vondsten opgeleverd die van militaire aard zijn. In dit verband kan men enkel wijzen op twee altaren, die beide gewijd zijn door een centurio van de Legio I Minervia (P.F.), een werpkogel van gebakken aarde, en enige min of meer twijfelachtige ijzeren stukken van wapens: een pilum, twee fragmenten van pila, enige stukken van zwaarden, een speerpunt en twee fragmenten van speerpunten.

c) Voorburg-Arentsburg is tot nu toe de enige plaats in het gebied tussen de mondingen van de Rijn en de Maas waar monumentale burgerlijke inscripties zijn gevonden, wanneer men althans afziet van de mijlpalen van Monster/Naaldwijk en Rijswijk, die beide op hetzelfde "caput viae" betrekking moeten hebben. Deze burgerlijke inscripties bevatten respectievelijk een wijding aan Diana van een sevir Augustalis uit Colonia Ulpia Traiana, en een wijding "genio collegi peregrinorum", d.i. van personen die geen "cives" waren van Romeins Voorburg, maar als "incolae" daar alleen "domicilium" hebben gehad.

Verder kennen we nog enkele uit Arentsburg afkomstige stukken kalksteen met daarop een of meer letters van inscripties. Merkwaardig is echter dat één fragment van een monumentale burgerlijke inscriptie, dat in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden bewaard wordt en dat tijdens Holwerda's opgravingscampagne van 1910 te Arentsburg is gevonden en zonder enig commentaar in 1911 in het verslag over het voorgaande jaar is gepubliceerd, niet in Holwerda's boek over Arentsburg, noch in een of ander corpus van inscripties is opgenomen. Van de oorspronkelijke tekst zijn nog slechts stukken van twee regels over. Deze luiden ---DEC·MVN---/---ANI·I (ofL)---. De inscriptie heeft betrekking op een decurio municipii, naar alle waarschijnlijkheid [FORI HADRI]ANI. Deze stad is hier dan Municipium Forum Hadriani genoemd in plaats van Municipium A. Cananefat(i)um, zoals haar officiële naam luidde.

d) Volgens Holwerda zou geheel Romeins Arentsburg een oppervlakte hebben gehad van ca. 8 ha. Wanneer men enerzijds niet gelooft aan een militair vlootstation te Arentsburg, dan is het anderzijds moeilijk aan te nemen dat Forum Hadriani, hoofdplaats van de civitas der Cananefates en bovendien een municipium, slecht 8 ha

groot zou zijn geweest.

Een zwak punt in het betoog van Holwerda is o.a. zijn mening aangaande het verloop van de ommuring en de grachten aan de oostelijke zijde van Arentsburg. Holwerda is ten aanzien daarvan niet alleen van opinie veranderd, maar bovendien zijn zijn meeste recente uitlatingen daarover min of meer met elkaar in strijd en o.a. daarom geenszins overtuigend. Twijfel aangaande de juistheid van Holwerda's opvatting over de begrenzing aan de oostelijke zijde is alleszins gerechtvaardigd.

Ten oosten van het eigenlijke terrein van Arentsburg liggen respectievelijk aan de zuidzijde een stuk grond met volkstuintjes en aan de noordzijde een weiland. Op het terrein van de volkstuintjes worden herhaaldelijk Romeinse vondsten gedaan en van het weiland is het meest opvallende aspect dat het ca. 1,25 m lager ligt dan het niveau van het aangrenzende terrein van Arentsburg. Ten oosten van dit voormalige landgoed is het oppervlak in de na-Romeinse tijd kennelijk verlaagd, vermoedelijk omdat men daar zand heeft gewonnen uit de ondergrond. Dit geldt ook voor het oostelijk aan de volkstuintjes en het weiland aansluitende terrein van de Diaconesseninrichting. In 1965 is geconstateerd dat op het laatstgenoemde terrein nog talrijke sporen van Romeinse bewoning voorkomen, zij het dan op een relatief laag niveau; toen zijn daar o.a. de onderste resten van een houten waterput in de vorm van een ton gevonden. De conclusie mag wel zijn dat het helemaal niet zeker is dat Holwerda de oostelijke grens van Romeins Arentsburg juist heeft aangegeven, en dat er alle reden is om aan te nemen dat de Romeinse nederzetting, d.i. Forum Hadriani, zich nog verder naar het oosten heeft uitgestrekt. De totale oppervlakte van deze stad kan zeker 400 x 280 of meer hebben bedragen.

e) Wanneer men Holwerda's plattegrond van Arentsburg bekijkt, valt het op dat de stenen gebouwen die door Reuvens zijn opgegraven, nagenoeg alle in praktisch dezelfde richting zijn gelegen als de door Holwerda gevonden sporen van houten gebouwen die behoren tot de tijd van diens castellum. In verband daarmee is het echter een vreemd verschijnsel dat de ommuring (aan de westelijke en noordelijke zijde) niet alleen een enigszins scherpe hoek vormt, maar dat tevens geen van de zijden daarvan parallel loopt met een van de hoofdrichtingen van de gebouwen binnen deze ommuring. Afgezien van de reden van deze afwijking (die wellicht - wat de ommuring betreft - aan plaatselijke omstandigheden van het terrein te danken is), lijkt het zo te zijn dat de ommuring, de grachten en andere verdedigingswerken aan de buitenzijde pas in een relatief late tijd tot stand gebracht en dat men daarbij om de een of andere reden is afgeweken van het normale verloop van de hoofdrichtingen van de reeds bestaande bebouwing.

f) De manier waarop Holwerda zijn "militaire vlootstation" als haven voor de vaart naar Britannia in verband heeft trachten te brengen met militaire gebeurtenissen in Romeins Engeland, is onaanvaardbaar. Hiertegen is reeds vele jaren geleden terecht geopponeerd door de Nederlandse generaal b.d. F. Kroon in een omwille van zijn argumentatie wel hoogst curieus artikel.

De intensieve bewoning van Arentsburg is ongetwijfeld pas na 70 begonnen en heeft doorgelopen tot 260/270. Maar ook uit de voor-Flavische tijd en uit de 4de eeuw zijn vondsten bekend. Wat de datering van de kleine vondsten betreft kan men Holwerda in het algemeen blijven volgen. Een belangrijke uitzondering moet echter gemaakt worden voor zijn datering van de te Arentsburg aan het licht gekomen dakpanstempels van Legio I Minervia; deze behoren nl. alle tot de Antoniniana-typen en zijn dus uit de jaren 212-222, en niet uit de 2de eeuw, zoals Holwerda meende.

Interessant maar evenmin acceptabel is de verklaring die Holwerda geven heeft van de niet geringe hoeveelheid inheems-Romeinse, z.g. Fries Bataafse scherven die vooral gevonden schijnen te zijn in de oudste "militaire barakken" van het "castellum". Om zijn theorieën aangaande het karakter van Romeins Arentsburg te kunnen staven, is Holwerda zelfs zo ver gegaan dat hij deze scherven heeft toegeschreven aan Bataafse cohorten. Deze hulptroepen "die in 84 in Brittannië zulke belangrijke krijgsverrichtingen hebben gepresteerd", zouden (na de opstand der Bataven!) het vlootstation te Arentsburg hebben gebouwd, als etappehavens voor de vaart naar Britannia.

De feiten van de opgravingen te Arentsburg zijn verreweg het beste te verklaren als men aanneemt dat daar reeds in de eerste helft van de 1ste eeuw een inheemse nederzetting van Cananefates is geweest, vlak te westen van een getijdekreek van het Rijnaestuarium, die in 47 of kort daarna deel is gaan uitmaken van de Fossa Corbulonis. Deze bewoning is na de opstand der Bataven aanmerkelijk uitgebreid en uitgegroeid tot het centrum van het land der Cananefates, dat van Hadrianus in 120 of 121 marktrecht heeft gekregen en als Forum Hadriani korte tijd daarna, op zijn laatst

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

in 162, bovendien nog tot de status van municipium is verheven. Reeds in de tijd tussen 120 en 162 kunnen enige van de door Reuvers opgegraven stenen gebouwen zijn opgetrokken, met gebruikmaking van o.a. militair baksteenmateriaal van de Exercitus Germanicus Inferior of vexillarii daarvan, de Legio XXX Ulpia Victrix en de Classis Germanica Pia Fidelis.

Wanneer de ommuring en de grachten tot stand zijn gekomen, valt bij gebrek aan gegevens nie[t] te zeggen, maar men zou ten aanzien hiervan kunnen denken aan het einde van de 2de of de eerste decennia van de 3de eeuw, aan de tijd van Septimius Severus, Caracalla en Elagabalus. De laatst dateerbare dakpanstempels zijn de reeds vermelde van de Legio I Minervia Antoniniana uit 212-222.

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 3, d.d. 28 december 2018:
Eindhoven, 28 december 2018

Geachte mevrouw Baan en directiesecretaresse van Cultureel Erfgoed, directieleden,

Ten bewijze van mijn stelling dat uw vroegere directeur J.H. Holwerda een vervalser was, hierbij enkele stukken - er zijn er veel meer die in de details ingaan - die betrekking hebben op de inhoud van de beschuldigingen en het lange verweerschrift, getypt, van zoon H. zelf. Dat laatste nu geeft een inkijk in de feitelijke gebeurtenissen, maar neem maar aan dat de UITLEG heel anders is dan zijn voorstelling van zaken. Merk bovendien op dat de genoemde personen in dit verweerschrift allemaal door zoon H. worden neergezet als onnozele kinderen die niets van het opgravingsvak begrijpen.

Het is wel duidelijk dat dat jongemensch (van Giffen) en teekenaar (Herman Martin) die sinds eind 1911 aan het museum verbonden waren, van de vervalste inscriptie ervaarden/ervoeren; deze was net een klein jaar daarvoor door zoon H. aangebracht. Deze twee personen zagen hierin direct, anders wellicht dan het gewone museum personeel, dat dit volstrekt ontoelaatbaar was, en na tevergeefs bij vader en zoon H. om duidelijkheid gevraagd te hebben, naar de president-curator van de universiteit gestapt. Deze zag natuurlijk ook de ontoelaatbaarheid ervan en vreesde een enorme schade voor het museum en de universiteit.

Om de kat en de muis te sparen heeft hij van Giffen en Martin gehandhaafd en vader en zoon H. op het matje, op de mat, geroepen en duidelijk gemaakt dat zij volstrekt onoorbare zaken hebben uitgevoerd. Maar als hij vader en zoon zou doen ontslaan was het museum gedoemd tot verval en sluiting wellicht. Alles werd opgeborgen in een geheim archief en niemand heeft hier verder weet van gehad totdat IK op het toneel kwam.

Volgende week, en dus volgend jaar, gaan we verder, zeer waarschijnlijk met de brief die vader H. schrijft aan de faculteit van Letteren en Wijsbegeerte van maart 1913 en in de daarop volgende dossierstukken gaan we over op de opgravingen van Arentsburg waar ook zeer veel mis is gegaan.

Paul Theelen

Vervolg Dossierstuk 3:

[11 oktober 1912?] Sinds de faculteit haar vorig advies heeft uitgebracht zijn bezwaren tegen Dr Holwerda te harer kennis gekomen, zoowel door de stukken, welke Zijne Excellentie haar ad informandum heeft toegezonden, als door mededeelingen welke haar door eenige harer leeden zijn verstrekt.

Deze bezwaren zijn van tweeërlei aard:

1° Door hetgeen in zake Arentsburg is voorgevallen, wordt de wetenschappelijke ernst en het besef van behoorlijkheid van Dr Holwerda aangevallen.

2° Het tweede bezwaar, tegen Dr. Holwerda ingebracht, is in het oog der faculteit nog ernstiger. Het komt hierop neer, dat Dr. Holwerda aan jonge geleerden, die als ambtenaren aan het Museum worden geplaatst, allen zelfstandigen wetenschappelijken arbeid en daardoor het blijven onmogelijk zou maken, zoodra blijkt, dat zij niet in alles zijne meeningen en opvattingen volgen en steunen.

De faculteit is van oordeel dat, indien een ernstig onderzoek haar de gegrondheid van deze bezwaren mocht doen blijken, de benoeming van Dr. Holwerda tot directeur van het Museum van Oudheden beslist zou moeten worden ontraden.

Evenwel mist de faculteit de gegevens om over die gegrondheid een oordeel uit te spreken en moet zij zich dientengevolge onbevoegd verklaren tot het uitbrengen van een nader advies.

[begin 1913] Zeer vertrouwelijk

Om niet telkens weer hetzelfde te behoeven te schrijven wil ik mijn vrienden op deze wijze in kennis stellen van de bijna ongelooflijke intriges waarvan ik de dupe geweest ben.

In September wilde mijn vader zijn ontslag als direkteur van het museum (niet als professor, want beide betrekkingen zijn toch op den duur onvereinigbaar) aanvragen en solliciteerde ik als zijn opvolger. Mijn collega Boeser wilde zelf niet en steunde mij en de Litterarische faculteit bracht een voor mij zeer gunstig advies uit.

Ondertusschen was er bij ons een tijdelijk conservator aan het museum een jongmensch [=van Giffen] doctorandus in de Natuurlijke historie doch met veel ambitie voor mijn vak dat hij bij mij leeren zou. Hij maakte dan ook een paar opgravingen met mij mede. Dit jongmensch wilde vast aangesteld worden en toen dat aanvankelijk scheen

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

te gelukken kwam hij met allerlei eischen voor den dag: het voornaamste was wel dat ik mij uit de inheemsche afdeeling van het museum vrijwel geheel zou terugtrekken. Ieder weet dat die afdeeling feitelijk geheel mijn maaksel is en begrijpt dus dat ik daar geen zin in had. Toch was ik hem daar al een geheel eind in tegemoed gekomen toen uit allerlei onbetrouwbare handelingen van zijn kant bleek dat het niet wenschelijk was de proef met hem voort te zetten. Mijn vader als directeur nam geheel zelfstandig dit besluit en deelde hem dit mee. Dit was voor hem het sein tot een lastercampagne tegen mijn persoon die gelijk ik durf verklaren altijd even inschikkelijk voor hem ben geweest. Zijn vader een orthodox predikant verscheen op het tooneel en Mr. Krabbe, professor in de rechten, door Groningsche relaties van dit jongmensch uit Groningen, trachtte voor hen te werken. Mr. K. kwam ook bij mij en vroeg mij "omdat ik steeds zoo welwillend voor het jongmensch geweest was en toch de aangewezen opvolger van mijn vader was" voor hem een goed woord bij mijn vader te doen. Ik moest natuurlijk weigeren en een maand later liep Mr. K. rond te vertellen dat het een schande was als ik mijn vader opvolgde, benevens allerlei lasterpraat mijn wetenschappelijk werk betreffende; ik had eigenlijk niets gepraesteerd. onderdrukte jongere ambtenaren enz. enz. Wat er gelasterd werd heb ik eerst veel later gehoord.

Ondertusschen begon ook de "christelijke" actie. De president-curator liet mijn vader bij zich komen en dreigde hem als hij zijn ongunstig advies betreffende het jongemensch handhaafde dat hij dan de gevolgen maar moest afwachten. Mijn vader mocht zich natuurlijk voor zijn geweten niet laten dwingen door bedreigingen. De gevolgen zouden dus komen. Door het bewuste jongemensch werden allerlei schriftelijke beschuldigingen tegen mijn vader en mij verzameld en deze werden als een geheim dossier tegen ons gebruikt. Nooit werden wij een van beiden over eenige beschuldiging gehoord niettegenstaande het meer dan eens door ons werd verzocht. En wisten toen zelfs nog absoluut niet waarin die beschuldigingen bestonden. Ze bleven geheim in de handen van den president Curator Mr. de Savornin Lohman. Op grond van die geheime beschuldigingen werd in December een voor mij zeer ongunstig voorstel gedaan en was dit bijna werkelijkheid geworden. Ik zou dan vrijwel onmogelijk zijn gemaakt op het museum dat ik zelf eigenlijk had ingericht en ik zou gedrongen zijn uit die studie die ik zelf in ons land heb ingevoerd. Alles door een combinatie van laster en zoogenaamde christelijke rechtvaardigheid. Nog steeds werd voor ons geheim gehouden wat dan toch de beschuldigingen waren. Ik zou gevonnist zijn zonder mij te hebben kunnen verdedigen.

Door een toeval of zal ik de eerlijke geloovigen onder mijn vrienden van een bestiering spreken kwamen mij enkele dagen voor de beslissing de bewijzen van den laster in handen. Het jongemensch geholpen door een teekenaar die eveneens ons museum zou verlaten had getracht mij ook in mijn werk te kwetsen door bij den voorzitter der Vereeniging Arentsburg zijn laster in te brengen. Hij wist n.l. van mij in vertrouwen dat ik met dien Heer Mr Gratama een collega van Mr Lohman in den Hoogen raad op geen zeer goeden voet stond. Deze joeg dan ook het jongemensch niet zijn deur uit maar nam de beschuldigingen ernstig op en riep mij [2] ter verantwoording. Daar kreeg ik ineens enkele dagen voor de beslissing het geheele lasterdossier over mijn werk in handen. Met mijn verdediging liet ik het drukken. Uit bijgaand boekje vanaf blz. 23 vooral kan ieder zien hoe deze jongelui tegen mij op waren getreden. Op het departement was men verontwaardigd en geheel op mijn hand. Persoonlijk ging ik bij Curatoren met mijn boekje rond en ik weet uit goeden bron dat van dien tijd af de andere Curatoren niet meer meedoen. Tegen het advies der faculteit in tegen het Departement bleef alleen nog maar de persoonlijke invloed van Mr. Lohman op zijn coalitiegenoot. Om zich te versterken moest nu de Vereeniging Arentsburg dienen. Na zes weken kreeg ik het verzoek nog eenige nadere inlichtingen te komen geven en tot mijn verontwaardiging vond ik daar beide jongelui ook. Mr. Gratama met twee anderen die natuurlijk evenmin als hij eenig idee van mijn vak heeft, is daar toen met die twee jongelui als aanklagers en deskundigen rechtbankje gaan spelen. Ge voelt hoe beleedigend. Als ik het niet om het werk op Arentsburg gelaten had, was ik natuurlijk weggelopen. Er was natuurlijk niets te vinden en het slot was dan ook dat het werk mij weer werd opgedragen.* Om verder die jongens te sparen veroorloofden zich de heeren in hun stuk eenige uitdrukkingen betreffende mijn wetenschappelijke handelingen en conclusies gelijk alleen lui die volkomen van het vak onkundig zijn die maken kunnen en werd mij nota bene heftig verweten dat ik curatoren en ander autoriteiten van de beschuldigingen in kennis had gesteld. Met wat er langzamerhand over het geheime dossier bekend werd gingen de lui natuurlijk meer en meer inzitten en het werd langzamerhand de kwestie daarmee zijn figuur te redden. Het vrijsprekend vonnis was Arentsburg moest in een zoo zwart mogelijk kleed gestoken worden. Als het niet zoo'n ernstige zaak gold zou het belachelijk zijn hoe drie volkomen leeken de

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

rechter Gratama de archivaris Kraemer en de ingenieur Welcker over mijn archeologisch werk spreken alsof ik de eerste de beste kwajongen was. Met dat oordeel is daarop weer bij den minister gewerkt die maar niet tegen Lohman in het advies van zijn departement durfde volgen. Ondertusschen hoorden we dat deze in Berlijn op de zoek was geweest naar een tegencandidaat. Men had hem ook daar gezegd dat ik de aangewezen persoon was. Nu werd het stuk van Arentsburg naar de faculteit gezonden met de vraag of ze niet op hun gunstig advies wilden terug komen. Thans werd er weer door Mr. Krabbe en zijn vrienden hevig tegen mij bij faculteitsleden gestookt, ik heb er echter zeer warme vrienden en verdedigers in gevonden zoodat de faculteit bij haar oude advies is gebleven. We begrepen echter dat Lohman het toch niet zal opgeven en daarom heeft mijn vader op raad van eenige vrienden zijn verzoek om ontslag ingetrokken. Daarmee is aan het geïntrigeer een einde. We zullen hopen dat de verkiezingen ons van de politieken invloed in deze zaak ontslaan. Ondertusschen heeft Lohman in zoover zijn zin doorgezet dat zijn beschermeling niettegenstaande hij zich met alles vrijwel onmogelijk gemaakt heeft, althans voor dit jaar gehandhaafd blijft.

Het gevaar voor mijn werk is nu echter geweken en nu kan langzamerhand het woord aan ons komen. Tegenover de grievende behandeling van autoriteiten die niet het minste idee hebben van mijn werk heb ik aan eenigen der eersten op mijn gebied in het buitenland verzocht hun oordeel over mij en mijn werk te willen uitspreken en ik geloof dat het het waardigste antwoord van mijn kant is om die autoriteiten alleen maar dat antwoord toe te zenden. Ik voeg het ook hierbij. Voor het overige moeten we beter tijden afwachten.

* Intusschen is om de kat uit den boom te kijken door Mr. Gratama, die hoopte dat een ander directeur worden zou het werk uitgesteld.

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 2, d.d. 21 december 2018:

Eindhoven, 21 december 2018

Geachte mevrouw Baan en mevrouw Charlotte, directieleden,

Allereerst wil ik u toewensen dat deze zeer onverkwikkelijke zaak, ruim een eeuw na de gebeurtenissen, op een fatsoenlijke manier wordt opgelost. Dan kunnen we allen aan een hopelijk voorspoedig 2019 beginnen.

Om dat te bewerkstelligen zal ik de komende weken op vrijdagen een volgend dossierstuk aanbieden en versturen naar de leden van de directie en mevrouw Baan zal wel zorg dragen voor de verspreiding onder de leden van de Raad van Toezicht. Tevens hou ik me het recht voor het tot dan toe gevulde dossier naar één persoon meer te sturen, nu ontvangen twee personen deze papieren.

Verwonderlijk is dat de geweldige onrust in 1912 en verder vanwege de vermeende vervalsingen van J.H. Holwerda heel veel lijkt op wat ik anno 2018/2019 voor ogen heb: een op te richten commissie, tussenkomst van de president-curator, tussenkomst van de minister van Binnenlandsche zaken, geheime archieven, tegenspuiterende directeur en onderdirecteur, vader en zoon H. dus, bange medewerkers die hun baan in gevaar zien... De directeur verzucht aan het einde van een zeer lang epistel uit maart 1913: Eene instelling, die voor onze Universiteit van groote betekenis is en naar buiten meer en meer met groote eere bekend raakt, is in groot gevaar gebracht. Dit nu staat uw museum ook te wachten als er elke keer weer tegengestribbeld wordt, en verwezen wordt naar in deze zaak onbeduidende journalisten en broodschrijvers. Er zullen echte stappen moeten worden gezet. Het beste zou echt zijn om zonder voorbehoud onmiddellijk een onderzoek te starten naar vermeende vervalsingen van zoon Holwerda, zijn wetenschappelijke berichtgeving in artikelen, vermeend nepotisme. Als die commissie m.b.v. mijn opmerkingen tot dezelfde conclusie komt, kunnen we verder met een voor u zeer interessant onderwerp:

Wat nu heeft Constantijn de Grote te maken met de Helenaveenschat?

Ik kan u verder al wel verklappen dat Keizer Wilhelm van het Duitse Rijk de helm zeer graag wilde zien en waarschijnlijk aankopen, maar dat is niet gebeurd...

Uiteindelijk komt het er in deze tijd van "transparantie" op aan dat dit soort opmerkingen zeer serieus en snel moeten worden behandeld.

met vriendelijke groeten,

Paul Theelen

Vervolg Dossierstuk 2:

Algemene toelichting m.b.t. dit dossier dat voor de "demontage" van J.H. Holwerda is samengesteld.

J.H. Holwerda was in juni 1910 onderdirecteur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden toen in Helenaveen een vergulde zilveren (over/sier)helm uit de tijd van Constantijn de Grote werd opgegraven door een ploeg turfarbeiders, op het terrein dat in het bezit was van de gemeente Deurne, Noord-Brabant. De lokale dominee brengt één dag na de vondst het museum op de hoogte, en dan gaat het heel snel: er wordt een zogenaamde correspondent uit Roermond op afgestuurd die telegrafisch terug meldt dat het inderdaad een zeer belangrijke vondst lijkt. Zoon Holwerda, want zijn vader was directeur van het museum, stelt alles in het werk om de helm en bijvondsten, hierna samen Helenaveenschat genoemd, te kunnen aankopen en inderdaad kan hij ultimo augustus de helm vanuit Deurne mee naar Leiden nemen. Ondertussen is er al het nodige gebeurd, maar dat laten we hier onvermeld. De vondst baarde wel veel opzien en in de kranten en tijdschriften werden korte en lange artikelen geschreven, waarbij ook de inscriptie ter sprake komt. Deze was en is nog niet ontcijferd. De in 1911 gegeven verklaring is bijna geheel zeker een verzinsel. De bovengenoemde correspondent vraagt tot driemaal toe in november en december wat deze inscriptie betekent:

Roermond, 30 Nov 1910.

Hggel. Heer,

Het doet mij zeer veel genoegen, dat helm enz terecht is. Ik vreesde indertijd met groote vreeze. t Is een interessant stuk weet schryl?/Uz?? Nu wat het opschrift beduidt? Dat interesseert mij zeer. Hierbij het steenen mes [...] [van Beurden]

Roermond, 4 Dec1910.

WlzGHeer,

Het doet mij zeer veel genoegen, dat de vondst uit de Peel in het Museum is. Ik was er anders bang voor, - dar hij niet terecht kwam. Kunt U mij niet mededeelen, wat er op staat. Ik ben er zeer nieuwsgierig naar? Wordt de vondst gerestaureerd? [van

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Beurden]

Wel?G Heer,

Mag ik eens beleefd informeeren, of het gelukt is het inschrift op het achterplaatje van den in Meijel gevonden helm te lezen? Wat beduidt het? [...]

Roermond, 13 Dec. [van Beurden]

De helm is intussen inderdaad door een lokale goudsmid gerestaureerd en een niet-aanwezige wangklep kon naar zijn spiegelbeeld worden vervaardigd, zodat de helm weer volledig leek. De restauratie heeft plaatsgevonden in september/oktober 1910.

Dan echter duikt een tweede - niet eerder vermelde inscriptie op - het duidelijk leesbare STABLESIA VI dat op een ter plekke vlak geklopte sierrand is geschreven. In een brief van 30 januari 1911 duikt deze inscriptie voor het eerst op.

De verdenking is nu dat J.H. Holwerda zelf deze inscriptie heeft aangebracht. Waarom? we weten het niet. Merk op dat dit in dezelfde tijd speelt als de vermeende vervalsing van onderzoeksresultaten bij de opgravingen van Arentsburg, waarop wij in een volgend dossier-item uitvoerig terugkomen. Het zilverblik in de oude staat terugbrengen zal wel onmogelijk geweest zijn, want dan moest de sierrand ook hersteld worden.

Van Beurden krijgt geen antwoord op zijn herhaalde vragen, zoon H. ontduikt deze. Als we aannemen dat zoon H. persoonlijk de letters in het dunne zilverblik heeft gekrast dan moeten heel wat personen in de naaste omgeving dat hebben opgemerkt. Doordat vader en zoon elkaar beschermden heeft men hiertegen niets kunnen doen. Personen waren zeer afhankelijk, zeker als ze in de proeftijd waren en een wetenschappelijke carrière nastreefden. Deze angst had klaarblijkelijk niet de later wereldbekende A.E. van Giffen. Hij valt zoon H. iets later aan vanwege vervalsingen bij de gegevensverwerking van de opgravingen van Arentsburg. Maar het zou mij niet verwonderen als van Giffen doelt op o.a. de inscriptie.

De andere conservator A.M. Evelein staat te naam als auteur van het in april 1911 uitgegeven wetenschappelijk artikel over de Helenaveenschat, wat zeer eigenaardig is want de eer voor de verwerving lijkt toch echt bij zoon H. te liggen. We lezen daarover de volgende "Farizeeënverklaring":

21 April 1913 [...] De Heer M. A. Evelein in de tweede plaats te noemen heeft gelijk wederom uit de Oudheidkundige Mededeelingen blijkt, eerst een paar jaar met Dr Holwerda samengewerkt en diens publicaties van dat werk medeondertekend. De opgravingen van Riethoven en Valkenswaard, waarbij Dr Holwerda eenigen tijd aanwezig was om hem ter bereiking van zijn doel op weg te helpen werden verder zelfstandig door hem uitgevoerd en zelfs op diens instigatie geheel als eigen werk gepubliceerd. Toen Dr Holwerda met groote inspanning de beroemde gouden helm van Deurne verworven had, heeft hij omdat de publicatie van zulk een sterk voor een jong mensch veel waarde heeft, deze publicatie, waarop hij zoals door die verwerving natuurlijk het recht had aan zijn jongeren medewerker afgestaan, gelijk als weder uit de Oudheidkundige Mededeelingen te zien is. Dit echter niet alleen. Toen aan Dr Holwerda persoonlijk door een buitenlandsch vaktijdschrift het verzoek gericht werd die helm te publiceeren, heeft hij ook die buitenlander naar Dr Evelein verwezen. Ik durf verklaren dat slechts zeer weinig geleerden op zoo onbaatzuchtige wijze een zoo belangrijke gelukvondst aan jongeren zouden hebben overgedragen. Toen Dr Evelein naar zijne tegenwoordige betrekking solliciteerde, verzekerde hij ons, dat hij die natuurlijk gaarne hebben wilde, doch dat hij als dat niet gelukte, met zeer veel genoegen ook aan ons museum blijven zou. [...]

Door deze stap verschuift de aandacht van zoon H. naar Evelein als er opmerkingen over de publicatie zouden komen, waarin natuurlijk een korte verklaring voor de nieuwe inscriptie was opgenomen. Merk op dat deze verklaring wel aardig verzonnen is, maar volstrekt onwaar, want het genoemde legeronderdeel heeft nooit bestaan, wel eenheden met soortgelijke namen. Hierin herkennen we de hand van zoon H. die natuurlijk wel een gedegen kennis en goed gevulde bibliotheek had van de Romeinse tijd in de Lage Landen.

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

Dossierstuk 1, d.d. 14 december 2018:

Eindhoven, 14 december 2018

Geachte mevrouw Baan en mevrouw Charlotte,

Met gemeente tegenzin stuur ik hierbij een brief, bestemd voor de directeur en de leden van de Raad van Toezicht van het Rijksmuseum van Oudheden, waarin ik op één A4-kantje verzoek om een gedegen onderzoek naar directeur Holwerda. Deze man heeft heel veel schade aangericht aan het archeologische onderzoek in Nederland, en hoewel er destijds wel berichten zijn geweest van onregelmatigheden en foutieve beoordelingen is het daarbij gebleven. Dat nu moet veranderen!

Ik hoop dat dit hernieuwd en aangevuld verzoek nu wel gehonoreerd wordt, en tevens wil ik aandringen op haast: om drie maanden te moeten wachten voordat de Raad van Toezicht bijeenkomt lijkt me in deze tijd van communicatiemiddelen volstrekt overbodig.

Met zo'n onderzoek wordt na ruim een eeuw recht gedaan aan de bewoners van Helenaveen, het geboortedorp van mijn vader.

Met vriendelijke groeten,

Paul Theelen

Vervolg Dossierstuk 1:

Aan: de directeur en leden van de Raad van Toezicht van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, en de directie van Cultureel Erfgoed, t.a.v. v.baan@rmo.nl en rce-directiesecretariaat@cultureelerfgoed.nl

Van: Paul Theelen, Monarchstraat 19 5641 GH Eindhoven 040-2814621 l.theelen@on.nl

De "demontage" van J.H. Holwerda

In de antieke oudheid kende men het begrip damnatio memoriae, waarbij van hogerhand alle beeltenissen en verwijzingen naar een persoon moesten worden uitgewist. Dat lukte natuurlijk niet volledig, maar het bemoeilijkte wel later onderzoek naar die persoon.

Dit nu sta ik ook voor bij de vroegere directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden en later van Museum G.M. Kam, nu Museum het Valkhof te Nijmegen, J.H. Holwerda.

De aanwijzingen dat deze persoon met opzet veel zaken foutief heeft voorgesteld en (als klapstuk) de vervalste inscriptie STABLESIA VI heeft aangebracht (of laten aanbrengen) op de zogenaamde Gouden Helm of Peelhelm, na aankoop en restauratie in de zomer van 1910, nopen mij om het Rijksmuseum van Oudheden te verzoeken een officieel onderzoek te starten naar de wetenschappelijke handel en wandel van J.H. Holwerda. Als mijn beschuldigingen waar blijken te zijn dan lijkt er nog maar één mogelijkheid open te staan, nl. intrekken van alle publicaties die betroffen zouden kunnen zijn en een algemene melding van de gevonden resultaten in enkele wetenschappelijke en populaire tijdschriften. Tevens zou de webpagina op nl.wikipedia.org aangepast moeten worden.

Bovendien zullen aan de orde moeten komen de bevindingen van mijn eigen onderzoek ("Naspeuringen van Paul Theelen") betreffende het benoemingsbeleid van het museum waarbij zoon Holwerda zonder mede-sollicitanten (?) benoemd wordt als wetenschappelijk medewerker, onderdirecteur en directeur. En dan de twijfelachtig status van het proefschrift, waarop het nodige is aan te merken, en waarvan niet met zekerheid vastgesteld kan worden of vader Holwerda er geen ongewenste medewerking aan geleverd heeft.

Veel van zijn beweringen blijken dus bij nader onderzoek volledig verzonnen te zijn, een voorbeeld daarvan is de zogenaamde aanwezigheid van de Vikingen in Asselt aan de Maas. Maar dit voorbeeld staat niet alleen, er zijn meerdere beweringen van zoon Holwerda die bij nader onderzoek verzonnen blijken. Vanwege de vermeende autoriteit van hem hebben maar weinigen de moed gehad de beweringen tegen te spreken, met uitzondering van enkele personen, die naar algemeen bekend is niet met zoon Holwerda overweg konden.

Tot slot wil ik nog melden dat de gepromoveerde J.H. Holwerda nooit tot hoogleraar benoemd is, wat te denken geeft over zijn wetenschappelijke kwalificaties. Een J.H. Holwerda - zeer waarschijnlijk de grootvader - en zijn vader zijn wel lid geweest van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, maar zoon Holwerda uitdrukkelijk niet. De in kranten genoemde 'professor Holwerda' mocht deze titulatuur niet dragen, maar heeft zich m.i. hiertegen nooit uitgesproken.

Als uitsmijtertje nog dit: Ceterum censeo Carthaginem esse delendam. De lezer zal het wel begrijpen...

Ter toelichting nog het volgende:

Naspeuringen van Paul Theelen: Dossier "demontage" J.H. Holwerda

In het recente verleden heb ik bij de Raad van Toezicht en de directeur geklaagd over meerdere aspecten die mij als buitenstaander tegen staan, zoals het wel heel regionaal karakter van een RIJKSmuseum en mijn mening dat er meer doorstroming van personeel zou moeten zijn. Ook de persoon Holwerda is toen ter sprake gekomen en de vermeende vervalsing. Als reactie zo iets als: schrijf maar een artikel in een wetenschappelijk artikel en dan reageren we. Precies dezelfde reactie toen ik de JUISTE verklaring gaf voor de afbeelding op de grote cameo die u in bezit hebt. Samen met de Peelhelm is deze cameo een stille getuige van één van de belangrijkste gebeurtenissen in de wereldgeschiedenis, maar de wetenschappelijke staf is natuurlijk niet overtuigd. Ik vind dat zielig, zeer zielig. Hieruit blijkt echter dat professionals vaak zeer amateuristisch te werk gaan en zorgvuldig werkende amateurs juist zeer professioneel.

Nu uw jubileumjaar voorbij is en nu mij gebleken is dat er toch onderzoek gedaan wordt naar de twee inscripties op de Peelhelm, is het tijd om de kritiek op het museum en in het bijzonder op de allang overleden zoon Holwerda te hernieuwen. Om iets meer ruchtbaarheid te geven, maar nog wel in zeer kleine kring, ook een kopie van deze brief aan de directie van Cultureel Erfgoed. Ook daar moet men wakker worden en de artikelen van zoon H. vergelijken met ander, meer modern archeologisch onderzoek.

Eindhoven, 14 december 2018
L.J.C. Theelen

verzendslijst:

- directeur en secretaresse van het Rijksmuseum van Oudheden, door te sturen naar de leden van de Raad van Toezicht
- directeurs van het Cultureel Erfgoed
- een tweetal mij bekende personen